

Tuin-Wijzer

Concrete tips
voor meer natuur
in je tuin

Colofon

Tuin-Wijzer is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter

Luk Lemmens

Mireille Colson

Jan De Haes

Kathleen Helsen

Verantwoordelijke uitgever

Hilde Van Look

Koningin Elisabethlei 22

2018 Antwerpen

Teksten en redactie

Velt vzw: Reine De Pelseneer (redactie), Maite Grugeon en Greet Tijskens (teksten)

Provincie Antwerpen, DMN: Barbara Tack, Kristin Van Laer en Sandra Vandewiele (teksten en redactie)

Provincie Antwerpen, PIME (MOS): Elke Hermans en Veerle Moons (teksten en redactie)

Eindredactie

Provincie Antwerpen, DMN: Sandra Vandewiele, Barbara Tack en Kristin Van Laer

Vormgeving en druk

Artoos Communicatiegroep

Beeldmateriaal

(r = rechts; l = links; m = midden; b = boven; o = onder)

Velt vzw: Stefan Jacobs (cover (b) + (m), pg 5, 7, pg 15 (mo), pg 18, pg 21, pg 23, pg 24 (l) + (m), pg 26 (l) + (m), pg 28 (r), pg 29, pg 30 (lo), pg 31, pg 32 (ll), pg 34 (rl), pg 35 (m), pg 36 (m) + (r), pg 43, pg 44 (ml), pg 45 (r), pg 50, pg 51, pg 52 (l) + (rb) + (ro), pg 53 (r), pg 54 (r), pg 55, pg 56 (l), pg 58 (m), pg 60 (r), pg 63, pg 66);

Evelyne Fiers (pg 6 (m), pg 9 (lo), pg 12, pg 14 (r), pg 15 (mb), pg 17 (rb) + (rm), pg 28 (m), pg 32 (m) + (rr), pg 34 (l), pg 37, pg 38, pg 40 (m), pg 44 (mr), pg 52 (rm), pg 54(l), pg 61, pg 65); **Geertje Coremans** (pg 36 (l)); **Luk Naets** (pg 39 (r)); **Luc Vanhoegaerden** (pg 45 (l)) en **Greet Tijskens** (pg 16 (l), pg 30 (lb), pg 41 (m) + (r))

Provincie Antwerpen, DMN: Isolde Aelvoet (pg 11 (r), pg 53 (ll));

Rembrandt De Vlaeminck (pg 9 (rb) + (ro), pg 13 (b), pg 40 (r));

Resi Pansaerts (pg 19 (ro), pg 20 (lo), pg 47); **Barbara Tack** (cover (o), pg 13 (o), pg 19 (l), pg 30 (r), pg 34 (rr), pg 35 (l), pg 40 (l), pg 41 (l), pg 44 (l), pg 59 (ro)); **Sigrid van de Noort** (pg 9 (lb) + (m), pg 22); **Isabelle Van der Auwera** (pg 13 (m), pg 56 (rm)) en **Kristin Van Laer** (pg 58 (r), pg 59 (m) + (rb))

VILDA: Rollin Verlinde (pg 57 (r), pg 64) en **Yves Adams** (pg 60 (l))

Milieuwzorg op School, provincie Antwerpen: Elke Hermans (pg 11 (m), pg 46, pg 48 (l) + (rb) + (rm) + (lo), pg 49 (lb) + (mb))

Bosgroep Zuiderkempem: Jan Seynaeve (pg 8 (r))

Werkgroep "De Schaggel" Mariagaarde Westmalle: (pg 48 (ro), pg 49 (r) + (o))

Leo Brand (pg 6 (l), pg 33, pg 62); **Paul Busselen** (pg 8 (l) + (m), pg 14 (lb) + (lm) + (lo), pg 16 (r), pg 19 (m) + (rb), pg 20 (lb) + (m) + (r), pg 24 (r), pg 26 (r), pg 27, pg 42); **Danny Laps** (pg 56 (ro));

An Schevernels (pg 60 (m)); **Shutterstock** (pg 39 (l), pg 57 (l))

Referentie (na schriftelijke toestemming):

Tuin-Wijzer, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, in samenwerking met Velt vzw, herziening 2024, pagina's waarnaar u verwijst.

Herziening 2024, gebaseerd op eerste versie uit 2013

Wettelijk depotnummer

D/2023/0180/20

Deze publicatie kadert binnen het project Sustainable URban Fringes (SURF), mede gefinancierd door het Europees programma Interreg IV B voor het Noordzeegebied.

Inleiding	5		
Hoofdstuk 1 De natuur als inspirerend voorbeeld voor de tuin	7		
Van kale grond tot bos	7		
Van successie in de natuur naar groenvormen in de tuin	8		
Groenvormen in de tuin: aanleg en beheer	11		
Gelaagdheid	17		
Hoofdstuk 2 Planten kiezen voor je tuin	21		
Standplaats	21		
Habitus of verschijningsvorm van planten	24		
Herkomst van planten	25		
Hoofdstuk 3 Onderhoudsvriendelijke tuinen: weinig werk en weinig groenafval	29		
Stop de vicieuze cirkel van schoffelen	29		
Bedek de bodem	29		
Ga voor minder gazon	30		
Kleine boompjes worden groot	31		
Alternatieven voor hagen	31		
Groenafval hergebruiken	31		
Hoofdstuk 4 Groen in de stad	33		
Positieve effecten van groen in de stad	33		
Groendaken	34		
Gevelgroen	34		
Schaduwuintjes	36		
Planten in potten	36		
Hoofdstuk 5 Opritten, paden en terrassen	37		
Hoeveel verharding heb je nodig?	37		
Materiaalkeuze	37		
Beheer van de verharding	41		
Hoofdstuk 6 Afsluitingen	43		
Meer of minder privacy?	43		
Diervriendelijke afsluitingen	43		
Alternatieven voor afsluitingen	43		
Hoofdstuk 7 Speelgroen in je tuin en op school	47		
Hoofdstuk 8 Trek leven aan in je tuin	51		
Gebruik geen chemische bestrijdingsmiddelen	51		
Gelaagdheid brengt structuur en variatie	51		
Lok insecten	52		
Trek vogels aan	55		
Geef ruimte aan water	55		
Meer zoogdieren in de tuin	57		
Zorg voor extra troeven: oorwormpotjes, een insectenhotel en nestkastjes	58		
Hoofdstuk 9 Problemen in de tuin	61		
Preventie van ziekten en plagen bij planten	61		
Problemen met gazon	62		
Mollen	64		
Slakken	64		
Referenties	66		
Bijlagen	67		
Contactgegevens	67		
Lijsten met planten aangepast aan zand- en zandleemgrond	68		

Een tuin, hoe groot of hoe klein hij ook is, betekent genieten. Genieten van een boekje in de zon, van de kleurenpracht van bloemen of van een lekker etentje op het terras. Er worden kampen in gebouwd en nestkastjes gehangen. We genieten van zelfgekweekte groentjes en plukken het fruit van onze eigen fruithaag.

Ook voor vele dieren vormt je tuin een rustige groene oase. Ze gebruiken je tuin om van de ene plek naar de andere te gaan, te vliegen of te springen. Ze vinden er voedsel of een plekje om zich te verschuilen. Je tuin vormt voor hen een 'stapsteen' middenin een vaak drukbevolkt en bebouwd landschap. Ook planten vinden in jouw tuin een ideale plaats om te groeien.

Maar de ene tuin is de andere niet en niet elke tuin is even geschikt voor de dieren en planten uit onze omgeving. Nochtans kunnen ook kleine aanpassingen zorgen voor een wereld van verschil. Zo kun je zorgen voor een spreiding in de bloei zodat insecten gedurende een lange periode voedsel vinden. Je kunt ook kiezen voor verschillende lagen in de beplanting en voor variatie: verschillende soorten planten, maar ook hoog gras, laag gras, een bloemenborder, struiken, Zo krijg je niet alleen meer dieren en planten in je tuin, je trekt ook natuurlijke vijanden aan, zoals lieveheersbeestjes, zweefvliegen en insectenetende vogels. Die maken dat luizen- en andere plagen weinig kans krijgen.

Wil je meer natuur in je tuin, dan vind je in Tuin-Wijzer heel wat concrete tips. Achteraan vind je ook tabellen met een selectie van planten om je te helpen bij het kiezen van de plantensoorten die je in je tuin zet. De juiste plant op de juiste plaats is immers het begin!

De natuur als inspirerend voorbeeld voor de tuin

De zoneborders, de struikengordel, de haag ... de klassieke groenvormen in de tuin komen niet zomaar uit de lucht gevallen. Hoewel we nooit een kort gazon of een geschoren haag in de natuur zien, hebben ze er toch mee te maken. Deze groenvormen zijn gebaseerd op de processen die zich in de natuur afspelen. De allergrootste inspiratiebron is successie.

Van kale grond tot bos

In de natuur blijft een kale bodem niet lang onbegroeid. Al snel groeien er eenjarige planten op en de oorspronkelijk kale bodem groeit helemaal dicht. Als je de natuur haar gang laat gaan, zie je de plantengroei voortdurend veranderen. In ons klimaat is het eindstadium of de climaxvegetatie een loofbos. Het hele proces van opeenvolgende fasen van plantengroei noemen we 'successie'.

Successie verloopt in vier stadia: pioniersvegetatie, graslandvegetatie, ruigtekruidenvegetatie en uiteindelijk struweel- en bosvegetatie. De bodem is altijd bedekt, ofwel alleen met planten, ofwel met planten en een strooisellaag.

Een strooisellaag is een laag van afgevallen bladeren, naalden en takjes

De tijdspanne tussen pioniersvegetatie en grasland bedraagt 1 à 2 jaar. Een grasland verandert in maximaal 5 jaar in een ruigte. De periode van ruigte naar struweel neemt slechts 2 tot 5 jaar in beslag. De evolutie van struweel naar stabiel bos kan wel 100 jaar duren.

In ons klimaat verloopt successie ongeveer overal op dezelfde manier. Naargelang het bodemtype treden er wel verschillen op. Successie op zandgrond kent dezelfde opeenvolging van vegetaties als successie op leemgrond, maar met andere plantensoorten. In het geval van een spontane successie op zandgrond zal je na vele tientallen jaren een bos zien met eik, wilde kamperfoelie en eikvaren. Laat je op leemgrond spontane successie plaatsvinden, dan krijg je ook eiken, maar in combinatie met gewone es, wilde hyacint en kleine maagdenpalm.

Pioniers

Pioniersvegetatie is de begroeiing op een kale en verstoorde bodem, bijvoorbeeld waar bomen door een storm zijn omgewaaid. Een verstoorde bodem kan ook het gevolg zijn van menselijke activiteit, bijvoorbeeld bij het spitten en hakken van de bodem.

Op een braakliggend kaal terrein zie je in een mum van tijd pioniersplanten verschijnen. Deze pioniersplanten

Grote klaproos

Echte kamille

zijn overwegend eenjarige planten. Ze kiemen, groeien en produceren zaad in eenzelfde groeiseizoen. Ze vormen veel en licht zaad dat zich gemakkelijk verspreidt. Zo bedekken ze heel snel een naakte en verstoorde bodem. Vele pioniers kennen we als 'onkruiden', bijvoorbeeld melganzenvoet, perzikkruid en harig knopkruid. Er zijn echter ook heel mooie soorten zoals moederkruid, grote klaproos en echte kamille.

Grasland

Vrij snel zal de pioniersvegetatie overgaan in een grasland. Dat gebeurt meestal na één groeiseizoen.

Grassen leven heel wat langer dan de eenjarigen; ze zijn meerjarig. Ze kiemen trager en wortelen dieper dan pioniersplanten. De graswortels vormen een grasmat die ondoordringbaar is voor de wortels van pioniersplanten, met als gevolg dat de pioniersplanten volledig verdwijnen.

In een graslandvegetatie vind je niet alleen grassen, maar ook graslandplanten. Hun bouw is aangepast aan het leven in een dichte grasmat. Ze hebben diepe wortels die onder de grasmat zitten. Vaak hebben graslandplanten een bladrozet waarmee ze een schaduw werpen op het gras dat rond hun stengel groeit. Zo houden ze het gras, dat niet goed in de schaduw gedijt, op een afstand. Graslandplanten hebben een lange bloeistengel die boven de grassen uitsteekt. Het zijn geliefde sierplanten zoals margriet, gewoon duizendblad en beemdkroon.

Beemdkroon

Grote kaardenbol

Ruigte

Na de bloei van de grasmat leggen de halmen zich plat en sterven ze af. Dat gebeurt jaar na jaar opnieuw. Het resultaat is een dik pak opeengestapeld gras waarvan de onderste laag langzaam verteert. De

graslandplanten worden verdrongen door ruigtekruiden, hoog opschietende kruiden die groeien op voedselrijke bodems. Ze hebben sterk ontwikkelde wortels. Tot deze groep behoren o.a. brandnetels, bramen, koninginnenkruid, harig wilgenroosje, boerenwormkruid, groot kaasjeskruid en grote kaardenbol. Langzaamaan verdwijnen het gras en de graslandplanten.

Struweel en bos

In de ruigte duiken zaailingen van struiken en bomen op. Hun zaden worden aangevoerd door wind, water en vogels. Er ontstaat een struweel met struiken zoals meidoorn en vlier, en de eerste boomsoorten zoals berk, els en wilg schieten op. Na verloop van tijd groeien de bomen boven het struweel uit. Door een gebrek aan licht verdwijnt een aantal struiken, grassen en ruigtekruiden. Het struweel verandert langzaamaan in een bos.

De eerste bomen zijn lichtkiemers; dat wil zeggen dat hun zaad licht nodig heeft om te kiemen. Door hun dichte bladerdek maken zij de weg vrij voor soorten die een schaduwrijke plek verkiezen. Zo evolueert het bos van een gemengd bos met lichtsoorten (o.a. grove den en soorten van berk en populier) naar een bos met halfschaduwsoorten (o.a. tamme kastanje en soorten van eik en es). Uiteindelijk wordt het een bos met schaduwboomsoorten (o.a. beuk en haagbeuk).

Een oud bos is in ons klimaat de climaxvegetatie, het eindpunt. Een bos is een stabiel ecosysteem; het verandert niet meer. Plaatselijk kunnen open plekken ontstaan, bijvoorbeeld als een boom sterft of als wild een plek intens begraast. Daar vestigen zich in de loop der jaren opnieuw houtige gewassen. Op grotere schaal blijft het ecosysteem behouden. Alleen bij een ingrijpende gebeurtenis zoals een bosbrand of een totale houtkap,

Bosrand

Van successie in de natuur naar groenvormen in de tuin

De verschillende successiestadia in de natuur vormen een inspiratiebron voor groenvormen in de tuin:

- ✿ De pioniersvegetatie op verstoorde bodem vinden we in de tuin terug of in de bloemenakker. De bloemenakker is samengesteld uit eenjarigen die op verstoorte grond groeien. De bodem verstoren we door te schoffelen, hakken en spitten.
- ✿ Kort gemaaide grasvelden, bollengraslanden en bloemenweiden zijn groenvormen met gras en bloeiende planten uit de graslandvegetatie. Zelfs de lage zonnegordel (met bloei in mei) is een soort graslandje. Er staat meestal geen gras in, maar wel graslandplanten zoals margriet en beemdkroon.
- ✿ De ruigtevegetatie zien we ook in de tuin. De hoge zonnegordel (met bloei in augustus) wordt opgebouwd uit ruigteplanten zoals koningskaars en koninginnenkruid.
- ✿ De struweel- en bosvegetatie zien we onder de vorm van verschillende groenvormen in de tuin: een

Varens in het bos

struikengordel, een losse heg, een geschoren haag, bomen, een bosje, een schaduwborder... In een schaduwborder groeien namelijk planten die voorkomen in het bos of in de bosrand.

Er zijn twee grote verschillen tussen een successie-stadium in de natuur en een groenvorm in de tuin: de plantenkeuze en het beheer.

In de natuur zijn de planten eigen aan de omgeving. De zaden waren al aanwezig in de grond of worden aangevoerd door dieren, water of wind. In de tuin kiezen we zelf de combinatie van planten. Zo zaaien we in de bloemenakker liever klaprozen en korenbloemen dan melganzenvoet. En in de bloemenborder verkiezen we margrietten boven paardenbloemen.

In de natuur is een successiestadium een onderdeel van een proces dat meestal eindigt in een bos. In de tuin willen we de gekozen groenvorm in stand houden. Dus moeten we beheren: het gazon maaien, borders wieden, opkomende zaailingen onder een boom verwijderen, de haag snoeien,....

Misschien mogen bepaalde stukken van je tuin spontaan evolueren tot een ruig hoekje of een bosje? Je grijpt dan nauwelijks in en laat de natuur haar gang gaan.

Varens in de tuin

Schimmels

Saprofytische schimmels breken houtig materiaal af

Vers groen materiaal, zoals pioniersplanten en grassen, wordt vooral afgebroken door bacteriën. Naarmate het aandeel houtige planten toeneemt, stijgt ook het aandeel van de 'saprofytische' schimmels in de bodem. 'Saprofyt' betekent dat ze leven van dood organisch materiaal. Die schimmels zijn nodig om het dode hout af te breken. Oude bossen hebben veel schimmels in de bodem. Dat merk je ook aan de typische paddenstoelengeur van een bos.

Zwam op dood hout

Mycorrhizaschimmels werken samen met planten

Veel planten leven samen met bodemschimmels. Die schimmels komen vaak op de wortels van planten voor. Mycorrhiza betekent dan ook 'schimmelwortel'.

De aanwezigheid van mycorrhizaschimmels in de bodem is veel groter dan wat je boven de grond te zien krijgt. Sommige schimmels vormen vruchtlichamen, de paddenstoelen. Ze doen dat niet allemaal en niet het hele jaar door. Je ziet dus maar een fractie van de totale schimmel. Deze paddenstoelen zijn erg belangrijk voor de plant. De meeste zijn dus geen aantasting of ziekte.

Pioniersplanten op naakte grond groeien meestal zonder schimmels. Hun taak als pionier bestaat erin om jonge, nieuw gevormde bodems te koloniseren. Ze zijn dus maar beter zelfstandig. Ze kunnen haast overal groeien, de meeste zonder hulp van schimmels.

Planten van graslandvegetatie en ruigte leven samen met schimmelsoorten die tamelijk algemeen zijn. Dat zijn niet-selectieve schimmels die met vele planten een samenlevingsverband of 'symbiose' kunnen aangaan.

Vliegenzwam

Boleet

Tijdens de overgang van struweel naar bos verminderen de algemene schimmels en komen er steeds meer selectieve. Die selectieve schimmels kunnen maar met een beperkt aantal planten samenleven. Wilgen groeien samen met algemene schimmelsoorten. Ook in een jong bos leven de bomen samen met een groot aantal schimmelsoorten. Elzen doen dat ook als ze jong zijn, maar op oudere leeftijd werken ze samen met meer selectieve schimmels. In bossen spelen de selectieve schimmels een belangrijke rol.

In ruil voor suikers leveren deze schimmels voedingsstoffen aan bomen en ze zorgen ervoor dat de bomen minder last hebben van droogte en ziektes. Vele van deze soorten vormen bovengrondse vruchtlichamen (paddenstoelen). Sommige zijn eetbaar, zoals de cantharel of het eekhoornpjesbrood.

SUCCESSIESTADIUM**GROENVORM****BEHEER****PIONIERSVEGETATIE**

bloemenakker

1 keer maaien in de herfst en vervolgens de bodem verstoren in de lente

GRASLANDVEGETATIE

gazon

wekelijks maaien in het groeiseizoen

(bloemen)weide

2 keer maaien per jaar (juni- juli/ begin oktober)

bollengrasland

maaien eind mei, daarna tijdens het groeiseizoen wekelijks maaien indien je dit grasland als een gazon wil gebruiken

zonneborder

1 à 2 keer wieden per jaar en afgestorven plantendelen kort na de winter maaien of terugknippen

RUIGTEVEGETATIE

hoge zonneborder

1 à 2 keer wieden per jaar en afgestorven plantendelen kort na de winter maaien of terugknippen

ruigteplanten

om de 2 à 3 jaar kort na de winter maaien of terugknippen

BOSVEGETATIE

schaduwborder

1 keer per jaar wieden

struikengordel

in principe niet snoeien, laten uitgroeien tot volle afmeting

haag

1 à 3 keer snoeien per jaar

heg

om de 4 jaar snoeien

bosje

indien nodig opslag van zaailingen verwijderen

houtkant

om de 5 tot 15 jaar afzetten

Groenvormen in de tuin: aanleg en beheer

Elke groenvorm op zich is interessant voor de natuur en voor het leven in je tuin; elk stadium brengt zijn typische planten- en diersoorten met zich mee. De variatie van de verschillende stadia of de aanwezigheid van zowel kort gras, lang gras, bloemenborders, struiken,... is het meest interessant voor de natuur.

Bloemenakker of eenjarige bloemenborder

Een bloemenakker vormt een vrolijke bloemenzee en trekt een heleboel nuttige insecten aan. Veel plaats heb je niet nodig voor de aanleg van een bloemenakkertje, enkele vierkante meters volstaan.

Als tijdelijke bodembedekking, bijvoorbeeld op je bouwgrond, zijn akkerkruiden een snelle en kleurrijke oplossing. Deze eenjarige planten bedekken de grond zeer snel en beperken zo de opkomst van ongewenste kruiden. Door een mengsel van akkerbloemen in te zaaien, ben je het onkruid te slim af.

Standplaats:

- In de zon.
- Lukt het best op een voedselarme bodem.

Zaadmengsel:

- Koop een zaadmengsel van eenjarige akkerkruiden (let op: in de handel worden de woorden bloemenakker en bloemenweide vaak door elkaar gebruikt).
- Het zaaitijdstip is afhankelijk van de zaden die je kiest.
- Winterharde soorten (korenbloem, goudsbloem, grote klaproos, slaapmutsje) kun je zaaien in oktober.

- Halfwinterharde soorten (zinnia, reukerwt) zaai je van eind maart tot eind juni.
- Niet-winterharde soorten (sientabak, afrikaantje) zaai je na half mei, omdat ze geen nachtvorst verdragen.

Aanleg:

- Vertrek met een stukje blote grond die los geharkt is.
- Hoe armer de bodem, hoe beter. Voeg dus zeker geen bemesting toe voor het inzaaien.
- Zaai zo dun mogelijk. Je kunt het zaad vermengen met droog zand, zo vermijd je dat je te dik zaait.
- Hark de zaadjes na het zaaien lichtjes in.

Beheer:

- Maai eenjarige akkerbloemen slechts 1 keer, in de herfst.
- Laat het maaisel enkele dagen liggen zodat de rijpe

zaden op de grond vallen en voer het maaisel daarna af.

- Verstoor de bodem jaarlijks in de lente door eens flink met een hark door de aarde te gaan. Zo kunnen de zaden opnieuw beginnen kiemen.

Bloemenweide

Een grasland dat je wekelijks maait, wordt een kort gazon. Als je het gras hoger laat worden en je voert een geschikt maai-beheer met afvoer van maaisel, dan krijg je een bloemenweide. Hierin kan je onder meer grasklokje, pinksterbloem, groot kaasjeskruid, teunisbloem, wilde marjolein, gewone ereprijs en margriet aantreffen.

Met een bloemenweide in je tuin trek je heel wat insecten aan; ze vinden er een schuilplaats en nectar.

Standplaats:

- In de zon.
- Op een schrale tot matig voedselrijke bodem. Hoe armer de bodem, hoe bloemrijker het grasland. Om die reden heeft een arme zandbodem een voetje voor.
- Een plek in de schaduw en zwaar bemeste gronden zijn niet geschikt.

Zaden:

- Spontane ontwikkeling: soorten die vanzelf opkomen (eerst eenjarigen, daarna graslandplanten).
 - Vertrekken van blote grond, en zien wat er zich aanmeldt.

Bloemenweide met margrieten

- Vertrekken van een bestaand stukje gazon, dat je niet meer kort maait, maar laat groeien.
- Zaad uit een berm of natuurgebied uit je buurt: vraag aan een beheerder van een natuurgebied in de buurt of je wat maaisel van een bloemenweide mag meenemen.
- Koop een meerjarig bloemenweidemengsel in de winkel (let op: in de handel worden de woorden bloemenakker en bloemenweide vaak door elkaar gebruikt).

Aanleg in geval van zaaien:

- Vertrek met een stukje blote grond die los geharkt is.
- Zaai zo dun mogelijk. Je kunt het zaad vermengen met droog zand, zo vermijd je dat je te dik zaait.
- Hark de zaadjes na het zaaien lichtjes in.

Aanleg in geval van planten:

Als je een bestaand gazon wilt omtoveren tot een bloemenweide, dan kun je er ook planten inzetten. Dit is een manier om sneller resultaat te hebben of om meer variatie en kleur in je bloemenweide te brengen.

- Steek hier en daar stukjes graszode af.
- Zorg ervoor dat de graszode ruimer is afgegraven dan het plantgat groot is, zodat de planten niet te veel concurrentie van het gras ondervinden tijdens het eerste groeiseizoen.

Tip

In de handel kun je zaadmengsels kopen die aangepast zijn aan je bodemtype. Voor de aanleg van een bloemenweide kies je best inheemse plantensoorten. Veel zaad van zogenaamde inheemse planten wordt echter geoogst in Oost-Europa. Vraag naar streekgeigen zaden van lokale teelt.

- Plant de graslandplanten in groepjes van 3 à 5 aan, dit geeft een beter effect dan individuele planten.

Beheer:

- Een bloemenweide maait men meestal 2 keer per jaar (juni- juli/begin oktober). Als de bodem nog te voedselrijk is, is het beter om tijdens de eerste jaren mee te maaien (tot 5 keer per jaar).
- Laat het maaisel enkele dagen liggen zodat het rijpe zaad er kan afvallen en voer dan het maaisel af. Door het maaisel af te voeren zorg je ervoor dat er minder voedingsstoffen in de bodem terecht komen. Hierdoor verarmt de bodem en krijg je een mooiere bloemenweide.

Bollengrasland

Als een bloemenweide geen haalbare kaart is, omdat je nood hebt aan een ruim gazon, dan is een bollengrasland misschien wel iets voor jou? In het vroege voorjaar heb je een vrolijk lentetapijt met wilde narcis, bonte krokus en sneeuwkllokje en tijdens de zomermaanden kun je het gras kort afrijden en als kort gazon gebruiken. De volgende lente duiken de bolgewassen weer op.

Aanleg:

- Bolgewassen aanplanten, doe je tijdens hun rustperiode, dat wil zeggen op het moment dat ze geen bloem of blad meer hebben.
- Lentebloeiers plant je in september - oktober.
- Plantdiepte: net zo diep als de bol hoog is. Let op: bij zandgrond is het aan te raden om de bol tweemaal zo diep te planten als hij hoog is, om uitdroging te vermijden.

Beheer:

- Wacht met maaien tot het loof van de bolgewassen

helemaal vergeeld en afgestorven is (meestal eind mei). Dat is belangrijk, omdat de bollen via het loof reserves opslaan om het volgende jaar weer te kunnen bloeien. Daarna kun je naar wens een gazonbeheer (om de 2 weken maaien) of een hooilandbeheer (2x maaien per jaar) toepassen.

Zonborder met doorlevende planten

Standplaats:

- Zonnig.

Opbouw border:

Een border is meestal opgebouwd uit structuurbepalende planten, weefplanten en vullende planten.

- **Structuurplanten** vallen op in een groep. Het zijn stevige, meestal hoge planten die lang in de border aanwezig kunnen zijn. Ook in de winter zorgt hun krachtige silhouet voor structuur en vorm. Voorbeelden van structuurplanten zijn geel duizendblad, siersalie en rode zonnehoe. Plant ze verspreid, in kleine groepjes.
- **Weefplanten** zijn planten die met hun luchtige groeiwijze de border aan elkaar weven en een kleurexplosie kunnen verzachten. Plant ze aan in verschillende groepjes, nadat je de structuurplanten

hebt aangebracht. Voorbeelden zijn beemdkroon, venkel, wilde peen, vlasbekje en grassen (bijvoorbeeld *Molinia*).

- **Vulplanten** groeien vrij laag en breed waardoor ze de bodem tussen de andere planten bedekken. Voorbeelden hiervan zijn wilde marjolein, soorten oioevaarsbek en vrouwenmantel.

Plantenkeuze:

Bij de keuze van de planten kun je rekening houden met kleur, bloem- en bladvorm. Combineer pluimvormige met ronde- of straalvormige bloemen en robuuste bladeren met luchtig loof. Varieer in hoogte, kleur en bloeitijdstip.

Aanleg:

- Leg aan op naakte grond, bij voorkeur in maart-april.
- Plant 3 tot 5 planten per m², afhankelijk van de grootte van de gekozen plantensoorten.
- Zet de hoogste planten achteraan.

Beheer:

- De eerste jaren moet je 2 tot 5 keer wieden per seizoen. Daarna, als de bodem goed dichtgegroeid is, is 1 tot 2 keer per jaar voldoende.
- Afgestorven plantendelen dien je kort na de winter te maaien of terug te knippen.

Zonneborders bestaande uit prairiebeplantingen worden steeds meer gepromoot als de nieuwe visie op ecologisch tuinieren. In dergelijke tuinen worden vaste planten, grassen en bolgewassen afkomstig van de prairies in Noord-Amerika aangeplant. Het grote voordeel van een prairiebeplanting is dat ze erg onderhoudsvriendelijk is. Bovendien is ze bijzonder bloeirijk, wintervast, zelfregulerend en een nectarbron voor insecten. De planten die gebruikt worden zijn echter uitheems en kunnen invasief worden. Het risico op een ongecontroleerde verspreiding van deze planten is vaak aanwezig.

Heide in de tuin

Heide is een benaming voor vegetatie die vooral bestaat uit (lage) heidestruiken, die typisch zijn voor een zure zandige bodem. Tot 1960 waren de Kempen grotendeels bedekt met heide, eikenbos, vennen en veengebied. Sinds die tijd is heel wat heide verdwenen, maar hier en daar komen nog grote heiderelicten voor, zoals de Kalmthoutse heide en het Turnhouts vennengebied.

Afhankelijk van de vochtigheid van het gebied is er droge en natte heide. Droge heide is hoofdzakelijk begroeid met struikheide en bochtige smele (grassoort). Verder komen er korstmossen voor zoals rendiermos- en bekertjesmossoorten. Karakteristieke struiken zijn brem en jeneverbes. Natte heide wordt gedomineerd door dophei en pijpenstrootje (grassoort). Andere soorten van de vochtige heide zijn zonnedauw, gagel, klokjesgentiaan en beenbreek. Door verdroging en vermessing is natte heide zeldzaam geworden. Vele soorten die in natte heide leven, zijn dan ook bedreigd.

Heb je een zonnige tuin met een bodem die bestaat uit arme zure zandgrond, dan kun je onder meer struikheide, brem, jeneverbes (droge omstandigheden) of dophei en pijpenstrootje (natte omstandigheden) aanplanten. Koop deze planten bij een kweker.

Door jaarlijks de heideplanten terug te snoeien, worden ze jong gehouden. Hierdoor wordt niet alleen de levensduur van de plant verlengd, maar vormen zich tevens nieuwe takken waaraan een uitbundiger bloei zal plaatsvinden. Heideplanten bloeien namelijk alleen op jonge scheuten.

Struikheide

Kleine zonnedauw

Ruigteplanten

Ruigtekruiden zijn meerjarige, hoog opschietende kruiden die je vaak langs natuurlijke vijvers of in bosranden aantreft. De voordelen van ruigtehoekjes in je tuin zijn het weinige onderhoud en de massa's nuttige insecten die je aantrekt.

Op droge plaatsen groeien onder meer boerenwormkruid, groot kaasjeskruid en zwarte toorts in een ruigtevegetatie. Op natte bodems doen onder meer echte valeriaan, gewone engelwortel, koninginnenkruid, gewone smeerwortel, grote kattenstaart, grote wederik en heeblaadjes het goed.

Grote kattenstaart

Echte valeriaan

Heeblaadjes

Standplaats:

- Op matig voedselrijke tot voedselrijke bodems.

Aanleg:

- Spontane ontwikkeling van een ruigtevegetatie wanneer je een ruig hoekje of grasland slechts om de 2 à 3 jaar maait. Kun je niet wachten op de spontane komst van de ruigteplanten, dan kun je ze ook aanplanten.
- Leg aan op naakte grond, bij voorkeur in maart - april. Plant 3 tot 5 planten per m², afhankelijk van de grootte van de gekozen plantensoorten. Zet de hoogste planten achteraan.

Beheer:

- Om de 2 tot 3 jaar kort na de winter maaien of terugknippen. Indien je maait, verwijder dan het maaisel.

Tip

Brandnetels

Hoewel ruigteplanten zoals brandnetels weinig geliefd zijn bij tuinliefhebbers, is het toch een belangrijke plant voor insecten. Zo verkiezen heel wat dagvlinders brandnetels om hun eitjes af te zetten. Daartoe behoren onder meer dagpauwoog, atalanta, landkaartje en gehakelde aurelia. Misschien heb je in je tuin een hoekje waar je enkele brandnetels kan laten staan?

Schaduwborder met doorlevende planten

Standplaats:

- In de schaduw.
- Een schaduwborder ligt aan de voet van een muur of onder een haag, struiken of een boom.

Bloeitijdstip:

- Hoogtepunt van de bloei: in het voorjaar.
- In de zomer en de herfst trekken vooral de bladcontrasten en de verschillende tinten van groen de aandacht. Denk maar aan mannetjesvaren, gevlekte dovenetel, longkruid en kerstroos.

Aanleg:

- Leg aan op naakte grond in het voorjaar of in de herfst, maar bij voorkeur in maart - april.
- Plant 3 tot 5 planten per m², afhankelijk van de grootte van de gekozen plantensoorten.
- Zet de hoogste planten achteraan.

Beheer:

- 2 à 3 keer wieden per jaar, tot de border helemaal is dichtgegroeid. Daarna is 1 keer wieden per jaar voldoende.

Struikengordel, haag en heg

■ Struikengordel

Een struikengordel is een aanplanting van verschillende bloeiende struiken. Hogere soorten worden aangevuld met lagere soorten. Een struikengordel is minstens 2,5 - 3 m breed.

Voor een struikengordel in een kleine tuin kiest men vaak voor uitheemse soorten. We hebben namelijk nauwelijks kleine soorten onder de inheemse struiken. Met een combinatie van inheemse en uitheemse soorten, krijg je een meer gespreide bloei en een verscheidenheid aan kleur. Onder en aan de rand van een struikengordel voorzie je een onderbegroeiing met overwegend doorlevende planten.

Aanleg:

- Struiken met een blote wortel plant je best in de winterperiode (bij voorkeur in november/december).
- Je kunt een struikengordel aanplanten op 0,5 m van de perceelsgrens, maar ook net zo goed in het midden van je tuin.
- Houd voor de plantafstand rekening met de hoogte en diameter die de struiken kunnen bereiken.

Beheer:

- In principe hoeft je struiken niet te snoeien; ze kunnen uitgroeien tot hun volle afmeting.

■ Haag

Een haag is een lijnvormige aanplanting van struik- en boomsoorten die je door te scheren smal en eventueel ook (vrij) laag houdt. Men gebruikt een haag vaak als perceelsafscheiding, maar je kunt ze ook gebruiken om de ruimte in te delen, of om een moestuin of terras af te schermen. Hagen brengen structuur in de

tuin. Ze bestaan uit één struik- of boomsoort, of ze zijn gemengd. Een gemengde haag geeft een minder uniform beeld, omdat er kleur- en bladverschillen zijn.

Wetgeving:

- Hagen zijn vrijgesteld van vergunning tot een hoogte van 2 m in de zijtuin en achtertuin en tot een hoogte van 1 m in de voortuin.
- Wettelijk moet je de haag op minimum 0,5 m van de perceelsgrens aanplanten.
- Je kunt de haag, in samenspraak met je burens, op de perceelsgrens zetten. Dit is interessant voor smalle tuinen, omdat je op die manier plaats wint.

Deze wetgeving geldt voor een afstand van maximaal 30 m van de vergunde woning of een ander vergund gebouw.

Bacterievuur

Bacterievuur is een plantenziekte die wordt veroorzaakt door de bacterie *Erwinia amylovora*. De kenmerken van de ziekte zijn bruinzwart verkleuren, verdorren en verschrompelen van bloesems, bladeren en twijgen. Op aangetaste scheuten, takken, vruchten en bladstelen kunnen er melkwitte, kleverige slijmdruppels verschijnen. Meidoorn kan erdoor worden aangetast, maar ook perenbomen, appelbomen, lijsterbes, kweepeer, vuurdoorn,...

Meer informatie over bacterievuur vind je op de website van het Proefcentrum Fruitteelt vzw. Ga naar www.pcfruit.be en zoek op bacterievuur.

Aanleg:

- In de winterperiode, met blote wortel. Het aantal planten dat je per meter kan zetten, hangt af van de soort en de plantmaat. Reken gemiddeld op 4 planten per strekkende meter.
- Op heel winderige plaatsen maak je het best een constructie met steunpalen en steundraden of -stokken, zodat de haag niet scheef gaat groeien.

Beheer:

- Een haag snoei je 1 à 3 keer per jaar, afhankelijk van de groeikracht en van het eindbeeld dat je voor ogen hebt.
- Een bloesemhaag is een haag die je in bloei laat komen en die je dus niet te strak scheert.
- Meidoornhagen snoei je het best tussen 1 november en 1 maart. Zomerbloeiende hagen met liguster snoei je vlak na de winter.

■ Heg

Een heg is een lijnvormige aanplanting van uitgegroeide struiken die niet of nauwelijks worden gesnoeid. Je kunt de hoogte en de breedte van je heg zelf bepalen door de soortenkeuze. De meeste struiken worden even hoog als breed. De voordelen van een heg zijn meer bloei en vruchten en het feit dat je (bijna) niet hoeft te snoeien.

Voor een lage heg van 1,5 à 2 m hoog kun je soorten gebruiken zoals hertshooi, alpenbes en laagblijvende sering. Voor een hogere heg van 3 tot 6 m kun je bijvoorbeeld Gelderse roos, wilde kardinaalsmuts, hazelaar, rode kornoelje, sering of bruidsbloem gebruiken.

Wetgeving:

- Heggen zijn vrijgesteld van vergunning tot een hoogte van 2 m in de zijtuin en achtertuin en tot een hoogte van 1 m in de voortuin.

- Wettelijk moet je de heg op minimum 0,5 m van de perceelsgrens aanplanten. Omdat een heg breed kan uitgroeien, plant je een heg echter beter op een minimumafstand van 1,5 m à 2 m van de scheidinglijn.
- Als je burens akkoord gaat, kun je de heg op de perceelsgrens zetten.

Aanleg:

- De onderlinge plantafstand tussen de struiken in de rij is ongeveer 2 m.
- Voor een lage heg van 1,5 m hoog en breed, plant je de struiken gemiddeld op 80 – 100 cm van elkaar. Dit is echter afhankelijk van de soort en de plantmaat.

Beheer:

- Snoei om de 4 jaar.

Bosje en houtkant

■ Bosje

Een bosje is opgebouwd uit verschillende struik- en boomsoorten, waardoor er gelaagdheid is. Een bosje kan dienst doen als schaduwrijke zitplek in de zomer, als speelplek voor de kinderen, om wat hout te oogsten of om vogels aan te trekken.

Voor een speelbosje is het belangrijk dat je snelgroeiende boomsoorten gebruikt, bijvoorbeeld berk, wilg en esdoorn. Ook hazelaar en vlier zijn voor kinderen leuk

Hoogstamboomgaard

Heb je een grote tuin, dan kun je ervoor kiezen om een hoogstamboomgaard aan te planten. In de publicatie Fruit-Wijzer vind je meer dan 100 soorten fruitbomen die in de

provincie Antwerpen werden ontwikkeld of gekweekt.

De Fruit-Wijzer kun je downloaden op www.provincieantwerpen.be (zoek naar 'Fruit-Wijzer' in de zoekbalk.)

Sleedoorn

om onder te spelen. Kies soorten met eetbare bessen of noten en zonder doornen of giftige bessen.

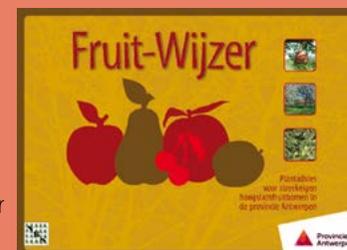
Voor een vogelbosje kies je voor soorten die voedsel, nest- en schuilgelegenheid voor vogels bieden. Doornige struiken en struiken met bessen genieten de voorkeur, bijvoorbeeld meidoorn, sleedoorn, sporkehout en wilde rozen.

Aanleg:

Om een 'bosgevoel' te krijgen, plant je best minstens 4 à 5 rijen bomen of struiken aan. Voor een vogelbosje kun je bijvoorbeeld om de 2 m een boom of struik planten.

Beheer:

Verwijder indien nodig jaarlijks of tweejaarlijks opslag van zaailingen van bomen en struiken.

■ Houtkant

Een houtkant is een lijnvormige, gemengde aanplanting van bomen en struiken die regelmatig gekapt en afgezet worden tot op de stronk. Het gekapte hout kan als brandhout gebruikt worden. Wil je een houtkant als zichtscherm, houd er dan rekening mee dat hij om de 5 à 10 jaar tijdelijk zijn nut als zichtscherm verliest. Meestal gebruikt men inheemse boomsoorten, bijvoorbeeld haagbeuk, gewone esdoorn, zwarte els, ratelpopulier en wilgensoorten.

Aanleg:

- Plant in november - december 2 tot 3 rijen bomen of struiken, met een tussenliggende afstand tussen de rijen en tussen de bomen in een rij van 1 – 1,5 m. Deze afstand is afhankelijk van de soort en de plantmaat. Je plantenkweker kan je hierover zeker advies geven. Na enkele jaren zal een dunning nodig zijn.
- Zet traaggroeiende en snelgroeiende soorten niet kriskras door elkaar, maar plant ze groepsgewijs.

Beheer:

- Om de 5 tot 10 jaar moet je de bomen en struiken afzetten. Dit hangt af van de groeisnelheid van de boom- en struiksoorten in je houtkant. Snelgroeiende soorten als elzen en wilgen zet je om de 6 à 10 jaar af; voor traaggroeiende soorten zoals eik kun je 10 à 15 jaar wachten.
- Het afzetten doe je tussen 1 november en 1 maart, wanneer de planten in rust zijn. Heb je een grote houtkant, dan kun je ook gefaseerd werken: zet de bomen en struiken verspreid over enkele jaren af. Zo hebben dieren altijd voldoende uitwijkmogelijkheden.

Gelaagdheid

'Gelaagdheid' is een term die wordt gebruikt voor verschillende beplantingslagen boven elkaar, net zoals in een bos.

Verticale gelaagdheid

Verticale gelaagdheid in een bos

Een natuurlijk loofbos is opgebouwd uit 4 lagen:

- Een **boomlaag** met hoge bomen (12-20 m en meer) zoals zomer- en wintereik, haagbeuk, gewone es en minder hoge bomen (6-12 m) zoals gewone vogelkers, gewone lijsterbes en veldesdoorn.
- Een **struiklaag** met struiken (minder dan 6 m) als hazelaar, gewone vlier, wilde liguster en/of klimplanten zoals wilde kamperfoelie, klimop en bosrank.
- Een **kruidlaag** met bosaardbei, mannetjesvaren, gewone salomonszegel en wilde boshyacint. Mossen en paddenstoelen behoren ook tot de kruidlaag.
- Een **strooisellaag** die bestaat uit afgevallen en verterende bladeren, takjes,....

Speenkruid en witte klaverzuring

Bosanemoon

Niet alle bossen hebben die kenmerkende opbouw in dezelfde verhoudingen. In beukenbossen is er nauwelijks een struiklaag en ook de kruidlaag is er zeer beperkt omdat er onder beukenbomen weinig andere planten kunnen groeien omwille van de beperkte lichtinval.

In de vroege lente – voor het bladerdek sluit – valt er net voldoende licht op de bodem voor een flink aantal voorjaarsbloeiers zoals speenkruid en bosanemoon. In de zomer is het behoorlijk donker in een bos. Daardoor krijgen lichtminnende soorten geen kans en groeien er hoofdzakelijk schaduwtolerante planten. Samen met de strooisellaag bedekken ze de bodem.

Horizontale gelaagdheid

Niet alleen binnen een bos is er gelaagdheid. Ook wanneer je vanuit het hart van een bos naar het omringende landschap wandelt, zie je vier verschillende lagen:

- het bos met grote bomen;
- de bosmantel met struweelvegetatie;
- de zoom van het bos met ruigtekruiden;
- het grasland met gras en graslandplanten.

Bosrand, overgang van bos naar grasland

Een tuin in laagjes

De gelaagde opbouw van een natuurlijk bos vormt de inspiratie voor de tuin. Hiermee bedoelen we niet dat de vier lagen van een bos in hun geheel moeten voorkomen in een tuin. In de meeste tuinen is er trouwens geen plaats om een heus bos aan te planten.

Door het aanplanten van bomen en struiken kun je de sfeer van een bosrand nabootsen in je tuin. Bijvoorbeeld door de hoogste laag te laten bestaan uit kleine bomen of struiken en daaronder een struiklaag te voorzien met lager blijvende struiken.

Heb je een kleine tuin? Niet getreurd, ook in kleine tuinen is het mogelijk om gelaagdheid toe te passen; denk maar aan een struik met schaduwplanten aan de voet of een haag waaronder voorjaarsbollen bloeien. Zelfs in heel kleine stadstuintjes, niet groter dan enkele vierkante meter, kun je het principe van gelaagdheid toepassen. Je kunt de boomlaag vervangen door een klimplant. Klimplanten op achtergevels of tuinmuren kunnen de hoogste laag uitmaken. Aan de voet van de klimplant voorzie je dan lager blijvende planten die de bodem bedekken.

Voordelen van een gelaagde opbouw in je tuin:

Als je etagegewijs aanplant, kun je per m² veel meer planten zetten, waardoor de biodiversiteit in je tuin vergroot:

- Je kunt veel planten voorzien, met verschillende bloeitijdstippen. Zo is er van in de vroege lente tot in de late herfst en winter wat te beleven in de tuin. Een gespreide bloeiperiode maakt je tuin interessant voor heel wat nuttige insecten, omdat er dan bijna altijd nectar en stuifmeel is.
- Bomen, klimplanten en struiken bieden schuilplaatsen, voedsel en nestgelegenheid aan vogels en insecten.
- Met een ruim aanbod aan bloeiende planten trek je natuurlijke vijanden aan, zoals lieveheersbeestjes en zweefvliegen. Ze maken dat luizen- en andere plagen weinig kansen krijgen.

Inspiratielijst voor een gelaagde tuin

(zie ook plantenlijst in bijlage)

Grote struiken of kleine bomen (tot 6 m)

- Hazelaar ✿
- Wilde kardinaalsmuts ✿
- Wilde liguster ✿
- Mispel ✿
- Tweestijlige meidoorn ✿
- Gele Kornoelje ✿
- Europees krentenboompje ✿
- Trosvlir/ bergvlir ✿
- Moerbei
- Sering

Kleine struiken (1-2 m)

- Aalbes ✿
- Bosroos ✿
- Duinroos ✿
- Zwarte bes ✿
- Hortensia
- Weigela florida*
- Hertshooi
- Ganzerik
- Spierstruik
- Boerenjasmijn
- (*Philadelphus 'Belle etoile'*: deze soort blijft lager)

Laagblijvende schaduwplanten voor onder struiken en hagen

- Bosaardbei ✿
- Donkere ooievaarsbek ✿
- Maarts viooltje ✿
- Kleine maagdenpalm ✿
- Gevlekte dovenetel ✿
- Gevlekt longkruid ✿
- Lelietje-van-dalen ✿
- Daslook ✿
- Tongvaren ✿
- Gewone eikvaren ✿
- Ruige veldbies ✿
- Mansoor ✿

- Blauwe onschuld
- Wilde judaspenning

Klimplanten voor in de halfschaduw/schaduw

- Wilde kamperfoelie ✿
- Klimop ✿
- Bosrank ✿
- Klimhortensia

Klimplanten voor in de zon

- Egelantier ✿
- Hop ✿
- Kiwi
- Druif
- Amerikaanse trompetbloem
- Chinese blauwereggen

Daslook

Daslook ✿
Elfenbloem
Blauwe druifjes

Zomerbloeiers

Struiken:

Gewone vlier ✿
Bosroos ✿
Duinroos ✿
Hortensia
Hertshooi
Ganzerik
Septemberroos

Vaste planten:

Fraaie vrouwenmantel ✿
Beemd kroon ✿
Grote centaurie ✿
Wilde marjolein ✿
Grote kattenstaart ✿
Bergamot
Lavendel
IJzerhard
Stokroos
Siersalie

Herfstbloeiers

Struiken:

Struikheide ✿
Klimop ✿
Braam ✿
Blauwe spirea (*Caryopteris clandonensis*)
Schijnhulst

Vroege voorjaarsbloeiers

Struiken:

Europees krentenboompje ✿
Sleedoorn ✿
Wilde lijsterbes ✿
Gelderse roos ✿
Gagel ✿
Geoorde wilg ✿
Kwee(peer)
Kamperfoeliestruik
Skimmia japonica
Viburnum tinus

Bosanemoon

Vaste planten/bollen:

Wilde narcis ✿
Wilde hyacint ✿
Bosanemoon ✿
Gewone salomonszegel ✿

Gewoon speenkruid

Sneeuwbes
Spierstruik

Vaste planten:

Herfsttijloos ✿
Rode spoorbloem ✿
Gewoon duizendblad ✿
Gewone hemelsleutel ✿
Koninginnenkruid ✿
Herfstanemoon

Rode spoorbloem

Winterbloeiers

Struiken:

Gele kornoelje ✿
Hazelaar ✿
Toverhazelaar
Schijnhazelaar
Viburnum x bodnantense 'Dawn'

Prunus subhirtella 'Autumnalis'
Winterjasmijn

Vaste planten:

Lenteklokje ✿
Speenkruid ✿
Klein hoefblad ✿
Boerenkrokus
Kerstroos

Klein hoefblad

Planten kiezen voor je tuin

Hoe kies je planten voor je tuin?

stap 1: selecteer je *groenvorm* aangepast aan de functie/activiteit die je wilt uitvoeren in de tuin en aangepast aan het beheer dat je wilt of kunt uitvoeren.

Je kiest bijvoorbeeld voor een bosje om kampen te bouwen of vogels aan te trekken, voor een bloemenborder rijk aan insecten of voor een gazon om op te zitten, te voetballen of om de was op te hangen.

stap 2: selecteer planten aangepast aan de *standplaats* (bodem, lichtinval).

Ga de lichtinval (zon/schaduw) en het bodemtype na in je tuin. Zo weet je welke planten er kunnen gedijen.

stap 3: selecteer planten op *habitus* (hoogte, breedte, vorm).

Bomen en struiken blijven niet oneindig lang doorgroeien: de grootte van een boom

is voorspelbaar. Kies een boom of struik in functie van de ruimte die je hebt. Dan kan de boom probleemloos groeien en hoef jij niet te snoeien.

stap 4: selecteer planten op *herkomst*. Kies voor inheemse, ingeburgerde of niet-inheemse, niet-invasieve planten.

In de plantenlijst in bijlage staat een selectie van eenjarigen, vaste planten, struiken, bomen en klimplanten, met aanduiding van onder meer het bodemtype dat ze verkiezen, de vochtigheid van de bodem, afmetingen, herkomst, bloeiperiode en nut voor bijen en vlinders.

→ *Neem zeker ook een kijkje op www.velt.be/plantenzoeker. Op www.bomenwijzer.be geeft het Agentschap voor Natuur en Bos uitgebreide informatie over bomen en struiken.*

Standplaats

Elke plant heeft zijn favoriete standplaats. Sommige planten zoals tijm en lavendel staan graag droog, zonnig en op een stenige bodem. Andere planten vragen dan weer om een voedselrijke grond met meer vocht en schaduw; dat geldt bijvoorbeeld voor hosta's.

Als je rekening houdt met de lichtinval en de grondsoort van je tuin en je zet je planten op de juiste plaats, dan geniet je van tal van voordelen. Planten die op de juiste plaats staan, zien er goed uit. Ze groeien uit tot sterke en

Bieslook in de zonneborder

gezonde planten, die geen extra zorgen vragen zoals bijmesten of water geven. Bovendien krijgen ze minder snel last van plagen of ziekten.

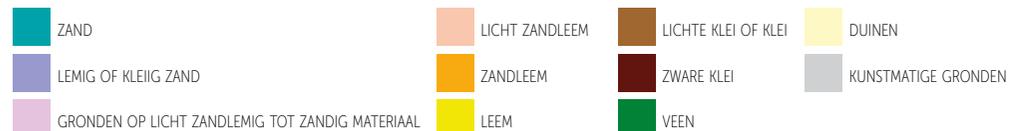
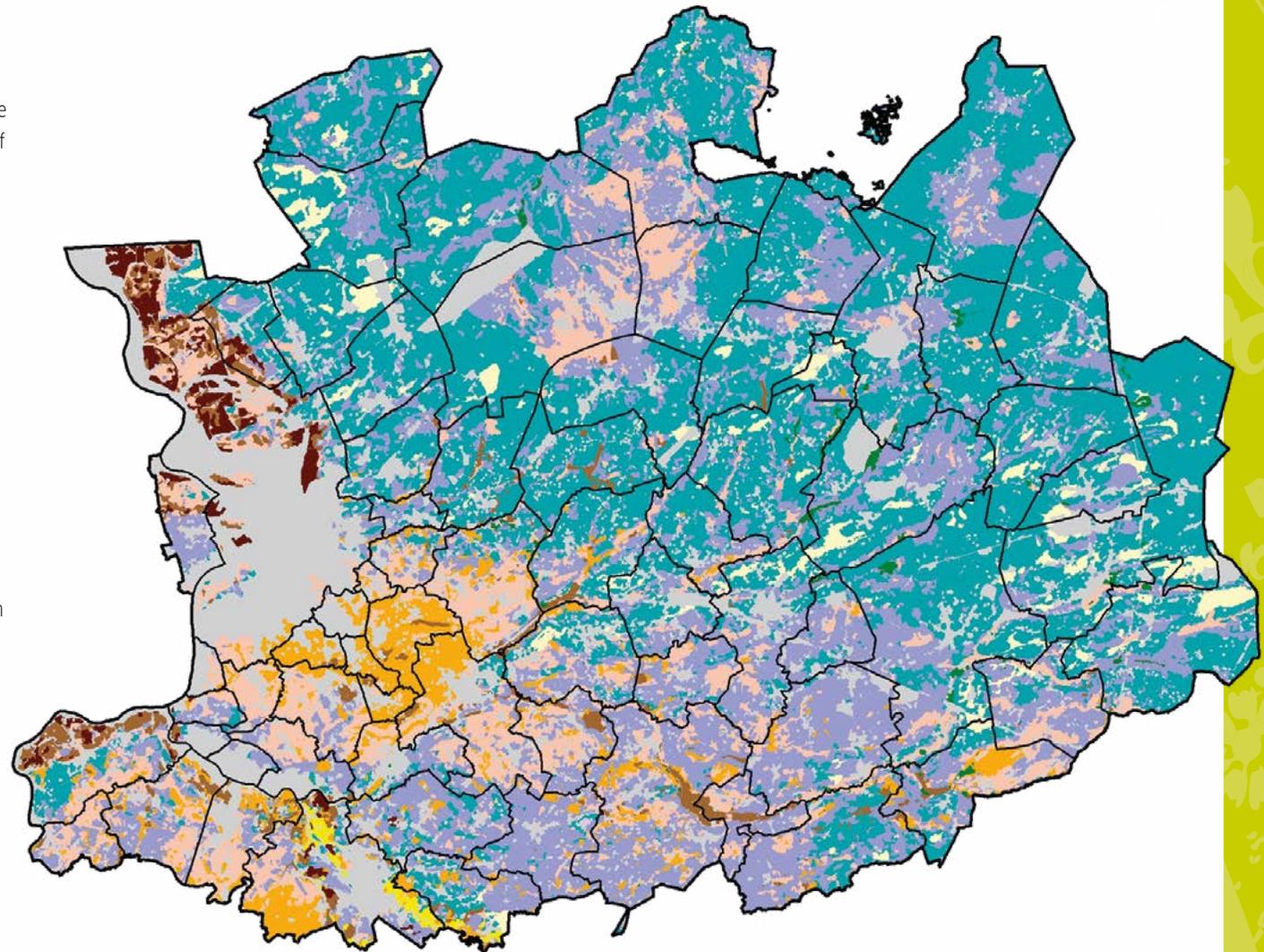
Kijk zeker ook naar de planten in je omgeving: welke planten zie je spontaan in de bermen verschijnen of welke oude bomen of struiken zie je langs de kant van de weg? Dit zijn vaak streekeigen soorten die aangepast zijn aan jouw omgeving. Je kunt je tuin ook laten aansluiten op de landschapselementen uit je streek door bijvoorbeeld typische elementen zoals hagen, houtkanten en knobomen een plek te geven in je tuin. Je tuin kan op die manier de eigenheid van het landschap versterken.

Naast bodemtype en lichtinval is het ook belangrijk om rekening te houden met de voorkeur van de plant voor een droge of vochtige bodem. In de plantenlijst in bijlage wordt bij de planten vermeld of ze een droge of vochtige bodem verkiezen. Sommige planten houden er ook niet van om pal in de wind te staan. Je plantenkweker kan je hierover zeker adviseren.

Bodemtype

Het bodemtype wordt bepaald door het **minerale deel** van de grond. Er zijn klei-, leem-, zandleem- en zandbodems. Het verschil schuilt in de grootte van de deeltjes of korrels. Zanddeeltjes zijn groter dan 0,05 mm, leemdeeltjes zijn tussen de 0,05 en 0,002 mm groot en kleideeltjes zijn kleiner dan 0,002 mm. Een kleibodem is vooral uit kleideeltjes opgebouwd, een zandbodem uit zanddeeltjes en een leembodem uit leemdeeltjes. Zijn er evenveel zand- als leemdeeltjes, dan heb je een zandleembodem.

Belangrijkste bodemtypes in de provincie Antwerpen

Aan het minerale materiaal kun je niks veranderen. Het verschilt van streek tot streek en hangt af van de ondergrond. In heel wat tuinen van nieuwbouwwoningen is de oorspronkelijke bodem echter verstoord door afgravingen of aangevoerde grond. Het is dus niet altijd zo dat je in de tuin het natuurlijke bodemtype van de streek vindt.

Het is belangrijk om het bodemtype in je tuin te kennen omdat je zo voor planten kunt kiezen die goed zullen groeien op jouw bodem. Met de kneedproef bepaal je op een eenvoudige manier het bodemtype van je tuin. Neem wat grond in je handen en maak hem vochtig. De grond mag net niet aan je vingers plakken. De vorm die je aan het natte materiaal kunt geven, toont aan met welk bodemtype je te maken hebt. Begin bij vorm 1 en blijf verder doen tot het niet meer lukt.

Kneedproef:

Vorm 1:
bergje
zand

Vorm 2:
rolletje (ongeveer 10 cm
lang) met scheuren
zandleem

Vorm 3:
rolletje (ongeveer
10 cm lang) zonder
scheuren
leem

Vorm 4:
cirkel
klei

Iedere bodemsoort heeft voor- en nadelen, maar op elke bodem kun je een mooie tuin aanleggen.

Naast het minerale materiaal, zit er ook organisch materiaal en bodemleven in de bodem.

Organisch materiaal is de verzameling van plantaardig en dierlijk materiaal op en in de bodem. Doordat dit materiaal wordt afgebroken, komen voedingsstoffen ter beschikking van de planten. De hoeveelheid organisch materiaal in de bodem bepaalt grotendeels hoe voedselrijk hij is. Als de bodem in je tuin rijk is aan organisch materiaal, merk je dat vooral aan de donkere kleur. Bij een weelderige plantengroei die jaren met rust gelaten werd, zoals een bos, bevat de bodem veel organisch materiaal. Naarmate successie vordert, vindt er dus een verrijking van de bodem plaats. Waar er een moestuin was, is soms veel organisch materiaal aanwezig als gevolg van een jarenlange compostbemesting. Bij de Bodemkundige Dienst van België kun je een volledige grondontleding van je tuinbodem aanvragen.

Het **bodemleven** is verantwoordelijk voor de afbraak van het organisch materiaal. De bodem is dichtbevolkt met bacteriën, schimmels, algen, insecten, pissebedden, mijten, slakken en regenwormen. Allemaal dragen ze hun steentje bij aan de omzetting van organisch afval en ze zorgen voor een goede structuur van de bodem.

De aanwezigheid van organisch materiaal verzacht de uitgesproken eigenschappen van het bodemtype. Een kleibodem wordt lossier en luchtiger van structuur, een zandbodem wordt steviger en houdt beter water vast.

• Kleibodem

Een kleibodem is zwaar en compact. Hij houdt goed voedingsstoffen en water vast. Kleigrond met weinig organisch materiaal is moeilijk doordringbaar. Wortels groeien moeizaam en de grote hoeveelheid water die de klei of het leem vasthoudt, veroorzaakt in koude winters weleens problemen voor sommige plantenwortels. Het water bevriest en de planten gaan stuk. De bodem droogt in het voorjaar pas laat en warmt daardoor traag op.

• Leembodem

De eigenschappen van de leembodem zijn vergelijkbaar met die van de kleibodem, maar ze zijn minder uitgesproken.

• Zandleembodem

Dit is een tamelijk lichte bodem, die snel opwarmt en behoorlijk goed voedingsstoffen vasthoudt. Deze bodem laat een ruime plantenkeuze toe.

• Zandbodem

De zandbodem is licht en erg gemakkelijk te bewerken. Hij houdt weinig voedingsstoffen en water vast. De zandbodem warmt snel op in het voorjaar, waardoor planten sneller in bloei komen dan op andere bodems. Nachtvorst kan nog laat in de lente voorkomen. Zandgrond met weinig organisch materiaal is erg los, zodat water onmiddellijk naar de ondergrond loopt. De voorraad voedingsstoffen is daardoor klein.

Lichtinval in je tuin

Ga na welke delen van de tuin in de zon, in halfschaduw en volledig in de schaduw liggen. Doe dat bij voorkeur rond 21 maart en 21 september. Dan duurt een dag twaalf uur en dat is het meest geschikte moment om na te gaan waar er zon, halfschaduw en schaduw is. Teken om het uur de grens tussen zon en schaduw op je plan. Zet er telkens het tijdstip bij. Wanneer alle lijnen er staan, kun je zien waar er minder dan drie uur zonlicht valt en waar meer dan zes. Heb je een kleine, ommuurde stadstuin, maak dan ook een plan van je muren en duidt de lichtinval aan.

meer dan 6 u zon per dag
tussen 3 en 6 u zon per dag
minder dan 3 u zon per dag

zon
halfschaduw
schaduw

Geef duidelijk aan op je tuinplan waar er zon, halfschaduw of schaduw is. Deze informatie heb je nodig om goede plantenkeuzes te maken. Maak een onderscheid tussen de permanente schaduw van bijvoorbeeld een muur of een groenblijvende boom en de zomerschaduw van een boom die in de herfst zijn bladeren verliest. In de zomerschaduw van zo'n boom kun je voorjaarsbloeiers zetten, in de permanente schaduw niet.

Varen, vaste plant voor in de schaduwborder

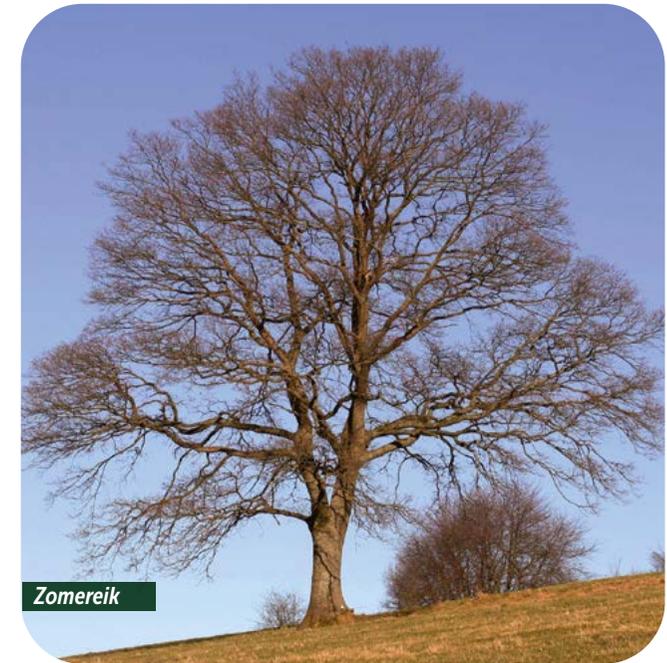
Zeekool, vaste plant voor in de zonneborder

Habitus of verschijningsvorm van planten

De habitus van een plant is zijn uiterlijke verschijningsvorm: de grootte die hij aanneemt, zijn vorm en zijn kleur. Die eigenschappen bepalen het uitzicht en de sfeer van de begroeiing.

De hoogte en de breedte

Als je een boom of struik kiest, moet je nagaan hoe hoog en hoe breed hij wordt. Een inheemse vogelkers (*Prunus padus*) die vrij kan uitgroeien, wordt 15 m hoog en 8 m breed, waardoor hij tot de kleinere boomsoorten wordt gerekend. Een zomereik (*Quercus robur*) bereikt zo'n 20 tot 25 m in de hoogte en breedte.

Zomereik

Kies een boom die niet groter wordt dan de beschikbare ruimte in je tuin. Zo vermijd je problemen. Je zult niet moeten snoeien en je produceert geen groenresten. Voor bomen en struiken is het ook van belang dat je rekening houdt met de beschikbare ruimte onder de grond. Gemiddeld is de diameter van de wortelruimte even groot als die van de kruin.

Als je kruidachtige beplantingen samenstelt, bijvoorbeeld voor een border, moet je weten hoe hoog en hoe breed de planten worden. Op die manier voorkom je dat de kleintjes achteraan staan en door de grote soorten vooraan volledig aan het zicht worden onttrokken.

De groeivorm

Naast de hoogte en de breedte speelt ook de groeivorm van de planten een rol. Er is een groot verschil tussen de kruin van een populier en die van een haagbeuk. Bomen als populieren worden vaak in een rij geplant om een zichtscherm op hoogte te maken. De bomen verstoppen dan bijvoorbeeld het hoge appartementsgebouw achter je tuin. Ook leibomen worden hiervoor gebruikt. In de schaduw van een haagbeuk is het dan weer heerlijk zitten of spelen op hete zomerdagen. Kinderen houden van bomen met neerhangende takken, zoals een treurwilg, waarachter ze zich kunnen verschuilen. Voor een speelbosje kies je beter voor parasolvormige struiken, zoals een vlier. Daaronder kun je prima kampen bouwen.

Ook in kruidachtige begroeiingen vind je planten met verschillende groeivormen, bijvoorbeeld ranke, opgaande planten zoals zonnebloem en lagere, breed uitgroeiende soorten zoals pioenen.

Herkomst van planten

Een boon voor inheemse en autochtone planten

Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, hebben planten er eeuwen over gedaan om zich in Vlaanderen te vestigen. Gedurende deze periode hadden ze ruim de tijd om zich aan te passen aan de lokale bodem- en klimaatcondities. De nakomelingen van die planten noemen we **'oorspronkelijk inheems'** of **'autochtoon'**. Deze aanpassingen zijn opgeslagen in het genetisch materiaal van de planten; ze zijn dus overerfbaar.

'Inheemse soort' is een ruimer begrip: zomereik is inheems in Vlaanderen, maar niet alle zomereiken in Vlaanderen zijn autochtoon. Zo werden er vele zomereiken, afkomstig uit de Balkan, in Vlaanderen aangeplant. Deze eiken behoren wel tot een inheemse soort, maar zijn niet autochtoon. Het begrip "inheems" gaat dus over de soort op zich en is eerder abstract.

Inheemse planten van autochtone herkomst hebben heel wat voordelen: ze versterken de identiteit van je streek en zijn vermoedelijk beter gewapend tegen uitzonderlijke vorstperiodes en ziektes. Maar ook voor de lokale biodiversiteit zijn deze soorten erg belangrijk. Doordat ze al vele generaties samenleven, hebben deze planten zeer nauwe relaties opgebouwd met onze

Tip

Kies zoveel mogelijk voor inheemse planten in je tuin. Plant je bomen en struiken aan, vraag dan aan je plantenkweker of hij autochtoon plantgoed verkoopt.

Plant van Hier

Om het aanbod aan plantgoed van autochtone bomen en struiken te verhogen, werd het label 'Plant van Hier' in het leven geroepen.

De Regionale Landschappen in de provincie Antwerpen hebben de voorbije jaren al heel wat zaad geoogst van autochtone bomen en struiken. Dat zaad wordt nu opgekweekt. Zo zal er de komende jaren steeds meer autochtoon plantgoed op de markt komen. Je herkent dat plantgoed aan het label 'Plant van Hier'. Vraag er zeker naar bij je plantenkweker! Wil je meer

informatie over de zaadoogstacties of over autochtone bomen en struiken in jouw gemeente, neem dan contact op met je Regionaal Landschap. Je vindt hun contactgegevens in bijlage.

De provincie Antwerpen heeft zich door het ondertekenen van de intentieverklaring 'Plant van Hier' alvast geëngageerd om ons autochtoon houtig erfgoed te helpen bewaren.

dieren. Ze zijn vaak zelfs sterk afhankelijk van elkaar. Zo is de rups van het oranjetipje in hoofdzaak afhankelijk van pinksterbloem en look-zonder-look als voedselplant. Een zomereik onderhoudt nauwe relaties met vierhonderd diersoorten, terwijl bamboesoorten hier geen enkele inheemse diersoort kunnen verleiden, behalve als schuilplaats voor vogels. In de streken waar bamboe inheems is, vormt hij wel voor een hoop dieren een voedselbron of nestplaats. Zo eet de pandabeer in het wild voornamelijk bamboe.

In de publicatie Plant-Wijzer kun je meer lezen over autochtone bomen en struiken in de provincie Antwerpen: www.provincieantwerpen.be (zoek naar 'Plant-Wijzer' in de zoekbalk.). Ook op de website www.plantvanhier.be vind je heel wat informatie.

Cultuurvariëteiten

Wilde planten zijn plantensoorten die in natuurlijke of halfnatuurlijke vegetaties voorkomen en die zich zonder menselijke tussenkomst handhaven. Cultuurvariëteiten of cultivars zijn planten die zijn ontstaan door de kweek en selectie van (inheemse of uitheemse) wilde soorten. Het gaat om planten die speciaal werden geselecteerd op bepaalde kenmerken, zoals een lange bloeitijd of grote bloemen. Sommige cultivars zijn niet in staat zichzelf te vermeerderen. Ze zijn ook niet altijd opgewassen tegen de concurrentiekracht van wilde soorten. Die cultivars zijn dan afhankelijk van een intensief beheer en kunnen enkel worden toegepast in duidelijk gestructureerde, niet te brede plantvlakken.

Andere cultivars doen het wel heel goed in de tuin en vragen niet veel beheer, bijvoorbeeld de vele soorten van Germaanse lis, eendagslelie en asters. Veel cultivars van struiken zijn al honderden jaren een vaste waarde in de tuin, zoals de cultivars van boerenjasmijn.

Je kiest beter voor cultivars met enkelvoudige bloemen dan voor soorten met gevulde bloemen. De meeldraden van gevulde bloemen zoals volle rozen zijn immers minder toegankelijk voor insecten.

Enkelvoudige roos

Gevulde roos

Uitheemse soorten of exoten

Uitheemse soorten zijn hier terechtgekomen door menselijke tussenkomst. Uitheemse soorten uit een gelijkaardig klimaat als het onze, gedijen hier vaak goed. Soms verwilderen uitheemse soorten. Als ze zich probleemloos enkele generaties handhaven, dan noemen we ze ingeburgerde soorten. Verschillende uitheemse soorten zijn zo ingeburgerd dat ze niet meer weg te denken zijn uit onze wilde flora, bijvoorbeeld grote klaproos en korenbloem. Het is zelfs zo dat 15% van onze wilde flora uit ingeburgerde soorten bestaat. Er zijn ook uitheemse soorten die hier wel groeien, maar geen zaad vormen zonder menselijke hulp, bijvoorbeeld rozemarijn.

Soms zijn er goede redenen om voor een uitheemse soort te kiezen:

- Inheemse struiken zijn redelijk groot, vaak te groot voor kleine tuinen. Bij uitheemse soorten is er meer keuze aan struiken die klein blijven.
- Inheemse klimplanten zijn per definitie schaduwplanten, ze komen meestal uit het bos. In andere streken zijn er ook klimplanten die oorspronkelijk op rotsen of in de bergen groeien. Zij zijn wel aangepast aan de zon.
- Met de hulp van uitheemse soorten kun je gemakkelijk de bloei en dus het nectaraanbod spreiden over het jaar. Sommigen bloeien immers op andere tijdstippen dan de inheemse soorten.
- Ze hebben ook heel wat esthetische kwaliteiten (kleur, blad, bloem).

Rode zonnehoed

Ijzerhard

Extra troeven voor de natuur

Kies je voor uitheemse soorten of exoten, selecteer dan soorten die toch extra troeven voor de natuur hebben. Kies ook hier voor bloemen met één rij kroonblaadjes. Dit zijn zogenaamde 'enkelvoudige' bloemen. Insecten kunnen dan gemakkelijker in de bloem om nectar te drinken. Bij de dubbelbloemige variëteiten belemmeren de vele rijen kroonbladeren de weg naar de nectar. Kies voor struiken met bessen die als voedsel voor vogels kunnen dienen.

Mijd het gebruik van invasieve exoten

Invasieve exoten zijn planten- en diersoorten die door de mens zijn geïntroduceerd buiten hun natuurlijke verspreidingsgebied en die de eigenschap hebben om zich explosief uit te breiden. Hierdoor verdrukken ze onze inheemse fauna en flora. Japanse duizendknoop, reuzenbalsemien, reuzenberenklauw, stierkikker en Aziatisch lieveheersbeestje zijn enkele voorbeelden van invasieve exoten.

Japanse duizendknoop

Een heel eenvoudige maatregel om de opmars van invasieve plantensexoten te stuiten, is om voorkeur te geven aan het gebruik van alternatieve, niet-invasieve planten. Invasieve planten vertegenwoordigen minder dan 1% van het totale aanbod van beschikbare planten op de markt. Keuze te over om andere, alternatieve planten te vinden in dit uitgebreide assortiment.

Voorkeursladder

We hanteren de volgende voorkeursladder met betrekking tot de herkomst van planten:

1

Inheemse soorten, autochtoon plantgoed

2

Inheemse soorten, niet-autochtoon plantgoed

3

Uitheimse soorten, niet-invasief

Inheemse soorten genieten de voorkeur. Kun je in het geval van bomen en struiken autochtoon plantgoed aankopen, dan is dit de beste keuze. Daarna komen de uitheimse, niet-invasieve soorten en cultuurvariëteiten. Invasieve uitheimse soorten plant je in elk geval maar beter niet aan. Om je te helpen bij het maken van een keuze, staat in de plantenlijst in bijlage bij elke plant vermeld of deze 'inheems of ingeburgerd' is.

De voorkeursladder is afhankelijk van de omgeving. In landelijke gebieden is het belang van het gebruik van inheemse planten, indien mogelijk van autochtone herkomst, groter dan in stedelijke gebieden. Hoe meer stedelijk en ingesloten de omgeving en hoe kleiner de groenoppervlakte, hoe minder kans dat uitheimse soorten uit de tuin kunnen 'ontsnappen' en een probleem kunnen vormen voor onze inheemse soorten.

In gebieden die grenzen aan waterlopen of aan landschappelijk waardevolle gebieden en natuurgebieden plant je best uitsluitend inheemse planten aan (en bij voorkeur autochtoon plantmateriaal). Inheemse planten zijn namelijk meestal beter voor de biodiversiteit. Indien je uitheimse planten gebruikt, bestaat er echter ook een kans dat zij zich buiten je tuin verspreiden en inheemse planten verdringen en dat kan nefast zijn voor onze natuur. Kiezen voor inheems is hier dus erg belangrijk!

Woon je in een gebied waar nog veel bomen en struiken staan, kies dan waar mogelijk voor autochtoon plantmateriaal. Niet-autochtone bomen kunnen namelijk autochtone bomen bestuiven en dan bestaat de kans dat de autochtone bomen hun genetische aanpassingen aan onze groeiomstandigheden verliezen. Dit lijkt misschien niet zo'n groot probleem, maar stel je echter eens voor dat de niet-autochtone zomereiken

Gelderse roos

Brem

in de lente later blaadjes vormen dan de autochtone zomereiken. Koolmeesjongen komen uit het ei wanneer de rupsen van de kleine wintervlinder van de nieuwe blaadjes van de zomereik beginnen te smullen. Wanneer deze blaadjes later uitlopen dan gewoonlijk, blijven de koolmeesjongen op hun honger zitten...

Soms komen er spontaan prachtige en zeldzame inheemse planten aanwaaien. Trek ze niet onmiddellijk uit: ze verrijken vaak je tuin.

Onderhoudsvriendelijke tuinen: weinig werk en weinig groenafval

Voor sommige mensen is tuinieren en werken in de tuin hun 'lust en leven'; voor hen is veel onderhoudswerk geen probleem. Maar voor mensen die een dagje ouder worden en voor mensen die een drukke baan, jonge kinderen of hobby's hebben, is tuinieren vaak een hele klus. Dat is jammer. Een tuin kan immers onderhoudsvriendelijk zijn.

Een tuin zonder werk bestaat niet, maar er zijn groenvormen in de tuin die meer onderhoud vragen dan andere. Denk maar aan de wekelijkse maaibeurt van een groot stuk gazon, de snoei van buxusperkjes (al dan niet in allerlei vormen), het insnoeien van een te groot wordende boom, de hagen scheren, de tuinpaadjes onkruidvrij houden... In hoofdstuk 1 lees je welk beheer nodig is bij verschillende groenvormen.

Hieronder volgen een paar tips om je tuin onderhoudsvriendelijker te maken. Je zult versteld staan van de tijds winst die deze tips je opleveren. Bovendien betekent minder werk in de praktijk vaak ook minder groenafval.

Stop de vicieuze cirkel van schoffelen

Er bestaat zoiets als 'de vicieuze cirkel van het onkruid'. Om onkruid in borders te verwijderen, schoffelt men de grond rond de aangeplante planten kaal waardoor zaadonkruiden almaar opnieuw de kans krijgen om te kiemen. Die kale grond is een ideaal zaaibed voor allerlei onkruidzaden die komen aanwaaien. De bodem schoffelen is een arbeidsintensief werk. Door onkruid weg te schoffelen, zorg je er eigenlijk voor dat er nog meer onkruid gaat groeien. De natuur zal immers altijd proberen om de bodem te bedekken.

Bedek de bodem

Naakte grond trekt als het ware onkruidzaden aan. Het is dus beter en onderhoudsvriendelijker om die naakte grond te vermijden. Door de bodem zo veel mogelijk bedekt te houden, rem je onkruidgroei af.

Laat een plantenborder dicht groeien, zodat de bodem helemaal bedekt blijft. Ook onder struiken kun je schaduwplanten voorzien als bodembedekking. Afgewallen bladeren onder de struiken zorgen eveneens

voor een prima bedekking van de bodem en ze zorgen voor een natuurlijke mulchlaag, die de bodem beschermt tegen uitdroging en de voedingsstoffen in de grond op peil houdt. Planten waarvan de bovengrondse delen afsterven bij vorst kun je wat extra bescherming geven door een laagje bladeren aan te brengen.

Ook door te zorgen voor gelaagdheid in je tuin, kun je onkruidgroei verminderen. Door de verschillende lagen valt er immers minder licht op de bodem.

Mulchen

Mulchen is het bedekken van de bodem met een laag organisch materiaal. Je kunt hiervoor bladeren gebruiken, maar ook grasmaaisel, versnipperd snoeihout en compost.

Mulchen heeft talrijke voordelen:

- bescherming van de bodem tegen slagregen, zon, uitdroging door de wind, vorst, ...;
- extra voedingsstoffen voor de planten door de afbraak van het organisch materiaal in de mulchlaag;
- afremmen van onkruidgroei door lichtgebrek;
- betere bodemstructuur onder de mulchlaag;
- ...

Wil je meer weten over mulchen? Neem dan zeker eens een kijkje op www.vlaco.be (zoeken op 'mulchen').

Tapijt van ereprijs, bosaardbei, lelietje-van-dalen en lievevrouwebedstro

Bij een nieuwe aanplanting van een border, kun je ongewenste kruidgroei onderdrukken door de bodem tussen de planten tijdelijk te bedekken met boomschors, gehakseld hout of cacaodoppen. De bodem tijdelijk bedekken met boomschors is alleen maar nodig bij de aanplant, wanneer de plantjes nog klein zijn en nog relatief ver uit elkaar staan. Daarna, wanneer de planten hun uiteindelijke grootte bereikt hebben, zullen ze zelf de bodem bedekken en is boomschors niet meer nodig.

Op een pas afgegraven terrein, bijvoorbeeld rond een nieuwe woning, kun je een eenjarige bloemenakker inzaaien. Op die manier onderdruk je ongewenste kruidgroei, de bodem is immers bedekt, en heb je op korte termijn toch een kleurrijk resultaat. Twee vliegen in een klap.

Ga voor minder gazon

Verklein je oppervlakte gazon tot de oppervlakte die je ook werkelijk gebruikt. Minder gras afrijden bespaart je onmiddellijk een hoop werk. Op die vrijgekomen ruimte kun je onderhoudsvriendelijke groenvormen aanplanten, bijvoorbeeld een struikengordel met schaduwplanten eronder.

Als je liever niet inboet aan oppervlakte gazon, kun je:

- Voorjaarsbloeiende bollen aanplanten zoals narcis en krokus. In de lente heb je dan een kleurrijk beeld en je hoeft pas een eerste keer te maaien in mei.
- Een stuk 'effectief benut gazon' behouden en tegelijkertijd een ander deel van je gazon hoger laten worden. Bij hoger gras (hooilandje) volstaat het om tweemaal per jaar te maaien.
- Kiezen voor traaggroeiend gras.

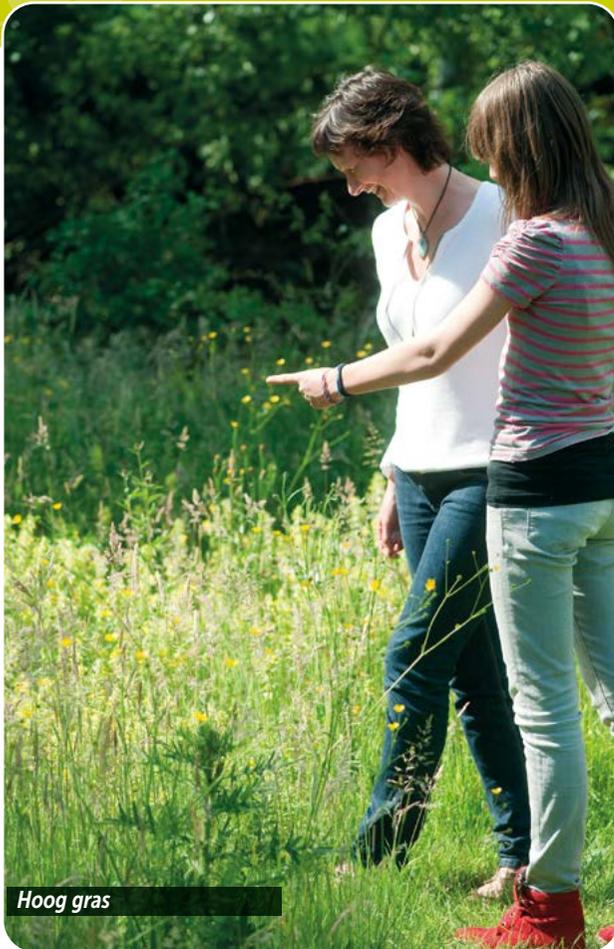

Vrouwenmantel in combinatie met buxusbollen

Graspaadje

Als je tot de conclusie komt dat je je gazon helemaal niet gebruikt, dan kun je het hervormen tot een bloemenweide met kort gemaaid graspaden erdoorheen. Het levert je veel minder onderhoud op, kinderen kunnen bloemen plukken uit de bloemenweide en hoog gras is erg interessant als schuilplaats voor allerlei nuttige insecten.

Hoog gras

Kleine boompjes worden groot

Het is op zich heel logisch dat er veel snoeiwerk aan te pas komt om een grote boom, zoals een treurwilg of een plataan, klein te houden. Kies daarom voor struiken en bomen die in verhouding zijn met de grootte van je tuin. Geef bomen en struiken de plaats die ze nodig hebben en laat ze uitgroeien tot hun natuurlijke vorm. Zo vermijd je heel wat snoeiwerk en is de boom op zijn mooist.

Op de websites www.velt.be/plantenzoeker en www.bomenwijzer.be kun je je vooraf informeren over de uiteindelijke hoogte en breedte van struiken en bomen. Aarzel niet om bij aankoop van bomen of struiken informatie te vragen aan de kweker.

Alternatieven voor hagen

Een strak geschoren haag wordt doorgaans 2 à 3 keer per groeiseizoen gesnoeid. Als de haag de hele tuin omsluit, is dit al snel goed voor heel wat uren snoeiwerk. Door de haag te snoeien in juli kun je het snoeien beperken tot één keer per jaar. Vanaf juli korten immers de dagen en dit zorgt voor een tragere plantengroei.

Als het wat minder strak mag, kun je ook kiezen voor een bloesemhaag. Dit is een haag die uit soorten bestaat zoals Gelderse roos, meidoorn, liguster, De bedoeling van de bloesemhaag is dat je ze in bloei laat komen en ze pas nadien snoeit. Eenmaal snoeien per groeiseizoen is dan al voldoende. Een meidoornhaag snoei je tussen 1 november en 1 maart.

Heb je wat meer plaats in je tuin, dan kun je een aaneensluitende rij van los uitgroeiende struiken voorzien. Als je ze kiest op basis van de gewenste hoogte, hoef je ze in principe niet te snoeien.

Een heg vormt ook een onderhoudsvriendelijk alternatief voor een strak geschoren haag. Die hoef je maar om de 4 jaar terug te snoeien.

Groenafval hergebruiken

Snoeiafval hoef je niet naar het containerpark af te voeren. Je kunt het op verschillende manieren verwerken in je tuin.

Ter plaatse laten liggen

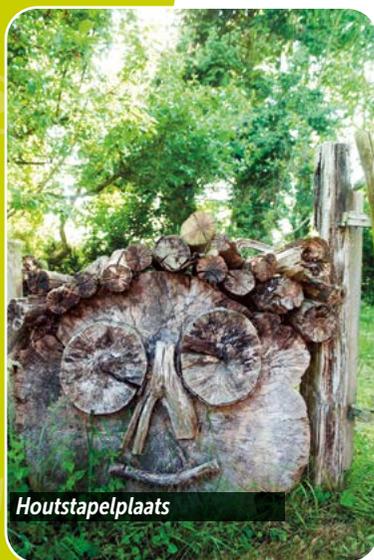
Je kunt het groenafval in kleinere stukken knippen en ter plaatse, bijvoorbeeld onder de struiken, laten liggen. Het materiaal breekt af en beschermt de plantenwortels en het bodemleven.

Verplaatsen en hergebruiken

Je kunt snoeiafval ook versnipperen tot houtsnippers en gebruiken voor het maken of bijvullen van tuin- of moestuinpaden. Bladeren van de omliggende struiken of bomen en de bladeren die op het gazon liggen, kun je bijeen harken en onder de struiken leggen. Dit is een prima mulchlaag.

Moestuinpad uit houtsnippers

Houtstapelplaats

Rozenboog gemaakt van takken

Bonenstaken

Schutting

Composthoop

Je kunt de takken ook stapelen in een takkenril. Een takkenril of houtstapelplaats is interessant als schuilplaats voor kleine zoogdieren of voor amfibieën. In hoofdstuk 6 vind je praktische informatie om een takkenril of houtsnipperwand te maken. Ook met bladeren kun je decoratief te werk gaan: maak een cilinder door de uiteinden van 2 m afrasteringsdraad met elkaar te verbinden, vul deze met bladeren en je bladzuil is klaar! Deze bladeren kun je gebruiken bij het composteren.

Wilgentenen of andere plooibare takken doen dan weer dienst als schutting of rozenboog, of als steunstokken voor bonen in de moestuin.

Verwerken tot compost

Van groenten, fruitschillen, grasmaaisel, bladeren en snoeihout kun je compost maken. Compost bevat veel organische stof. Hij verbetert de bodemstructuur, levert voeding aan de planten en bevordert het bodemleven.

Rijpe compost is een zegen voor de moestuin. Hij is ook nuttig rond de voet van bessenstruiken en ander klein- en grootfruit. In de siertuin kun je met compost het gazon bemesten of rozen die in humusarme zandgrond staan. Andere planten in de siertuin hoeven geen meststof.

Om goede compost te maken, heb je zowel groen materiaal als bruin materiaal nodig. Groen materiaal is gemakkelijk afbreekbaar en rijk aan voedingsstoffen. Denk bijvoorbeeld aan grasmaaisel of keukenresten. Bruin materiaal breekt langzamer af, maar zorgt ervoor dat er voldoende structuur in de compost zit. Het zorgt tevens voor een goede luchtdoorstroming doorheen de compost. Voorbeelden zijn dorre herfstbladeren, snoeihout en stengels van vaste planten.

Wil je meer weten over composteren, dan kun je terecht op de website van de Vlaamse compostorganisatie: www.vlaco.be, zoeken op het trefwoord 'kringlooptuinieren'. Ook op de website van de Intercommunale Ontwikkelingsmaatschappij voor de Kempen (IOK) kun je terecht voor meer informatie: www.iok.be, zoek op het trefwoord 'kringlooptechnieken' en klik vervolgens op 'in de tuin'.

Groen in de stad

Positieve effecten van groen in de stad

Voor de mens

Groen in de stad maakt de stad aangenamer en leefbaarder. Bomen zorgen voor schaduw en daktuinen en gevelgroen ogen aangenaam. Het zicht op een groene omgeving heeft een positief effect op de gemoedstoestand en dus ook op de gezondheid van mensen. Verschillende vormen, geuren en kleuren dragen bij tot dat aangename gevoel. De almaar wisselende kleurenmix in de verschillende seizoenen maakt de stad levendiger. Groen brengt rust en opgewektheid.

Voor het milieu

Voor het milieu is de aanwezigheid van groen eveneens een pluspunt. Groen zuivert de lucht, zorgt voor verkoeling, slaat water op en filtert het stof doordat het aan de boven- en onderkant van bladeren blijft hangen.

Voor dieren

Dieren vinden in parken, straatbomen, (dak)tuinen en gevelgroen een tijdelijke verblijf- of broedplaats, beschutting en voedsel. Groen in de stad biedt overlevingskansen aan vogels, insecten en spinnen die anders in stedelijke gebieden niet of in mindere hoeveelheden zouden voorkomen.

Kruisspin

Wie kent niet de kruisspin? Deze spin stelt weinig eisen aan haar leefgebied en is dan ook een algemeen voorkomende gast in onze tuinen. Zelfs in stedelijke tuinen voelt de kruisspin zich prima.

Kruisspinnen maken een wielvormig web om vliegende insecten zoals muggen, vliegen of bijen te vangen. Soms eten ze hun eigen web op. Dit is namelijk heel voedzaam. Ook kleine insectjes die op het web zijn achtergebleven, worden op deze manier mee opgegeten.

Je ziet kruisspinnen vaak zitten in het midden van hun web, maar soms houden zich ook schuil. Kijk eens in de onmiddellijke omgeving van het web. Zie je daar een opgerold blad, dan is er veel kans dat de kruisspin zich daar verschuilt.

Omdat de webben gevoelig zijn voor wind en regen, vind je kruisspinnen vaak op beschutte plekjes, bijvoorbeeld tussen hogere begroeiing, in struiken of tussen lage takken.

Wil je meer weten over spinnen? Ga dan zeker eens kijken op www.natuurpunt.be, doorklikken naar natuurinfo, 'leer soorten kennen', insecten en ongewervelden, spinnen. Meer info vind je ook op de website van Archnologia Belgica: www.belgianspiders.be.

Het aantal steden en gemeenten dat groen in de stad aanmoedigt, neemt toe. Op straten en pleinen plant men bomen aan en legt men parkjes aan. In verschillende steden en gemeenten geeft men subsidies voor de aanleg van groendaken en voor de aanleg van een geveltuintje.

Groendaken

Groendaken zijn daken waarvan de dakbedekking hoofdzakelijk bestaat uit levende planten. Het zijn meestal plantensoorten die goed bestand zijn tegen wind, hitte, vorst en uitdroging.

De aanleg van groendaken zorgt voor heel wat voordelen voor het leefmilieu én voor de dakeigenaar en de omwonenden. Groendaken zijn niet alleen aantrekkelijk en mooi. Ze kunnen ingericht worden als (extra) tuin en zo vormen ze nieuwe gebruiksruiden. Ze sloppen regenwater op en hebben een luchtzuiverend effect. Een groendak zorgt bovendien voor een langere levensduur van de dakbedekking en voor een betere (geluids)isolatie van de woning.

Vetkruid

Groendak met vetplanten

Er bestaan twee types groendaken: extensieve en intensieve.

Extensieve groendaken zijn groendaken met 'kijkgroen'. Ze vergen geen of weinig onderhoud. De begroeiing beperkt zich tot mossen, vetplanten en kruiden. Ook de substraatdikte is beperkt (2-20 cm), waardoor het gewicht van deze daken gering is. Hierdoor vergen ze meestal geen aangepaste dakconstructie en kunnen ze ook op al bestaande gebouwen worden aangebracht.

Heel wat steden en gemeenten geven subsidies voor de aanleg van een extensief groendak.

Intensieve groendaken zijn groendaken die intensief worden gebruikt of betreden. Er zijn ook vaak paden en terrassen aanwezig. De begroeiing bestaat meestal voor een groot deel uit grassen, kruiden, struiken en zelfs volwassen bomen. Bij intensieve groendaken komt meer grond en meer gewicht kijken. De substraatdikte varieert van 20-100 cm. Voor intensieve groendaken is een bouwvergunning noodzakelijk.

Voor een optimaal resultaat doe je best beroep op een gespecialiseerde firma.

Meer info over groendaken vind je onder meer op de website van Blauwgroen Vlaanderen:

www.blauwgroenvlaanderen.be,

doorklikken naar publieke ruimte, maatregelen en tenslotte groendaken.

Gevelgroen

Bij gevelgroen gaat het erom je gevel aan te kleden en groen te brengen in je straat. Gevelgroen zie je in de vorm van bloembakken op de vensterbank, een klimplant of stokrozen tegen de voorgevel, een voortuintje met allerlei doorlevende planten,...

Houd rekening met de hoeveelheid zonlicht die je gevel per dag krijgt en pas je plantenkeuze daaraan aan.

• Reglementering rond gevelgroen

De algemene regelgeving zegt dat een geveltuintje maximaal 30 cm breed mag zijn (= 1 stoeptegels). Het geveltuintje moet minstens 30 cm van de gevel van je buur verwijderd blijven. Voor de doorgang van

voetgangers moet een afstand van 120 cm stoepbreedte (= 4 stoeptegels) bewaard blijven. De reglementering kan verschillen per gemeente of stad. Doe navraag bij de milieudienst of kijk op de website van je gemeente of stad.

Voor de aanleg van een geveltuintje moet je een aanvraag indienen bij je stad of gemeente. Je dient bij het aanvraagformulier een schets te voegen van de inplanting en de afmetingen van het straatgeveltuintje, een foto van de gevel en een lijst van plantensoorten.

• Keuze van een klimplant

Klimplanten zijn er in vele soorten. Laat je niet zomaar verleiden door een mooie bloem, maar informeer of de klimplant geschikt is voor de bodem en voor de standplaats (zon, schaduw). Ga ook na of er voldoende doorwortelbare ruimte is en een goede waterdoorlatende grond.

Onze inheemse klimplanten zijn allemaal bosplanten. Hun groei-strategie is aangepast aan het bos. Ze staan met hun voeten in de schaduw en gebruiken een boom om naar boven te klimmen. Pas als ze de zon zien, zullen ze beginnen te bloeien. Dat is bijvoorbeeld zo voor klimop en wilde kamperfoelie. Wil je ze in de tuin, dan moet je zorgen voor schaduw bij de basis. Omdat ze

de volle zon niet goed verdragen, zet je er best andere planten voor. Het is raadzaam om te controleren wat de maximale hoogte en breedte van de klimplant is, en of ze overeen komt met het beeld dat je voor ogen hebt. Houd rekening met de groei-kracht van de plant. Soorten zoals Chinese blauwereggen, met een uitbundige en sterk windende groeivorm, kunnen schade aanrichten aan daken, regenpijpen, balkons en vensters. Snoei snelgroeiende klimplanten voor ze in je dakgoot of tussen de dakpannen groeien. Je kunt klimplanten ook gebruiken om een afsluiting mooier te maken.

Als het op klimmen aankomt, merk je heel wat verschil tussen de soorten. Er zijn zelfhechtende klimmers zoals klimop, klimhortensia of Amerikaanse trompetbloem die geen extra steun nodig hebben bij het klimmen. Andere klimplanten winden zich rond een klimhulp, bijvoorbeeld kiwi, kamperfoelie of Chinese blauwereggen. Rankende

klimmers maken zich vast aan een klimhulp via hun ranken, bijvoorbeeld druiven en clematis. Leiheesters, zoals klimroos en winterjasmijn, zijn eigenlijk struiken die zich door hun buigzame takken lenen om tegen een muur te leiden, bijvoorbeeld tegen draadwerk of een klimrek.

Zorg ervoor dat de klimplant goed geleid wordt langs stevige klimhulpen, waarlangs de klimplant mooi kan groeien. Kies een klimhulp (roestvrij staal, hout) die is aangepast aan de klimplant, zowel wat de stevigheid en de dikte van het materiaal betreft, als wat betreft de plantafstand ten opzichte van de gevel.

In de plantenlijst in bijlage vind je een selectie van klimplanten.

Opgelet: als je gevel last heeft van vocht of als hij scheuren vertoont, dan is een zelfhechtende klimplant zoals klimop geen goed idee. Is je gevel in goede conditie, dan kan niets je nog tegenhouden.

Klimhortensia

Stokroos

Op de website van stad Antwerpen vind je heel wat tips om je gevel te vergroenen: www.antwerpenmorgen.be doorklikken naar 'Projecten' en zoek vervolgens op 'geveltuinen'.

Schaduwtuintjes

Een ommuurde schaduwrijke stadstuin hoeft helemaal niet somber te zijn. Je kunt zo'n tuin het best vergelijken met een open plek in een bos zonder bomen. Ideaal om er de feeëriekke sfeer van een bos te creëren. Kies planten die aansluiten op de beplanting van de tuin van je buur of ga voor klimplanten langs de muur, zo kun je je tuin groter laten lijken. Door te kiezen voor gelaagdheid kun je op een kleine oppervlakte toch heel wat planten zetten. In de plantenlijst in bijlage vind je heel wat schaduwplanten die je in je stadstuinje kunt gebruiken. Zo kun je bijvoorbeeld kamperfoelie gebruiken in een ommuurde tuin. Deze plant staat namelijk bij voorkeur met zijn voeten in de schaduw en zal flink bloeien van zodra hij zon tegenkomt.

Kamperfoelie

Planten in potten

Heb je enkel een terras of een balkon, dan kun je ook daar zorgen voor meer groen. In potten en bakken kun je immers heel wat planten zetten. Je kunt ervoor kiezen om elk jaar eenjarigen te zaaien, zo heb je ieder jaar een andere 'tuin'. Kies je voor winterharde planten, dan heb je minder werk en heb je toch elk jaar groen op je terras of balkon. Je kunt zowel vaste planten als kleine struiken in potten zetten. Kies je voor een kleine struik, zorg er dan zeker voor dat de grootte van de pot aangepast is aan de uiteindelijke grootte en breedte van de struik. Kies je voor nectarplanten, dan kunnen enkele potplanten voor insecten reeds een waar feest zijn!

Potten kunnen barsten doordat het bijvoorbeeld eerst regent en dan vriest. Om dit zoveel mogelijk te vermijden, dek je de aardkluit in de winter af. Zorg er ook voor dat overtollig water uit de pot kan lopen door te zorgen voor een gaatje onderin de pot en door deze potten bijvoorbeeld op een paar bakstenen te zetten.

Vergeet ook niet om je potplanten tijdens droge periodes vaak te begieten. De grond in de potten droogt namelijk heel snel uit.

Bloembakken met viooltjes

Opritten, paden en terrassen

Hoeveel verharding heb je nodig?

Vaak blijkt de voorziene oppervlakte aan verharde materialen (oprit, tuinpad en terras) in een tuin aan de grote kant te zijn. Als de oprit of een pad breder of groter is dan echt nodig, dan zie je al snel kruidgroei opduiken. Te grote verhardingen worden namelijk onvoldoende gebruikt of betreden waardoor er gemakkelijk kruidgroei is. Op paden die je vaak gebruikt, bijvoorbeeld het paadje naar je tuinhuisje of het kippenhok, zul je veel minder kruidgroei ontdekken.

Op ongebruikte verharding verschijnt al snel kruidgroei

Pas je verharding aan aan je doel: misschien volstaan enkele staptegels tussen de beplanting rond je huis om de ramen te kunnen wassen? Of volstaat het om twee rijsporen te verharderen om een doorgang te creëren naar een paardenwei?

Verhardingen leg je aan voor je comfort op plaatsen:

- die je vaak wilt gebruiken zonder modder aan je schoenen: het paadje naar de fietsenberging of naar de composthoop, de plek waar je de hele zomer tafelt;
- waar comfort belangrijk is, bijvoorbeeld daar waar je een stoel en een tafel wilt zetten zonder dat de poten in de grond zakken;
- waar de belasting in gewicht groot is, bijvoorbeeld op de oprit of parkeerplaats.

Comfortabele afmetingen voor een pad, terras of oprit, zijn:

- 80 cm breed voor een pad voor een voetganger of 100 cm als er een fiets of kruiwagen aan te pas komt;
- 3 x 5 m voor een terras voor 6 personen;
- 3 x 5 m voor een oprit of parking; je kunt ook alleen de rijsporen verharderen.

Heb je te maken met een al aangelegde grote oppervlakte verharding, dan kun je proberen om ze

te versmallen. Je kunt een strook verharding opbreken en aanplanten of je kunt bijvoorbeeld bij een terras in kasseien hier en daar wat stenen weghalen en wat planten zetten.

Tip

Leg niet meer verharding aan dan je werkelijk gebruikt.

Materiaalkeuze

Waterdoorlaatbaarheid

Vlaanderen raakt steeds meer 'verzegeld'. Dat wil zeggen dat de bodem bedekt wordt met een ondoordringbare laag, bijvoorbeeld door de aanleg van huizen, terrassen, straten... Daar waar de bodem bedekt is, kan het hemelwater niet in de bodem dringen. Het hemelwater moet elders een weg vinden, bijvoorbeeld in de beplanting naast de verharding of in de riolering. De gevolgen zijn groot: aan de ene kant verdroogt de bodem omdat er te weinig water ter plaatse in de bodem dringt, aan de andere kant kan de riolering een grote hoeveelheid hemelwater niet aan waardoor ze overstroomt.

Tip

Kies voor waterdoorlatende materialen of zorg voor afvoer naar je tuin door paden te laten afhellen in de richting van de beplanting.

Herkomst

Kies bij voorkeur voor Belgische of Europese materialen in de plaats van materialen die van de andere kant van de wereld moeten komen. Zo kost het transport een pak minder energie. Je neemt dan ook meteen de sociale omstandigheden waarin de stenen ontgonnen zijn, mee in overweging. In sommige landen is er immers sprake van slechte arbeidsomstandigheden.

Belgische blauwe hardsteen of arduin is een vaste waarde. Er is een ruime keuze aan Europese, en vooral ook Belgische, natuursteen. Het transport blijft dan beperkt en je bent zeker van de arbeidsomstandigheden waarin de steen ontgonnen werd.

Tip

Kies voor materiaal dat weinig transport nodig heeft.

Type verharding

Er zijn verschillende mogelijkheden voor verhardingen :

TYPE VERHARDING	VOORBEELD	WATER	MOGELIJKE PLANTENGROEI
houten verharding	hout	waterdoorlatend	mogelijk door spleten
open verharding met gras	grastegels grasbetontegels	waterdoorlatend	gewenst
open verharding	grind	waterdoorlatend	overal
halfopen verharding	kasseien, stoeptegels klinkers, tegels	matig waterdoorlatend	in voegen
gesloten verharding	asfalt, beton	niet waterdoorlatend	geen

Houten verhardingen

Een houten verharding is een 'halfopen verharding'. Tussen de planken valt licht en hemelwater op de grond, waardoor plantengroei mogelijk is.

Houten verhardingen zijn geschikt voor terrassen en paadjes op zonnige plekken. In de schaduw vormen er zich gemakkelijk algen op het hout waardoor de verharding erg glad kan worden bij vochtig weer. Met een houten terras kun je een zwevend platform maken in de buurt van een boom zonder dat de boomwortels ruimte, lucht en water verliezen.

Heb je toch algen op je houten terras of paadje, dan kun je deze verwijderen door te schuren. Doe dit na de winter en met een harde borstel, niet met een gangbare schuurborstel voor binnenshuis. Strooi wit zand over de verharding en schuur het er stevig af. Wit zand is scherp en beschadigt de celwanden van de algen. Het verwijderde zand kun je gewoon tussen de beplanting naast het terras vegen of verzamelen en elders in de tuin losjes verstrooien. Kies hiervoor een droge dag uit.

Als je water gebruikt, kun je er een ecologisch product aan toevoegen. Spoel dan achteraf de planken met schoon water. Gebruik geen schadelijke of bijtende producten. Er bestaan ook milieuvriendelijke beits- en vernismerken die ervoor zorgen dat je houten verharding beter beschermd is tegen algenvorming.

Gebruik nooit een hogedrukreiniger. Die beschadigt je houten verharding omdat de houtvezels van de planken los kunnen komen. Je krijgt splinters en het hout wordt poreuzer en dus sneller vuil.

De houtkeuze

Er bestaan verschillende houtsoorten. Het FSC-label (**Forest Stewardship Council**) en het PEFC-label (**Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes**) bieden je de garantie dat het hout afkomstig is uit duurzaam beheerde bossen. Meer informatie vind je op www.fsc.be en www.pefc.be.

In contact met vocht rot de ene houtsoort sneller dan de andere. Meestal verduurzaamt men hout door het te impregneren met stoffen die giftig zijn voor schimmels en insecten, maar soms ook voor mensen. Kies daarom voor hout dat niet behandeld is of dat thermisch werd behandeld.

De term 'duurzaamheidsklasse' duidt de hardheid van het hout aan. Er zijn vijf duurzaamheidsklassen. Ze geven aan hoe lang de houtsoort goed blijft bij gebruik buiten, in contact met de grond. Je vindt hieronder de duurzaamheidsklassen van Europees hout. Tropisch hout zoals teak behoort meestal tot duurzaamheidsklasse 1.

klasse 1 (minstens 25 jaar):	robinia
klasse 2 (15 tot 25 jaar):	eik, tamme kastanje
klasse 3 (10 tot 15 jaar):	walnoot, lork, douglasspar
klasse 4 (5 tot 10 jaar):	olm, vuren, grenen
klasse 5 (5 jaar):	els, es, berk, esdoorn

Door hout te stomen, de zogenaamde 'thermische verduurzaming' wordt het duurzamer gemaakt. Zo verandert lork na een thermische verduurzaming van duurzaamheidsklasse 3 naar klasse 2.

Onbehandeld Europees hout met het FSC of PEFC-label, zoals robinia, tamme kastanje, eik, douglasspar of lork is een milieuvriendelijke keuze. Ook tropisch hout met het FSC-label of PEFC-label is een duurzame optie. Op de tweede plaats komt thermisch gemodificeerd hout met het FSC- of PEFC-label.

Er bestaan ook terrasplanken in namaakhout. Deze worden ook wel 'houtcomposiet' genoemd. Ze zijn vervaardigd uit houtmeel, gerecycleerde kunststof en synthetische lijmen. Het nadeel van deze planken is het gebruik van die ongezonde, synthetische lijmen. Het voordeel is dat het product niet rot, niet verkleurt, niet vervormt, niet splintert en geen algenaangroei kent. Omdat het materiaal na verhitting vervormbaar is, kan het gesmolten en hergebruikt worden.

Grasbetontegels

Open verhardingen met gras

Tot dit type verharding behoren de gras- en grasbetontegels en het grindgazon. Deze verhardingen zien eruit als een gazon, maar ze liggen op een stevige onderlaag. Ze zijn waterdoorlatend en worden gebruikt daar waar een gazon niet sterk genoeg is voor een intensief gebruik, bijvoorbeeld de oprit. Het beeld is groen, maar niet overal: waar de verharding intensief wordt gebruikt, laat het gras het afweten.

Gras- en grasbetontegels bestaan uit roosters uit kunststof, zoals (gerecycleerd) polyethyleen, of uit beton. Grastegels in kunststof zijn minder zichtbaar dan die in beton, omdat het zichtbare deel van de tegel slechts 5% van het oppervlak in beslag neemt. Beide zien er groen uit. Ze zijn geschikt voor opritten en parkeerplaatsen, maar minder voor paadjes of terrassen. Je kunt er namelijk minder vlot op stappen en fijne tafel- en stoelpoten kunnen erin blijven vastzitten.

Grindgazon ziet eruit als een gazon, maar het is sterker. Het is geschikt voor opritten, parkeerplaatsen, paadjes en terrassen.

Deze verhardingen beheer je door te maaien.

Open verhardingen

Open verhardingen zijn o.a. dolomiet, porfiergrind of gebroken en gesorteerd steen- en betonpuin. Ze zijn verkrijgbaar in verschillende kleuren, naargelang de soort. Sommige, zoals dolomiet, verkleuren. Ze zijn waterdoorlatend en zijn gevoelig voor ongewenste kruidgroei. Open verhardingen zijn geschikt voor opritten en paadjes. Een terras met los grind is echter niet handig voor tafels en stoelen. Gestabiliseerde fijnere grindsoorten zoals dolomiet zijn wel bruikbaar voor een terras. Bij vorst en dooi zijn sommige grindverhardingen drassig. Langdurig droog weer maakt ze dan weer stoffig. Kleine grinddeeltjes kunnen aan de schoenen plakken.

Open verhardingen kun je beheren door te harken of te vegen. Herstel elke verzakking van de verharding, dan krijg je geen verzamelplaatsen van water en zand.

Halfopen verhardingen

Halfopen verhardingen bestaan uit kleine vaste elementen die tegen elkaar worden gelegd, zoals kasseien, tegels en klinkers. Waar ze tegen elkaar komen, zijn er voegen. In deze voegen is de kans op ongewenste kruidgroei het grootst.

Halfopen verhardingen hebben de volgende eigenschappen:

- Ze zijn vrij gemakkelijk te plaatsen en te herstellen.
- Ze zijn herbruikbaar en dus ook al gebruikt te verkrijgen.
- Er is een matige plantengroei die afhangt van de hoeveelheid voegen en de breedte ervan.
- Ze zijn gevoelig voor vervorming, bijvoorbeeld door wortels.

De meeste halfopen verhardingen zijn geschikt voor zowel terrassen, opritten als paadjes. Tegels zijn echter niet geschikt voor opritten omdat deze te dun zijn voor de zware belasting.

Klinkers bestaan in beton en klei, in verschillende kleuren. Tegels bestaan in beton, natuursteen en cement (stoeptegels). Kasseien zijn natuursteenkeien uit graniet, porfier, blauwsteen of harde zandsteen. Deze verhardingen zijn waterdoorlatend in de voegen en soms zijn de materialen zelf ook waterdoorlatend, bijvoorbeeld bij kleiklinkers.

Natuursteen en kasseien kunnen glad worden bij regen of vorst. Soms worden patronen in natuursteen gebeiteld, waardoor het oppervlak ruwer wordt en dus minder glad.

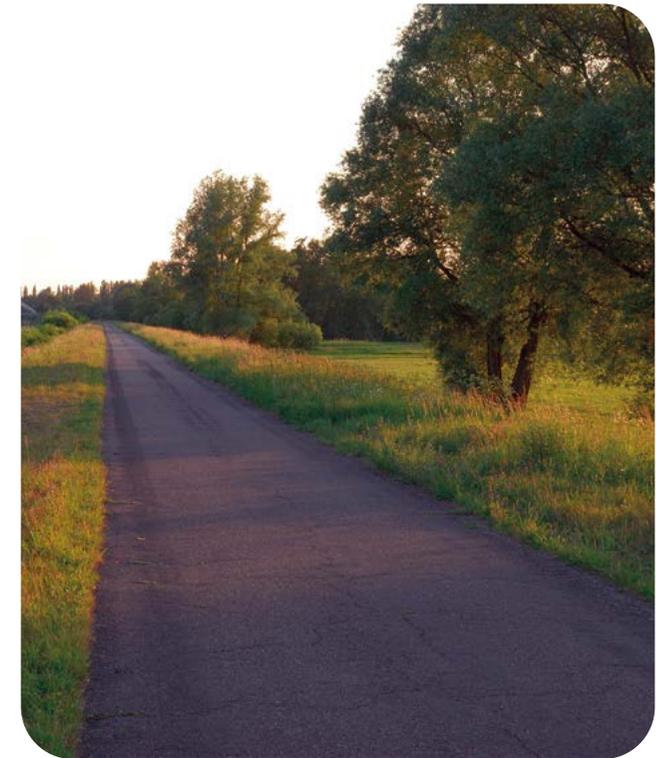
Halfopen verhardingen beheer je door te vegen. Herstel elke verzakking van de verharding, dan krijg je geen verzamelplaatsen van water en grond. Gesloten voegen die versleten zijn, kun je terug opvullen. Kies bij voorkeur voor voegsel dat water doorlaat en zorg dat de voegen mooi vol zijn en op niveau liggen met de stenen.

Gesloten verhardingen

Gesloten verhardingen hebben geen voegen en worden in een stuk aangebracht, denk maar aan asfalt en beton. Ze zijn niet waterdoorlatend. Beton is geschikt voor terrassen, paadjes en opritten. Asfalt is uitsluitend geschikt voor opritten, maar is gevoelig voor vervorming door boomwortels.

Plantengroei is hier alleen maar mogelijk:

- op plaatsen waar de gesloten verharding stuk is;
- aan de randen waar ze grenst aan een beplanting zoals een border of een gazon;
- in de naden met een andere verharding zoals een goot.

Geen verharding

Je wilt eten in je tuin, gezellig op een terras? Verharde paden en terrassen zijn niet altijd noodzakelijk. Gras is vaak zeer geschikt als pad of terras. Alles hangt af van de omstandigheden en het gebruik.

In ons vochtige klimaat groeit gras erg goed, het is een prima bodembedekker! Gras is bij uitstek geschikt om open en betreedbare ruimtes te creëren in de zon. Je beheert je gras door te maaien.

Je kunt er ook voor kiezen om een paadje aan te leggen met boomschors of houtsnippers, waarbij je je eigen snoeiafval kunt gebruiken. Dergelijke paden zijn minder geschikt om te gebruiken op natte bodems en moeten regelmatig aangevuld worden met nieuw materiaal. De relatief snelle afbraak van houtsnippers en boomschors zorgt voor een aanvoer van voedingsstoffen in de bodem. Dit soort paadjes beheert je door sporadisch te wieden.

Beheer van de verharding

Je tuinpaden intensief gebruiken is de beste manier om onkruid te vermijden.

Bij een verharding met veel hoekjes en kantjes of met talrijke en diepe voegen kan organisch materiaal zich gemakkelijk ophopen. Op deze plekken kan er veel ongewenste plantengroei optreden. Om dit te vermijden leg je best geen rare hoekjes en niveauverschillen aan die je niet gebruikt. Kies voor een materiaal met weinig voegen of voeg ze op en zorg voor een degelijke aanleg.

Ook door regelmatig te borstelen kun je onkruidgroei voorkomen. Door vuil, zand en bladeren weg te vegen, verhinder je dat onkruiden vrij spel krijgen en gaan kiemen. Zelfs jonge onkruidplantjes kun je met een stevige borstel verwijderen. Met een speciale onkruidborstel kun je mos en andere ongewenste kruiden tussen de voegen van stenen weg borstelen. Hij bestaat uit staaldraad, is zeer smal en heeft een lange steel. Tegen algen- en mosgroei helpt borstelen met (scherp) zand, of stevig schrobben met heet water.

Op verharde oppervlakten die uit losse materialen bestaan, zoals dolomiet, hark je bladeren en takjes het best preventief weg.

Onkruidborstel

Brander

Uiteraard is wieden, waarbij je ook de wortels van de plant mee uittrekt, een milieuvriendelijke manier om onkruid te verwijderen. Dit kan met de hand of met een penwortelsteker. Maar zeker als het om een grote oppervlakte gaat, is het een werk van lange adem. Een voegenkrabber, die bestaat uit stalen nagels die bevestigd worden op een lange steel, helpt om al staande het onkruid van tussen de voegen uit te krabben.

Op vlakke halfopen en gesloten verhardingen kun je de ongewenste plantengroei wegmaaien. Je kunt hiervoor gebruik maken van een motorzeis met een draadkop. Uitsluitend door herhaaldelijk te maaien, zul je de plant uitputten waardoor hij verdwijnt. Verwijder altijd de losgemaakte planten.

Tot slot kan je ook plantengroei verwijderen door thermisch beheer. Hierbij maak je gebruik van heet water of hete lucht. Met een speciaal ontworpen rugbrander kun je onkruid branden. Ze werken op gas en bestaan in verschillende groottes (naargelang de grootte van de te behandelen plek). Door de hitte van de vlam barsten de cellen in de plant. De bovengrondse plantendelen en de zaden sterven af, maar de wortel niet. Als je het branden regelmatig herhaalt, put je de plant uit, waardoor hij uiteindelijk helemaal verdwijnt. Heet water over de plant gieten, geeft hetzelfde effect. Gebruik de branders niet bij houten verhardingen of bij open verhardingen met gras.

Ongewenste kruidgroei op verhardingen

Paardenbloem

De ongewenste kruidgroei die je op verhardingen aantreft, heeft niet veel ruimte nodig. Een beetje plaats in een voeg, een scheur of een verzakking volstaat. Door verzakkingen te herstellen en de verharding proper te houden, kun je al heel wat ongewenste kruidgroei vermijden. Daarnaast speelt ook betreding een grote rol: een verharding blijft maar vrij van onkruid als ze ook betreden wordt. Als je verharding groter is dan nodig, wordt ze te weinig betreden en kunnen ongewenste kruiden volop groeien. Dat kan een reden zijn om bestaande, maar overbodige verhardingen op te breken en te vervangen door gras of door een groene verharding.

Heb je toch ongewenste kruidgroei op je verharding, dan kun je deze op verschillende manieren verwijderen:

Zaadonkruiden

Zaadonkruiden zijn overwegend eenjarigen, maar soms ook tweejarigen. Ze produceren snel heel veel zaad. Ze komen voor op kale, verstoorde bodems zoals in jonge pas aangelegde tuinen en op verhardingen.

Om deze planten aan te pakken, verwijder je ze het best voor ze zaad vormen. Je haalt enkel het bovenste deel van de plant weg. Omdat deze planten geen reserve hebben, kunnen ze zich niet meer herstellen. Verwijderen kan door uittrekken, borstelen, maaien en branden.

De kieming van eenjarige planten op verhardingen kun je voorkomen door regelmatig te harken of te vegen, bij voorkeur vóór de planten zaad hebben gevormd. Bij thermische bestrijding verbranden door de hitte ook de gevallen zaden.

Wortelonkruiden

Planten met worteluitlopers of met penwortels zijn meerjarig. Planten met worteluitlopers, zoals kruipende boterbloem, haagwinde en kweek, maken uitlopers boven of onder de grond. Elke uitloper kan wortelen en uitgroeien tot een nieuwe plant. Paardenbloem, heermoes en ridderzuring hebben een penwortel. Deze bevat heel wat reservestoffen.

Wortelonkruiden leggen een zetmeelreserve aan in de wortels. Door deze reserve kunnen ze een tijdje overleven zonder bovengrondse delen. Als de reserve is opgebruikt, moet ze weer worden aangevuld. Dat kan alleen als er een flinke bovengrondse plant is met veel bladgroen dat zetmeel kan maken. Als de reserve op is en niet wordt aangevuld, dan sterft de plant.

Om deze planten aan te pakken, moet je ze uitputten. Dat kan door de bovengrondse delen stelselmatig te plukken, te maaien, te borstelen of te verhitten. Hoeveel keer je de bovengrondse delen moet verwijderen, hangt af van de voorraad in de wortel en dus van de plantensoort en de leeftijd van de plant.

Door eerst te maaien en dan heet water te gebruiken vernietig je de plant tot in de wortel. Je kunt ook de planten met hun volledige wortel uitsteken. Er bestaan verschillende handwerktuigen, aangepast aan de plantensoort.

Houtige gewassen

Zaailingen van houtige gewassen als wilg, populier, berk, en in mindere mate ook vlier en esdoorn kunnen razendsnel opduiken. Door te maaien, te borstelen of te verhitten put je deze planten uit. Je voorkomt kieming door de verharding te vegen.

Afsluitingen

Meer of minder privacy?

Vaak zie je dat mensen rondom hun perceel een dichte afsluiting zetten, om redenen van privacy en inkijk. Maar je kunt je afvragen of een tuin op elk moment van het jaar vrij van inkijk moet zijn.

In bepaalde delen van de tuin, bijvoorbeeld aan het terras, komt een permanent zichtscherm in de vorm van een houten schutting of muurtje goed van pas. Maar rond de ligplek in de tuin, heb je wellicht alleen in de zomer een zichtscherm nodig, aangezien je in de winter geen gebruik maakt van die plek. Een haag of een struikenrij, die er in de zomer voor zorgt dat er privacy is, is hier waarschijnlijk voldoende. In andere delen van de tuin, bijvoorbeeld aan de moestuin, is een afsluiting misschien helemaal overbodig. Misschien sla je hier wel eens een praatje met de burens. Je kunt ook met de

Kastankehouten afsluiting

burens afspreken om het achterste deel van de tuin open te laten, zodat kinderen er samen kunnen spelen in een tuin die zoveel groter is dan de eigen tuin op zich.

Kies je afsluitingen afhankelijk van de mate van privacy die je wenst op een bepaalde plek in de tuin.

Diervriendelijke afsluitingen

Omheiningen tussen tuinen vormen vaak een barrière voor dieren. Niet voor vogels of vliegende insecten, maar wel voor egels en amfibieën. Die moeten immers van de ene tuin tot in de andere geraken om bijvoorbeeld voedsel te zoeken. Een haag is voor deze dieren meestal geen probleem, daar komen ze gemakkelijk langs. Ook draden en breedmazige rasters vormen geen barrière. In draadafsluitingen met rechthoekige openingen kunnen egels echter klem komen te zitten. Een paar 'egelpoortjes' verhelpen dit probleem. Egelpoortjes zijn openingen die je onderaan de afsluiting uitknijpt. Deze zijn ongeveer 15 cm bij 15

cm groot. Dankzij deze poortjes kunnen egels veilig van tuin tot tuin lopen. Is je haag toch ondoordringbaar nabij de grond, maak er dan een gaatje in.

Heb je een tuinmuurtje, dan kun je enkele bakstenen onderin dit muurtje weghalen. Zo kunnen egels, veldmuizen en padden gemakkelijker van de ene tuin naar de andere.

Alternatieven voor afsluitingen

Betonnen platen, draadafsluitingen en houten schermen – al dan niet met een klimplant ertegen – kennen nog altijd een groot succes. De laatste jaren zie je ook andere tuinafsluitingen verschijnen zoals vlechtwerkpanelen uit hazelaar of wilg of semitransparante afsluitingen uit kastanjehout.

Hagen of losse struiken, met het plezier van bloemen, bessen en herfstverkleuringen, vormen de meest natuurlijke afsluitingen. Een afsluiting kan ook (deels) bestaan uit een fruithaag, bijvoorbeeld met frambozen. Of waarom kies je in een kleine tuin niet voor leibomen om nieuwsgierige blikken buiten te houden?

Hierbij kan je trouwens ook voor fruitsoorten kiezen: bepaalde appelaars en perelaars kun je in leivorm kweken. Of plant een boom op een strategische plaats waardoor de inijk van buren verhinderd wordt.

Ook met groenafval kun je een afsluiting maken. Zo kan een houtstapelplaats een soort van afsluiting vormen, om een lelijk hoekje te verstoppen. Je kunt ook vlechtwerk maken, een houtsnipperwand of een takkenril.

De Vlaamse Overheid, Departement Omgeving, ontwikkelde de werkfiche '*Knus en gezellig, creëer een zithoek in je tuin*', waarin op een eenvoudige manier wordt uitgelegd hoe je een takkenril, vlechtwerk of houtsnipperwand maakt. Je kunt deze en andere fiches downloaden op www.omgeving.vlaanderen.be, zoeken naar 'spelen in eigen tuin'.

Vlechtwerk

Bij vlechtwerk vlecht je lange versgesnoeide takken tussen een rij palen. De levensduur van vlechtwerk bedraagt ongeveer 5 jaar.

Hoe leg je een gevlochten wand aan?

- Gebruik onbehandelde gepunte houten palen van ongeveer 6–8 cm diameter.
- Plaats de palen op ongeveer 50–75 cm van elkaar.
- Gebruik versgesnoeide buigzame takken om te vlechten, bijvoorbeeld van kastanje, wilg, populier, es of hazelaar; takken van minstens 2 m lang laten je toe om het vlechtwerk gemakkelijker vast te zetten.
- Verwijder de zijtakjes, vlecht de takken tussen de palen en druk ze naar beneden.
- Zorg dat de dikste zijde zich afwisselend aan de eerste en de laatste paal bevindt.
- Verwijder uitstekende delen.

Grote houtsnipperwand

Houtsnipperwand

Een houtsnipperwand bestaat uit parallel geplaatste wapeningsnetten of afrasteringdraden. De wand die op deze manier gecreëerd wordt, kun je opvullen met fijn snoeimateriaal zoals houtsnippers. Het gevulde scherm is volledig dicht en kan dienst doen als wind- en geluidsscherm.

Hoe leg je een houtsnipperwand aan?

- Gebruik onbehandelde gepunte houten palen van ongeveer 8–12 cm diameter.
- Plaats deze palen op 30-100 cm van elkaar.
- Bevestig aan weerszijden het wapeningsnet of de afrasteringdraad, deze hebben een maaswijdte van ongeveer 5 cm.
- Wanneer je snoeit, verklein je het snoeiafval tot snippers.
- Gebruik deze snippers, maar ook bladeren om de snipperwand op te vullen.

Een 'bladwand' is gelijkaardig aan een houtsnipperwand, maar wordt volledig gevuld met bladeren.

Takkenril

Een takkenril bestaat uit twee rijen houten palen waartussen snoeiafval gestapeld wordt. Deze takkenril heeft heel wat ecologische voordelen. Zo vinden kleine zoogdieren als egels en spitsmuizen er een onderkomen en voedsel, kunnen vogels er een nest maken en maken insecten vaak gebruik van de beschutting die een takkenril biedt. Misschien tref je er wel enkele mooie paddenstoelen aan!

Hoe leg je een takkenril aan?

- Gebruik onbehandelde gepunte houten palen van ongeveer 8–12 cm diameter.
- Plaats de palen binnen één rij op 50–100 cm van elkaar, afhankelijk van de gewenste grootte van de takkenril.
- De palen van de tweede rij kunnen op een afstand van 30-100 cm van de palen van de eerste rij geplaatst worden.
- Na elke snoeibeurt kan je de takkenril gelijkmatig opvullen met snoeihout. Dit snoeiafval zal langzaam verteren en de stapel zal slinken, waardoor er telkens plaats is voor nieuw snoeihout.

Takkenril

In overleg met de buren kun je afsluitingen op de scheidinglijn zetten. Op die manier bespaar je plaats en je deelt de kosten, het werk en de eventuele opbrengst zoals hout of fruit. In ruimtelijk kwetsbare gebieden en in beschermde landschappen is er een vergunning nodig voor het plaatsen van bepaalde types afsluitingen. Vraag raad aan de dienst ruimtelijke ordening van je gemeente of stad.

Leerlingen en leerkrachten van VLS Windekind bouwen een wiglo - Vorselaar

Speelgroen in je tuin en op school

Kinderen zijn kleiner dan wij. Zij zitten letterlijk dicht bij de grond. Hierdoor zien zij andere dingen in de tuin. Kinderen kijken ook op een andere manier naar de natuur en dus ook naar de tuin.

Grote mensen kijken eerder naar het geheel, de vorm en de indeling van de tuin. Kinderen vinden details zoals een lieveheersbeestje, een mooie bloem of een tak om mee te spelen veel fascinerender.

Kinderen willen ook graag andere dingen doen in de tuin dan volwassenen. Zij willen graag plaats om te voetballen of te ravotten. Een tuin is een paradijs voor kinderen als zij hutten kunnen bouwen met takken of met oude lakens kampen kunnen maken onder struiken. Kinderen houden van klimmen in bomen. Ook met oude potten, pannen en slijk eten maken is één van de toppers. Als ze daar nog wat blaadjes en bloemen kunnen onder roeren om het "eten" wat meer op smaak te brengen, zijn zij uren zoet. Helpen met mama en papa in de tuin staat ook op hun "tuinverlanglijstje". Dit kan gaan van het opharken van bladeren, het ophangen van wintervoeding voor vogels, het (ver)planten van planten tot het helpen in de moestuin.

Verschillende onderzoeken tonen aan dat buiten spelen in een natuurlijke en avontuurlijke omgeving goed is voor de gezondheid en ontwikkeling van kinderen, zowel

op emotioneel, motorisch, intellectueel als sociaal vlak. Kinderen gebruiken al hun zintuigen, ze gaan op exploratie in de tuin, ze verzamelen informatie, ze werken samen om iets te bouwen, Hierdoor wordt hun fantasie en creativiteit aangewakkerd.

Enkele tips:

- Voorzie speelkledij (tuinkledij) zodat kinderen zich kunnen uitleven.
- Maak met natuurlijke materialen speelgelegenheid (wilgentakken, boomstammen, takken, zand en water, ...).
- Plant struiken met eetbare vruchten en smul mee van het fruit uit je eigen tuin.
- Laat een hoekje in je tuin wat verwilderen zodat je kind(eren) op ontdekking kunnen gaan.
- Ga samen met je kind en een loeppotje op ontdekking

in je tuin. In de bibliotheek vind je heel wat leuke boeken rond natuurbeleving en exploratie.

Voor het kindvriendelijk inrichten van je tuin ontwikkelde de Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie een aantal werkfiches. Zo kun je er lezen hoe je zelf een wilgenhut bouwt of hoe je muziek maakt met natuurlijke materialen. Je kunt deze fiches downloaden via www.omgeving.vlaanderen.be, zoeken naar 'spelen in eigen tuin'. Neem ook eens een kijkje op www.springzaad.nl.

Schooltuinen

Welke school spreekt jou het meeste aan? Een school met veel groen of een school met een stenige speelplaats? Ook op school kun je, zelfs met kleine ingrepen, ervoor zorgen dat kinderen kunnen genieten van de natuur.

Leerlingen vergroenen mee: getuigenis van een school in hartje Antwerpen.

Net als in vele andere scholen werden ook wij geconfronteerd met stenen schoolmuren zonder groen. De leerlingen dachten na over hoe we onze school milieuvriendelijker konden maken door onze speelplaats aan te pakken. Volgende ideeën kwamen uit de bus: een plantenperk, kruidentuintjes, zelf insectenhôtels maken, een daktuin en klimplanten.

Twee jaar later startte de kleuterschool met een plantenperk dat door de kleutertjes zelf wordt onderhouden.

We legden kruidentuintjes aan en plaatsten zelfgemaakte insectenhôtels. Met de oudste leerlingen maakten we een daktuin en zetten we klimplanten tegen de muren. Met al deze kleine ingrepen zorgden we er samen voor dat onze grijze speelplaats nu groener is. Onze leerlingen vinden het veel leuker, maar ook de bijtjes en planten zijn nu graag op onze school.

De Milieukids van de Wereldreiziger.

Wat kun je allemaal op een school doen om ze groener te maken?

- (Fruit)bomen planten op de speelplaats;
- hagen planten, bijvoorbeeld met meidoorn, sleedoorn, Gelderse roos, wilde lijsterbes, haagbeuk,...;
- groene zithoekjes maken;
- buiten les geven in de openluchtklas;
- een speelbos aanleggen;
- bloemenweiden zaaien;
- bloembakken vullen;
- geveltuintjes maken;
- werken in een moestuin;
- wilgentunnels of een wiglo plaatsen;
- een blotevoetenpad aanleggen met zelf gesprokkelde materialen;
- (avontuurlijke) speeltuigen met boomstammen plaatsen;
- een touwenparcours maken in een bosje;
- leifruit en kleinfruit planten;
- nestkastjes voor vogels ophangen;
- insectenhotelletjes of een beestentoren maken;
- een poel uitgraven;
- een compostparkje aanleggen voor het groente-, fruit- en tuinafval;
- ...

Zwaneven - Oud-Turnhout

De Kleurenboom - Ekeren

De Kleurenboom - Ekeren

Mariagaarde Instituut - Westmalle

In de provincie Antwerpen hebben al heel wat basis- en secundaire scholen gezorgd voor meer groen in hun schoolomgeving. Ze deden dit met steun van de provincie Antwerpen en MOS-Antwerpen. De leerlingen worden hier vaak intensief bij betrokken. Zo werkten de leerlingen 'tuinbouw' van het Scheppersinstituut in Herentals en de leerlingen van De Rozenberg in Mol samen om muren te maken voor de openluchtclassen in De Rozenberg. De leerlingen van het Scheppersinstituut snoeiden het bosje achter de sportvelden, waarna de leerlingen van de Rozenberg de takken verzamelden in takkenwallen.

De leerlingen 'onderhoud' van het PTS-CVO in Boom berekenden tijdens de lessen wiskunde de benodigde hoeveelheden hout en potgrond voor de plantbakken die ze timmerden. De bakken werden gevuld met heerlijke kruiden die de leerlingen 'horeca' verwerken in hun gerechten. De insecten die worden aangetrokken door de planten zorgen voor extra biodiversiteit op het dakterras van de school.

Met het project 'Groene Oases' voorziet de provincie financiële en praktische ondersteuning bij de ontharding en vergroening van speelplaatsen. In samenwerking met

MOS-Antwerpen en de Regionale Landschappen werden in 2024 al 202 scholen bereikt. Meer weten? Neem een kijkje op www.provincieantwerpen.be

Een schooltuin kan wel wat onderhoud vragen. Daarom is het ontzettend belangrijk dat je van bij het begin zowel kinderen als leerkrachten, en liefst ook ouders, betreft. Zorg dat de groene ideeën door zo veel mogelijk mensen gedragen worden.

Nog hulp nodig? De MOS-begeleiders van de provincie Antwerpen begeleiden scholen om samen met leerlingen en ouders stap voor stap de school groener te maken.

Hun contactgegevens vind je achteraan of via www.provincieantwerpen.be/MOS en www.mosvlaanderen.be.

Openluchtklas van De Rozenberg - Mol

Aanleg blotevoetenpad in Zwaneven - Oud-Turnhout

Avontuurlijk spelen in het Mariagaarde Instituut - Westmalle

Beestentoren van het Mariagaarde Instituut - Westmalle

Trek leven aan in je tuin

Meer natuur in je tuin brengen is eenvoudiger dan je misschien denkt. Een paar basisregels maken een groot verschil voor de biodiversiteit.

Gebruik geen chemische bestrijdingsmiddelen

Wil je meer natuur aantrekken in je tuin, dan spreekt het voor zich dat je geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruikt. Gif gebruiken en meer natuur willen aantrekken zijn immers tegenstrijdig. Je doodt met bestrijdingsmiddelen niet alleen de plaag, maar ook heel wat nuttige insecten en je verstoort het bodemleven. De negatieve gevolgen voor bodem en water zijn vaak groot.

Plagen en ziekten tracht je zo veel mogelijk te vermijden door de keuze van de planten goed af te stemmen op de standplaats. Zo krijg je sterke en gezonde planten, waar plagen meestal geen vat op krijgen.

De Vlaamse Milieumaatschappij geeft op de website www.zonderisgezonder.be concrete tips om ongewenste dieren en planten te vermijden en te bestrijden zonder gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen.

Gelaagdheid brengt structuur en variatie

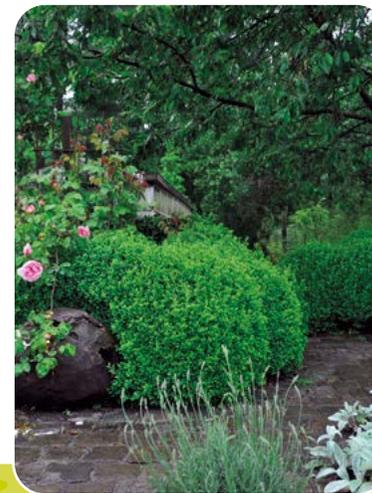
Vogels, vlinders en nuttige insecten hebben nood aan een gevarieerde omgeving. Een tuin die alleen maar uit kort gemaaid gazon bestaat, is bijvoorbeeld niet erg afwisselend.

Variatie brengen in je tuin is een sleutelwoord. Hiermee bedoelen we enerzijds variatie in planten – veel verschillende plantensoorten dus – en anderzijds variatie in structuur en in groenvormen, bijvoorbeeld een stukje hoog gras afgewisseld met kort gemaaid

gras, een haag, een bloemenborder, struiken, een boom, of hogere beplanting naast lagere beplanting. In die verscheidenheid vinden vogels en allerlei nuttige insecten voedsel zoals nectar, bessen en zaden, maar ook beschutte plekjes en nestplaatsen.

Voor variatie heb je niet noodzakelijk een grote tuin nodig. In kleine tuinen en stadstuinjes en op binnenplaatsen kun je net zo goed voor afwisseling zorgen. Denk maar aan een klein boompje met daaronder lage beplanting of een klimplant tegen de muur.

In hoofdstuk 1 vind je heel wat inspiratie om meer gelaagdheid in je tuin te brengen.

Lok insecten

Nuttige insecten zoals hommels en bijen bestuiven bloemen. Ze zorgen ervoor dat we vruchten krijgen aan onze fruitbomen. Andere insecten zoals lieveheersbeestjes, oorwormen en larven van zweefvliegen ruimen dan weer schadelijke insecten zoals bladluizen op. Daarnaast vormen insecten ook een voedselbron voor heel wat andere dieren zoals vogels.

Hommel op siersalie

Hieronder volgen enkele eenvoudige tips om meer insecten naar je tuin te lokken:

• Kies voor insectenvriendelijke planten

Bijen, vlinders en andere insecten houden vooral van planten waarbij ze zonder problemen aan de nectar of het stuifmeel in de bloem kunnen. Kies bij voorkeur planten met enkelvoudige bloemen, dan geraken insecten gemakkelijk tot bij de nectar. Je zal nog meer insecten aantrekken wanneer je kiest voor planten die een overvloedige nectar- en stuifmeelproductie hebben. Zet deze planten bij voorkeur op een zonnig en beschut plekje.

De planten in onderstaande lijst trekken veel bijen, vlinders en/of kevers aan.

Vaste planten :

- Distelsoorten (kogeldistel, blauwe distel, kaardenbol, ezelsdistel)
- Sommige tuinkruiden (venkel, tijm, munt, dille, lavendel)
- Gewone engelwortel ☼
- Beemdkroon ☼
- Moerasspirea ☼
- Margriet ☼
- Gewoon duizendblad ☼
- Wilde marjolein ☼
- Koninginnenkruid ☼
- Gewone hemelsleutel ☼
- Gewone dopheide ☼
- Klaver ☼
- IJzerhard

Enkelvoudige roos

Bij op een stokroos, bedekt door stuifmeel

Gehakkelde aurelia op ijzerhard

Klimplanten, struiken en bomen:

- Wilde kamperfoelie ❁
- Klimop ❁
- Meidoorn (éénstijlige en tweestijlige meidoorn: ❁)
- Wilg (talrijke wilgensoorten: ❁)
- Sporehout ❁
- Linde (winterlinde en zomerlinde: ❁)
- Sleedoorn ❁
- Wilde liguster ❁
- Braam ❁
- Klimhortensia

Hommel op pinksterbloem

Dit overzicht is zeker niet volledig. Kijk op de website www.honeybeevalley.eu/plantit voor bijenvriendelijke planten.

• Zet waardplanten voor vlinders

Wil je vlinders een handje helpen, dan heb je naast nectarplanten ook waardplanten nodig. Waardplanten zijn planten waarop vlinders eitjes afzetten. Deze planten dienen als voedsel voor de uitkomende rupsen. Zo worden bijvoorbeeld look-zonder-look, pinksterbloem en judaspenning als waardplant gebruikt door het oranjetipje, terwijl de dagpauwoog grote brandnetel verkiest om haar eitjes af te zetten. Rupsen zijn meestal erg kieskeurig wat hun voedsel betreft: vaak voeden ze zich maar met een beperkt aantal plantensoorten. Vlinders verkiezen die waardplanten voor het afzetten van hun eitjes om de rupsen alle kansen te geven.

Op de webpagina www.natuurpunt.be, zoeken op de zoekterm 'tuintips', klik vervolgens door naar 'Vlinders lokken'. Daar vind je voor een twintigtal vlindersoorten welke waardplanten hun rupsen verkiezen. Je leest op deze pagina's ook talrijke tips om meer vlinders in je tuin te krijgen.

• Spreid de bloei

Zorg ervoor dat er vanaf de vroege lente tot in de late herfst altijd wat in bloei staat, zodat er een voortdurend aanbod aan nectar en voedsel is. Vroege bloeiers zijn bijvoorbeeld krokus, sneeuwkllokje, hondsdrif, helleborus, wilg, sleedoorn en hazelaar. Late bloeiers zijn klimop, herfstanemoon, hemelsleutel en koninginnenkruid.

In de plantenlijst in bijlage wordt de bloeiperiode aangegeven zodat je de bloei van je tuinplanten gemakkelijker kan spreiden.

Bijensterfte

Sinds enkele jaren worden we geconfronteerd met bijensterfte, ook wel 'verdwijnziekte' genoemd. Deze benaming geeft aan dat er regelmatig bijensterfte optreedt zonder een duidelijke oorzaak. Niet enkel de gekende kolonievormende honingbij ondervindt problemen, ook hommels en alleen levende 'solitaire' bijen hebben

het moeilijk. Wetenschappers over de hele wereld zijn verontrust over de hoge sterftetijfers en doen onderzoek naar de mogelijke oorzaken.

De sterfte wordt waarschijnlijk veroorzaakt door een combinatie van oorzaken die ervoor zorgen dat de bijen gevoeliger worden voor diverse ziekten:

- pesticiden: een groep van bestrijdingsmiddelen die erg giftig zijn voor bijen, met name een groep genaamd 'Neonicotinoiden';
- ziekteverwekkers die de bij verzwakken, zoals de Varroa-mijt;
- onvoldoende en eenzijdig voedsel: een tekort aan stuifmeel of eenzijdig stuifmeel, van slechts een enkele plant, leidt tot verzwakking van de gezondheid.

Wat kun je tegen de bijensterfte doen?

- Vermijd het gebruik van pesticiden
- Zorg voor een groter en gevarieerder aanbod aan nectar en stuifmeel

- **Ga voor inheemse planten**

Geef ruimte aan inheemse planten in je tuin. Onze insecten zijn immers aangepast aan de van nature voorkomende inheemse planten. Zo zijn de beste waardplanten voor onze vlinders vaak inheemse planten. Kies je toch voor uitheemse nectarplanten, kies dan soorten die veel insecten aantrekken.

- **Een boom in elke tuin**

Een boom, in verhouding met de grootte van de tuin, is eigenlijk een 'must' voor elke tuin. Bomen zijn ontzettend belangrijk voor vogels en insecten. Sporkehout is een goede soort om insecten aan te trekken, maar bijvoorbeeld ook wilg en linde.

Salieblad doet dienst als winterschuilplaats voor lieveheersbeestje

- **Zorg voor winterschuilplaatsen**

Laat bepaalde hoekjes in de tuin ongemoeid. In een te nette tuin, waar elke vierkant meter wordt geschoffeld en waar blaadjes en takjes worden weggeharkt, kunnen vlinders of andere insecten niet overwinteren.

Afgevallen en afgestorven bladeren en stengels kun je laten liggen in je tuin. Ze vormen ideale winterschuilplaatsen voor allerlei insecten, zoals lieveheersbeestjes. Een hoop bladeren kan ook een overwinteringsplaats vormen voor allerlei amfibieën en reptielen en, als je veel geluk hebt, voor kleine zoogdieren zoals de egel.

Bloemscherm van berenklauw

Het is niet nodig om verdorde stengels en uitgebloeide bloemen kort te snoeien voor de winter. Insecten gebruiken de uitgebloeide stengels als schuilplaats om te overwinteren. Bovendien vormen de zaden een voedselbron voor insecten en vogels. Denk maar aan de zaden van akelei, papaver en campanula. Kleine takjes dienen dan weer om een nest te maken. Wacht dus gerust met de 'wintersnoei' tot wanneer de lente aanbreekt.

- **Laat wat dood hout liggen**

Kevers kun je vaak in een strooisellaag vinden. Maar sommige kevers houden van dood hout. Voor hen kun je best wat takken en snoeiafval laten liggen. Deze kun je bijvoorbeeld verzamelen in een takkenhoop.

Trek vogels aan

Voorzie voedsel voor vogels, bijvoorbeeld door besdragende struiken in je tuin aan te planten zoals Gelderse roos, rode of gele kornoelje, wilde liguster en vlier.

Wil je vogels graag bijvoederen, dan vind je op de website van Natuurpunt vzw enkele voedertips:

- Je mag het hele jaar door vogels voederen, maar ze hebben er vooral nood aan wanneer het vriest of sneeuwt.
- De beste voedertijden zijn 's morgens en tegen het einde van de middag.
- Voeder niet teveel tegelijk zodat alles opgegeten kan worden, zo vermijd je muizen en ratten.
- Geef geen margarine of boter of voedsel waarin zout is verwerkt.
- Voorzie bij vriesweer een bakje met water.

Struiken, dichte hagen en bomen zijn ideaal als schuil- en nestplaatsen voor vogels. Ook doornige struiken zoals rozen, meidoorn, sleedoorn en hulst zijn geliefd. Doornige struiken vormen een veilige plek voor vogels en zijn vaak ondoordringbaar voor bijvoorbeeld katten.

Door nestkastjes te hangen, help je vogels om een geschikt plaatsje te vinden voor het broeden. Verder in dit hoofdstuk worden tips gegeven voor het ophangen van nestkastjes.

Op de website www.natuurpunt.be, zoeken op zoekterm: 'hoe voeder je vogels in je tuin'. Daar vind je heel wat informatie om vogels te helpen om de winter door te komen. Zo vind je er tips om zelf een vetbol te maken en wordt voor enkele veelvoorkomende vogels opgesomd welk voedsel je voor hen kunt voorzien.

Geef ruimte aan water

Leg een natuurlijke vijver aan

Als je nog meer leven in je tuin wilt brengen, dan is een natuurlijke of ecologische vijver, hoe groot of hoe klein ook, een goed idee. Vogels komen er drinken en badden, je trekt waterjuffers, libellen en andere waterbeestjes aan en ook kikkers en padden vinden meestal hun weg naar het water.

Vissen horen niet thuis in een ecologische vijver, omdat ze de aanwezige waterbeestjes als voedsel eten. Daarom wordt de vijver beter niet dieper dan 150 cm aangelegd. Wil je je vijver aantrekkelijk maken voor kikkers en padden, dan is het belangrijk om zachte hellingen te voorzien. Zo kunnen de beestjes er gemakkelijk in en uit. Kan je geen zachte hellingen maken, voorzie dan

Tip

Heel wat exotische waterplanten zijn via aquaria en siervijvers in onze waterlopen terechtgekomen. Denk daarbij aan grote waternavel, waterteunisbloem en parelvederkruid. Door hun explosieve groei verdringen ze de inheemse planten en belemmeren ze de waterafvoer met mogelijke overstromingen tot gevolg. Ook hun impact op de dieren in onze waterlopen is aanzienlijk.

Sinds 2005 zorgt de Dienst Integraal Waterbeleid van de provincie Antwerpen voor een geïntegreerde aanpak van de bestrijding van deze invasieve exoten.

Heb je een vijver, zet dan geen waterplanten of dieren uit: een vijversysteem ontwikkelt zich spontaan. Wil je toch planten aankopen, kies dan voor niet-invasieve inheemse planten.

Water- en oeverplanten mogen zeker niet in de vijver ontbreken. Deze zorgen in de eerste plaats voor zuurstof in de vijver. Bovendien zetten amfibieën hun eieren af tussen deze planten en vinden ze er een schuilplaats. Prachtige begroeide oeverranden en waterplanten trekken vele insecten aan waar amfibieën graag van smullen.

Naast een natuurlijke inrichting van de vijver is een natuurlijk ingericht landbiotoop zeker aan te raden; amfibieën brengen immers het grootste deel van hun leven op het land door. Een vijver te midden van een groot gazon zal niet snel door amfibieën bevolkt worden. In de tuin wordt de grootste bedreiging gevormd door katten die wel eens een kikker of salamander willen

minstens een loopplankje. Ook egels en andere dieren die per ongeluk in je vijver terecht komen, kunnen via het plankje terug op het droge geraken. Ondiepe zones, die snel opwarmen, en voldoende plantengroei zijn eveneens interessant voor amfibieën. Een plek in de halfschaduw, met zowel zon als schaduw, is ideaal.

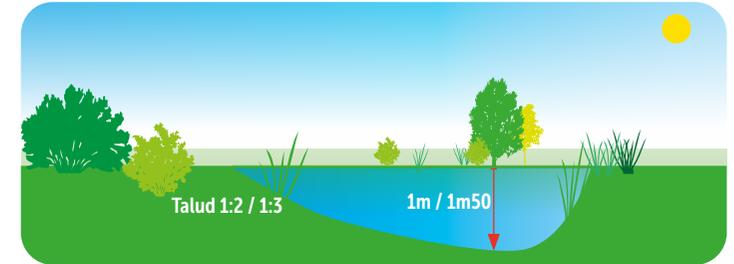
Amfibieën zoals kikkers en salamanders komen vanzelf wel in je tuin, op voorwaarde dat er amfibieën in de nabije omgeving aanwezig zijn en dat er ook schuilplaatsen in de buurt zijn zoals hoger gras of een haag. Koop geen amfibieën in de winkel. Vaak verkopen tuincentra en dierenwinkels uitheemse soorten, die het evenwicht van de vijver behoorlijk kunnen verstoren. Als ze in de natuur ontsnappen, kunnen ze een bedreiging vormen voor de inheemse fauna. Het uitzetten van inheemse amfibieën is trouwens bij wet verboden: alle soorten zijn beschermd.

Tip Wonen langs een waterloop

Wonen langs een waterloop kan idyllisch zijn, zeker als het om kabbelende beekjes gaat. Deze waterlopen zijn vaak zeer belangrijk voor onze natuur. Daarnaast zorgen ze er ook voor dat overtollig water kan worden afgevoerd. Om hun afvoercapaciteit te verzekeren, is het belangrijk dat iedereen doet wat moet.

Paalt je huis of tuin aan een waterloop, houd dan zeker rekening met de juiste afstandsregels. Zo mag je geen naaldbomen aanplanten binnen 6 m van de waterloop en moeten omheiningen minstens op een afstand van 0,75 m tot 1 m vanaf de kruin van de waterloop geplaatst worden. Deze omheining mag bovendien niet hoger zijn dan 1,5 m boven de begane grond.

Je vindt deze regels op www.provincieantwerpen.be
> zoeken naar 'Wonen langs een waterloop'.

Bruine kikker

Weidebeekjuffer

vangen. Door hogere grassen en kruiden rondom de vijver te voorzien, vinden amfibieën een plek om zich te verschuilen. Enkele struiken op enige afstand bieden nog meer schuilgelegenheid. Deze worden liefst aan de noordzijde van de vijver geplaatst zodat deze niet te fel beschaduwd wordt.

Wil je meer te weten komen over hoe je een poel aanlegt die geschikt is voor amfibieën, dan vind je alle info op www.ecopedia.be. Zoek op zoekterm 'aanleg van een poel'!

Natte tuinen

Voor de natuur zijn natte tuinen heel interessant. Of het nu gaat om een wisselnatte grond, een grond met een hoge grondwaterstand of een tuin die het verzamelpunt van regenwater is, je kunt er een hoop mee doen. Veel mensen ervaren een natte tuin als een probleem, maar dat hoeft helemaal niet zo te zijn.

Je kunt de tuin betreedbaar maken door vlonderpaden en –terrassen aan te leggen. Of leg een natuurlijke poel of vijver aan.

Je hebt ook een ruime plantenkeuze voor natte omstandigheden. Op wisselnatte gronden, gronden die in de zomer droog en in de winter nat zijn, kun je struiken en bomen aanplanten voor vochtige en wisselnatte gronden, bijvoorbeeld grauwe en zwarte els, gewone vogelkers, meidoorn, kraakwilg en ratelpopulier. Voor de kruidlaag kun je soorten kiezen uit de oeverplanten. Ze kunnen wisselnatte condities aan. Voorbeelden zijn moeraspirea, moerasvergeet-mij-nietje en poelruit. Op permanent natte gronden gedijen alleen maar moerasplanten. Er zijn tal van mooie planten zoals gewone dotterbloem, grote waterweegbree en zwanenbloem.

Schemergasten

Wanneer het op een mooie zomeravond begint te schemeren, dan kun je met wat geluk enkele vleermuizen op bezoek krijgen. Deze dieren kunnen tijdens één nacht wel 3000 insecten verorberen!

Om vleermuizen aan te trekken, kun je insectenvriendelijke planten aanplanten. Vleermuizen zullen de insecten eten die naar deze planten komen. Ook een nachtbloeiër zoals kamperfoelie is voor vleermuizen zeer interessant! Je kunt ook een schaalteje met water zetten.

Beperk de tuinverlichting. Doe ze uit wanneer je naar binnen gaat en kies voor lampen die naar beneden schijnen. Houd ook je kat in de gaten: katten zijn roofdieren en durven al eens met

een vleermuis thuis te komen... Van midden juni tot eind augustus brengen vleermuizen hun jongen groot. In deze periode houd je je kat 's nachts best binnen.

Vleermuizen kun je in holtes in bomen en op kerkzolders vinden, maar soms ook in spouwmuren, onder dakpannen en in rolluikkasten. Deze dieren brengen echter geen schade toe aan je huis.

Heb je vleermuizen in je huis en wil je hier graag meer over weten, dan kun je op de website www.ecopedia.be terecht. Zoeken op zoekterm 'vleermuizen in je woning'.

Meer zoogdieren in de tuin

Ook voor zoogdieren als egels, spitsmuizen, bunzing,... kun je heel wat maatregelen nemen in je tuin.

Deze zoogdieren zijn veelal schuwe dieren. Ze houden dus vooral van tuinen waar ze zich gemakkelijk kunnen verstoppen. Tuinen met veel hoekjes en kantjes en met wat ruige hoekjes zijn ideaal. Door hier en daar wat tuinafval achter te laten en op bepaalde plaatsen het gras slechts één- tot tweemaal per jaar te maaien, maak je je tuin aantrekkelijker voor deze dieren. Groenelementen als heggen of houtkanten bieden beschutting en worden vaak gebruikt om zich ongezien van de ene plek naar de andere te bewegen.

Heb je een droog en beschut hoekje in de tuin, dan kun je daar bijvoorbeeld een takkenril, takkenhoop, steenhoop of houtstapelplaats aanleggen. Zorg ervoor dat de zoogdieren op verschillende plaatsen in deze hopen kunnen kruipen en dat er in de stapels afgeschermd, beschutte ruimten zijn. Ook in de composthoop voelen kleine zoogdieren zich vaak thuis.

Door inheemse vrucht- of zaaddragende planten in je tuin te voorzien, zorg je voor voedsel voor kleine zoogdieren. Ook afgevallen fruit wordt vaak gegeten.

Om insecteneters te helpen, kun je insectenvriendelijke planten in je tuin voorzien. Zorg ervoor dat de zoogdieren gedurende een lange periode voedsel kunnen vinden.

Dek keldergaten en waterputten af en voorzie een uitstapplankje in je vijver. Denk er ook aan om je afsluiting diervriendelijk te maken zodat dieren in je tuin kunnen komen. Wees tenslotte alert bij het onderhouden van je tuin: wanneer je een takkenhoop opruimt, kun je bijvoorbeeld best eens kijken of er geen familie spitsmuizen in huist..

Zorg voor extra troeven: oorwormpotjes, een insectenhotel en nestkastjes

Om leven in je tuin aan te trekken, zijn gelaagdheid en variatie in groenvormen, een bewuste plantenkeuze en een gespreide bloei reeds een eerste stap. Als je dit doet, komt het dierenleven vanzelf in je tuin. Wil je toch nog meer dierenleven aantrekken, dan kun je oorwormpotjes, een insectenhotel of nestkastjes hangen.

Oorwormpotjes

Oorwormen zijn nuttige insecten; ze voeden zich met bladluizen, mijten, larven en eieren van insecten en parasieten. Overdag verbergt de oorworm zich voor zijn mogelijke vijanden: mezen en mussen. 's Nachts verlaat hij zijn schuilplaats en wordt hij actief. Om oorwormen te krijgen waar je ze graag hebt, kun je een omgekeerde bloempot – gevuld met wat hooi of stro – ophangen in een fruitboom. Bind met een touw het hooi of stro tot een bosje, zodat het dubbelgevouwen in het potje past. Met het touwtje kun je het omgekeerde potje ophangen.

Oorwormpotje

Insectenhotel

Een insectenhotel is een nestplaats voor nuttige insecten zoals hommels, solitaire bijen, lieveheersbeestjes en oorwormen. De vorm van een insectenhotel is afhankelijk van het doel en de insecten die je wilt aantrekken. De meeste hotelletjes bestaan uit verschillende holtes die meerdere soorten insecten een nest- of overwinteringsgelegenheid kunnen geven.

Tip

Een ambitieuze beestentoren!

Wil je meer dan alleen een insectenhotel, dan kun je er ook voor kiezen om een heuse beestentoren te maken. In deze toren kun je een plekje voorzien voor bijvoorbeeld egels, hommels, solitaire bijen, vlinders en andere insecten, vogels en vleermuizen. Met een beestentoren kun je zelfs in een kleine tuin heel wat dieren aantrekken!

Solitaire bijen vormen een grote groep inheemse bijen die allemaal alleen leven, niet in kolonies zoals de honingbij en de hommelmot. Solitaire bijen zijn net als de honingbijen erg belangrijk voor de bestuiving van planten. Iedere vrouwtje maakt haar eigen nest. Dat doet ze in holle stengels, in holletjes in de grond of in dood hout. In die gaatjes maakt ze een soort van kraamkamers, waarin ze telkens een eitje legt en een voorraad stuifmeel en nectar als voedsel voor de larven die de volgende lente uitkomen. Er bestaan ook bijen en wespachtigen die gebruik maken van gaatjes in (oude) muren, zoals metselbijen en behangersbijen.

Bijen steken enkel wanneer ze zich bedreigd voelen. Van de meeste solitaire bijen is de angel echter niet sterk genoeg om door de huid te dringen.

Een houtstapelplaats met voldoende openingen en gaten is prima als insectenhotel. Ben je een beetje handig, knutsel dan zelf iets in elkaar: boor wat gaten in droog hardhout of neem een geperforeerde baksteen of een stuk PVC regenpijp en vul deze met buizen of holle stengels met openingen van verschillende diameters. Je kunt hiervoor onder meer vlier- of rietstengels of bamboe gebruiken. De diameter van de gaten, buisjes of stengels kun je laten variëren tussen 3 en 10 mm. De lengte bedraagt ongeveer 10 tot 15 cm, waarbij één zijde afgesloten dient te zijn. Zorg ervoor dat de binnenkant van de gaten niet rafelig is om te vermijden dat de vleugels van bijvoorbeeld bijen beschadigd geraken.

Plaats het hotel op een plek die veel zon krijgt. Een zuidelijk georiënteerde muur is ideaal. Bescherm het bijenhotel tegen wind en regen. Plaats het bijvoorbeeld onder een dakgoot of vensterbank.

Wil je insecten naar je tuin lokken, zorg er dan voor dat er voldoende nectarbronnen in de buurt zijn. Zonder bloeiende planten is de kans op onbewoonde insectenhotelletjes groot.

Sommige solitaire bijen maken een nest in de bodem. Dit kun je zien door de aanwezigheid van kleine openingen of een hoopje aarde met een trechtertje. Vernietig deze bijenopeningen niet: vaak verdwijnen de bijen vanzelf na enkele weken. Voor deze bodembewonende bijen kun je op een zonnig plek in je tuin ook een zandhoop aanleggen. Stabiliseer deze hoop met grote keien en pioniersplanten.

Natuurpunt vzw geeft op haar website tips voor het bouwen van een bijenhotel door het boren van gaten in hout of het gebruik van holle stengels of steilwandjes. Je vindt er tevens informatie over het plaatsen en onderhouden van deze hotelletjes.

Ga naar www.natuurpunt.be, zoek op 'Tuintips'; klik vervolgens door naar 'Help de bijen'; 'Nestkasten voor bijen'. De bijenwerkgroep van Natuurpunt vzw geeft op de website www.aculea.be tips om de bijen in jouw nestkastje op naam te brengen. Je vindt er ook meer informatie over bijen in het gazon: doorklikken naar 'Info > Veelgestelde vragen, 'Bijen in het gazon?'

Vogelnestkastjes

In een tuin met bomen, struiken en stapels snoeihout vinden veel vogels zelf wel een plekje om een nest te maken. Daarnaast kun je vogels helpen door nestkastjes op te hangen. Vele vogelsoorten hebben hun eigen nestkastvoorkeur qua grootte van de nestkast en de invliegopening. Hang nestkastjes die aangepast zijn aan de vogels die in de buurt voorkomen of die te verwachten zijn. Verschillende nestkasten zijn in de handel kant en klaar te koop. Houten nestkastjes voor de algemeen voorkomende soorten zoals meesjes, mussen en roodborstjes zijn bijna overal te vinden. Je kunt natuurlijk ook zelf een nestkastje timmeren.

Wil je een nestkastje ophangen, houd dan rekening met onderstaande tips van Natuurpunt vzw. Je zal meer kans hebben dat het kastje effectief bewoond zal worden:

- Vermijd een nestkastje dat in volle zon hangt: hang het eerder op een redelijk beschaduwde plek.
- Een invliegopening op het zuidoosten is ideaal. Vermijd in ieder geval dat de invliegopening naar het zuidwesten gericht is, want dit is de heersende windrichting.

Ringmus

- Houd bij het hangen van het kastje rekening met de voorkeur van de vogelsoort waarvoor je het kastje hangt. Om het roven van nesten door kleine zoogdieren te vermijden, wordt algemeen een minimum hoogte van 2 meter aangeraden. Zorg er ook voor dat er geen katten bij kunnen.
- Hang het kastje stevig op.
- Hang het kastje op in de buurt van struiken, zodat vogels er in stapjes naartoe kunnen vliegen.
- Verwijder takken en bladeren die vlak voor de invliegopening hangen. Een uitzondering zijn de halfopen nestkasten: deze plaats je in begroeiing.
- Maak de kastjes in de herfst schoon (oktober), zodat vogels er in de winter zonder vlooiën of luizen in kunnen schuilen. Gebruik geen schoonmaakmiddelen: even leegschudden en eventueel met een borstel vegen of er heet water doorgieten en de kast is klaar voor de volgende bewoner. Om het kastje klaar te maken voor broedende vogels in de lente, kun je midden februari het kastje eventueel nogmaals schoonmaken.

Meer tips over de ideale plaats van nestkastjes, maar ook over het type nestkast dat elke soort verkiest en de ideale hoogte van de bevestiging, vind je op www.natuurpunt.be, zoeken op zoekterm 'nestkastje voor tuinvogels'.

Roodborstje

Problemen in de tuin

Preventie van ziekten en plagen bij planten

Net als andere levende organismen worden planten en gewassen wel eens ziek. Bij het tegengaan van ziekten is het van belang om de natuur zo veel mogelijk haar werk te laten doen. Sommige ziekten zijn niet te bestrijden, maar kun je wel beperken door te zorgen voor weerbare planten en door natuurlijke vijanden in te zetten.

Een ziekte of een plaag uit zich bij planten in verschijnselen als groeiachterstand, verwelking of vergeling van bladeren.

Tip

Soms is een aantasting niet te voorkomen. Ze hoort erbij en zal meestal zichzelf oplossen. Vaak geeft een plaag aan dat de plant of struik niet geschikt is voor de standplaats. Dan kun je beter een geschikte nieuwe standplaats zoeken. Het is dus goed om even na te denken over wat de oorzaak kan zijn van de aantasting voor je start met bestrijding.

Voorkomen kan vaak door te zorgen voor goede groeiomstandigheden. Natuurlijke vijanden, zoals sluipwespen, aantrekken kan helpen om bepaalde belagers op afstand te houden.

Als je de aantasting toch wilt bestrijden, probeer dan eerst een milieuvriendelijke aanpak door bijvoorbeeld handmatig rupsen en kevers te vangen. In geval van een schimmel, kun je de aangetaste plantendelen wegsnoeien. In geval van bladluizen helpt het om de plant met een stevige waterstraal af te spoelen.

Gebruik pas als laatste redmiddel biologische middelen om insecten te bestrijden. Bedenk wel dat alle insecten hiervan dood gaan, niet alleen de schadelijke.

Planten op de juiste plaats

Zet je een appelboom in de schaduw van grote bomen of op een te natte grond, dan is de kans groter dat de boom fruitboomkanker krijgt.

Door planten op de juiste plaats te zetten en rekening te houden met de grondsoort, de vochtigheidsgraad en het licht, zullen ze uitgroeien tot sterke, gezonde planten. Hierdoor hebben ze een grotere weerstand tegen hun belagers.

Natuurlijke vijanden lokken

Om natuurlijke vijanden naar je tuin te lokken, is een gevarieerde beplanting nodig. Zo ontstaat er een natuurlijk evenwicht waarbij onder andere vogels en schadelijke en nuttige insecten elkaar in toom houden. Met de aanplant van bepaalde planten en bomen die nectar en stuifmeel produceren, kun je zweefvliegen lokken. Hun larven eten bladluizen. Ook lieveheersbeestjes en oorwormen zijn dol op bladluizen. Een insectenrijke tuin lukt dan weer allerlei insectenetende vogels zoals mezen en spreuwen. Zij eten veel schadelijke dieren zoals rupsen, slakken en emelten.

Lieveheersbeestje op luizenjacht

Larve van lieveheersbeestje

Je trekt vogels aan door struiken en bomen aan te planten die zaden en bessen produceren, zoals lijsterbes, wilde roos en meidoorn. Dichte (liefst stekelige) struiken, bomen en hagen zorgen voor nestgelegenheid.

Problemen met gazon

Mos in gazon

Zit er mos in het gazon, dan wil dat zeggen dat de omstandigheden niet optimaal zijn voor gras, maar wel voor mos. Mos groeit goed op vochtige plaatsen, ofwel omdat het water blijft staan, ofwel omdat er schaduw valt en het er langer vochtig blijft.

In een gazon in de schaduw

Mos in een gazon dat in de schaduw ligt, is eigenlijk heel normaal. Gras groeit gewoon niet goed in de schaduw, en dan krijgt mos al gauw de overhand. Indien het mos je stoort, voorzie op schaduwplekken dan eerder schaduwplanten.

In een gazon in de zon

Als je mos hebt in een gazon in de zon, dan is de bodem te vochtig en/of te zuur. Te veel vocht is meestal te wijten aan een bodem die verdicht is. Door deze verdichting daalt de waterdoorlaatbaarheid van de bodem. Je kunt dit verhelpen door te beluchten. Te zuur betekent dat de pH niet optimaal is voor gazon. De optimale pH voor gazon is tussen 6 en 7. Indien je bodem te zuur is, kan een lichte kalkgift nuttig zijn. Bekalken kan tussen september en mei. Bij AVEVE of de Bodemkundige Dienst van België kun je de pH van je bodem laten controleren.

Zijn er kale plekken in je gazon door het verwijderen van het mos, zaai deze plekken dan op het geschikte moment opnieuw in. Laat het nieuwe gras groeien tot ca. 8 cm voor je het maait.

Als je toch liever meer gras wilt in je gazon, dan is het belangrijk om regelmatig voedingsstoffen toe te voegen aan de grond.

Zandgrond en gazon gaan meestal niet zo goed samen. Zandgrond is van nature arm aan voedingsstoffen en gazon vraagt net een bodem die rijk is aan voedingsstoffen. Een gazon op zandgrond is meestal ijl en er zijn open plekken. Je zult sowieso mos krijgen in je gazon.

Een goed alternatief voor gazon op zandgrond, is een mengsel van gras en klaver. Klaver fixeert stikstof uit de lucht en zorgt voor een toevoer van voedingsstoffen naar de grond. Zo krijg je toch het uitzicht van een groene grasmat.

- Met compost verbeter je de structuur van de grond (waardoor hij beter voedingsstoffen en water vasthoudt) en je stimuleert het bodemleven. Strooi 1 à 3 keer per jaar een fijn laagje compost over het gazon om het voedingsgehalte van de grond op peil te houden. Het gras zal hierdoor weer de overhand nemen op andere kruiden. Doe dit bij voorkeur voor een regenbui en niet wanneer er stralend weer wordt voorspeld. Je zou het gras dan kunnen verbranden.
- Je kunt het gras afrijden met een mulchmaaier. Dit is een grasmachine die het gras in zeer fijne snippers maait, die tussen het gras terechtkomen. Dit zorgt voor een constante toevoer van voedingsstoffen.

Als je het gazon niet bemest, zal het uit zichzelf evolueren naar een kruidenrijk gazon, bijvoorbeeld met klaver, ereprijs, madeliefje en boterbloem. Daar is helemaal niets mis mee. Het uitzicht is even groen als de begeerde 'perfect groene grasmat'. Je kunt er net zo goed op voetballen, er de was laten drogen of er een picknicktafel op zetten. En bovendien is zo'n gazon met verschillende plantensoorten en bloemen een zegen voor de biodiversiteit.

Een verdichte bodem beluchten

Gazon is de groenvorm die het meest intensief wordt gebruikt in een tuin. Net zoals de bodem van een weide kan verdichten doordat er teveel dieren op staan, kan een grasmat te intens worden gebruikt. Ook op plekken waar de bodem dichtslibt door een slechte afwatering, treedt verdichting op. Hierdoor vermindert de hoeveelheid zuurstof in de bodem en verdwijnt het gras. Er komen typische 'tredplanten' in de plaats, bijvoorbeeld madeliefje, varkensgras, kruipende boterbloem, witte klaver en grote weegbree.

Je kunt verdichting oplossen door de bodem te beluchten. Dat doe je door er gaten in te maken. Voor een klein gazon gebruik je hiervoor een spitvork die je op de verdichte plekken in de grond steekt en heen en weer beweegt. Met een woelvork met rechte tanden lukt dit ook. Een woelvork is veel breder dan een spitvork waardoor het werk sneller vooruitgaat. Voor grote gazons zijn er speciaal uitgeruste motorwerktuigen met de grootte van een fikse grasmachine. Je hoeft zo'n machine zeker niet te kopen: je kunt ze huren. Deze machines maken gaatjes in de grond en halen er buisvormige klompjes aarde uit. Verwerk die klompjes

elders in de tuin (onder een haag of heg) en borstel zand in de gaatjes. Zuurstof en water kunnen zo beter in de bodem dringen. Doe dit bij voorkeur in het voorjaar.

Verstikt gazon verticuteren

Grassen kunnen door andere planten worden verstikt. Dit gebeurt meestal door mos, soms ook door nat maaisel. Je moet je gazon dan verticuteren. Dat wil zeggen dat je de bovenste laag van een grasmat losser maakt door ze te bewerken met messen. Dat kan met een handwerktuig of machinaal. Er bestaan speciale verticuteerharken, maar een flinke bladhark en voldoende spierkracht zijn ook prima. Let op: het is de bedoeling dat je de dode en verstikte plantenresten weghaalt zonder de gezonde graszoden los te trekken.

Door te verticuteren verwijder je niet alleen mos en vervilt gras, je krabt ook de grond open zodat er weer ventilatie mogelijk is aan de oppervlakte van het gazon en water beter in de bodem kan sijpelen. Het gazon verticuteren doe je bij voorkeur in het vroege najaar, bij vochtig weer. Dan is de grond zachter en gaat het gemakkelijker. Het gras krijgt nog voldoende tijd om voor de winter nieuwe wortels te vormen. Zaai de plek achteraf in met geschikt graszaad.

Emelten en engerlingen

Emelten zijn de larven van de langpootmug. Engerlingen zijn de larven van de mei-, juni- of rozenkever. Emelten en engerlingen vreten aan de wortels van de grassen zodat die vergelen en afsterven. Extra schade wordt toegebracht door vogels die je grasmat letterlijk ondersteboven keren om al dat 'lekkers' uit je gras op te peuzelen.

Een grondige heraanleg van het gazon is de enige oplossing. Voor je daarmee begint, moet je de emelten en engerlingen vernietigen. Zet een heel seizoen lang kippen op je gazon in een geïmproviseerde loopren.

Na de nodige bodembewerkingen, zoals spitten en fijnharken, zet je de kippen weer enkele weken op het terrein. Zo kunnen ze op zoek gaan naar niet eerder gevonden emelten en engerlingen. Pas daarna kun je het gazon opnieuw aanleggen. Of waarom niet tijdelijk een bloemenweide aanleggen voor je opnieuw kiest voor een gazon? Hierdoor heb je minder kans dat nog overgebleven emelten en engerlingen je nieuwe gazon aantasten.

Probeer er preventief voor te zorgen dat je grasmat in een goede staat is. Let erop dat ze goed gesloten is.

Een intensief gebruik van je gazon tijdens de zomermaanden verhindert of ontmoedigt de insecten om er hun eitjes te leggen. Het is niet de periode dat je bij mooi weer vaak tot laat in de tuin bent. En dat is prima, want langpootmuggen en junikevers beginnen rond te vliegen bij schemer. Siergazons, die niet intensief worden gebruikt, zijn populairder bij deze insecten dan sport- en speelgazons.

Mollen

Met een mol in je gazon zul je geen last hebben van engerlingen en emelten. Een mol is namelijk een verstokte vleeseter. Hij verorbert 18 tot 36 kg per jaar! Regenwormen staan daarbij steevast op het menu.

De mol is een echte eenzaat. Enkel in de paartijd gaat hij op zoek naar een partner. De jongen verlaten het nest al na enkele weken en zoeken dan een eigen territorium. Daarom kun je nooit van een mollenplaag spreken. Maar één mol kan van je gazon wel een mijneveld maken. Ongelofelijk wat zo'n klein beestje doet.

Molshopen zijn vooral zichtbaar bij hevige regen, als de grondwaterstand hoog is. De mol gaat dan op jacht in zijn bovenste jaaggangen. Hij wil immers niet verdrinken. En als hij in de lente op vrijersvoeten gaat, heeft hij haast. Hij maakt dan oppervlakkige gangen met veel hoopjes. Dat gaat sneller! Jij blijft dan achter met het resultaat van zijn passie...

Mollen houden niet van sterke geuren. Sommige planten hebben wortels die een voor de mol onaangename geur verspreiden, zoals keizerskroon en diverse helleborussoorten, waarvan de wortels zelfs giftig zijn. Je kunt ze aan de rand van het gazon planten. Ook kruisbladwolfsmelk wordt soms gebruikt, maar deze plant kan gaan woekeren. De resultaten zijn wisselend en soms teleurstellend, maar het is het proberen waard.

In de handel vind je kleine steentjes die je in de mollengangen moet stoppen. Ze zijn gedrenkt in een plantaardige olie, die een sterke mosterdgeur verspreidt. Ook uien of knoflooksnippers of een aftreksel van vlier- of walnootbladeren in water kunnen helpen. Probeer ook eens de uitwerpselen van een herkenbare vijand zoals de kat of de fret in de mollengangen te leggen. Misschien kan iemand je heel blij maken met katten- of frettenbakresten?

Trillingen en geluiden jagen mollen ook vaak weg. Bevestig een metalen plaatje bovenaan een metalen paal zodat het door de wind tegen de paal klettert. Of graaf een fles zonder bodem in in de mollengang, waarbij de flessenhals boven de bodem uitsteekt. De open fles brengt een fluittoon voort door de wind. Er bestaan ook apparaten die op zonne-energie werken en die trillingen veroorzaken. Sommige mollen slaan hiervoor op de vlucht, andere mollen wennen aan trillingen en geluid. Succes is dus niet verzekerd.

Mollen houden er niet van om gestoord te worden. Wanneer je de molshopen en -gangen regelmatig dichtdrukt, geeft de mol het graven in jouw tuin na een tijdje misschien op.

Tenslotte kun je ook proberen om de mol te vangen in een speciaal daarvoor ontworpen kooi. Je zet de kooi

in de lengte van een mollengang en controleert de kooi dagelijks. Wanneer je een mol hebt gevangen, zet je dit dier elders uit. Besef wel: als jouw mol verdwijnt, komt zijn territorium vrij en dan duikt er heel waarschijnlijk een ander exemplaar op.

Meer informatie over het aanpakken van een mollenprobleem, vind je op de website www.natuurpunt.be, zoeken op zoekterm 'Samenleven met de mol'.

Slakken

Slakken verrichten veel nuttig werk in de tuin: ze schrappen algen van bomen en stenen, eten verwelkte bladeren, afstervende plantenresten, mossen en kringen van kleine dieren. Het zijn echte opruimers en voegen voedingsstoffen toe aan de bodem!

Er zijn huisjesslakken en naaktslakken. Huisjesslakken zijn weinig schadelijk en eten bovendien de eieren van naaktslakken. Naaktslakken daarentegen doen zich graag tegoed aan jonge kiemplanten en zachte plantdelen. Beide soorten voelen zich thuis in een vochtige omgeving met veel schuilplaatsen, daarom zijn ze vooral 's nachts actief. Overdag graven ze zich in of verbergen ze zich op vochtige, beschaduwde plekken.

Veel tuinliefhebbers strooien al bij de eerste waarneming van naaktslakken veelvuldig met slakdodende korrels, maar zelfs bij een juiste dosering blijken deze korrels vaak giftig voor heel wat andere dieren zoals vogels, katten en honden.

Er bestaan echter heel wat ecologisch verantwoorde manieren om slakken uit de tuin te weren:

Preventief:

- Voorbereiden van de grond: spit in de winter en verwijder slakken en hun eieren uit de bodem. Zorg ervoor dat de grond korrelig is; dit bemoeilijkt het kruipen voor de jonge naaktslakken.
- Zaaibed en beplantingen: trek voren tussen de rijen zaadgoed en strooi er schillen van allerlei fruit. De slakken zullen zich op het lekkere afval storten en laten de jonge planten met rust. Bescherm het geplante plantgoed door er een halve plasticfles over te zetten die verluchting toelaat.
- Barrières maken: slakken kunnen je tuin ook vanuit de composthoop aanvallen. Een barrière van houtzaagsel, schelpenzand, gebroken eierschalen of greppels met water houden de diertjes op een

afstand. De barrières met ruw materiaal moeten regelmatig worden vernieuwd, want na een regenbui worden ze nat en dan kunnen slakken deze hindernis gemakkelijker nemen.

- Plant plantjes met een afstotende werking voor slakken zoals tuinkers, mosterd, witte klaver of een kort gemaaid gazon.

Natuurlijke bestrijding:

- Richt in je tuin een hoekje in met takken en boomstronken waar hun natuurlijke vijanden hun toevlucht kunnen zoeken. Onder meer egels, kikkers, padden, merels, lijsters en spreuwen houden wel van een slak op het menu.
- Regelmatig met de hand verzamelen: doe dit vanaf het invallen van de duisternis of bij het eerste ochtendgloren.
- Valstrikken, kunstmatige schuilplaatsen: om naaktslakken te vangen kun je bijvoorbeeld een natte vod, tegel, omgekeerde bloempot, houten plank of vochtige jutezak in je tuin leggen. Slakken schuilen hieronder en je kunt ze zo gemakkelijk verzamelen.
- Valstrikken, lokaas: leg 's avonds of 's morgens vroeg wat zemelen, mout of de schil van citrusvruchten in je tuin. Dit zal slakken aantrekken, waarna je ze in een emmer kunt verzamelen. Dit kan je combineren met kunstmatige schuilplaatsen.
- Biologische bestrijding: rondwormen (nematoden) parasiteren enkel op naaktslakken en worden door gespecialiseerde firma's verkocht.

Gevangen slakken kun je op een andere plek in de natuur uitzetten of je kunt ze aan de kippen voeren.

Zeker niet doen:

- Gebruik van bier als lokaas trekt naaktslakken van de hele buurt aan!

- Gebruik geen zout om de slakken te doden: de diertjes worden hierdoor namelijk langzaam weggevreten. Indien je slakken wil doden, kies dan voor een diervriendelijke manier, door ze bijvoorbeeld in een zak in de diepvries te stoppen.
- De slakken zeker niet verpletteren want de geur trekt andere slakken aan.

Wanneer je tuin overmeesterd wordt door een ware slakkeninvasie kun je als laatste middel beroep doen op ecologische korrels die in de handel verkrijgbaar zijn.

Gewone wegslak

Referenties

COREMANS, G., FIERS, E. en TIJSKENS, T. (2008) Stappen naar een ecologische tuin. Velt. 288p.

FIERS, E. en HERMY, M. (2012) Technisch Vademecum Kruidachtigen, Harmonisch Park- en Groenbeheer, een uitgave van het Agentschap voor Natuur en Bos

KOSTER, A. (2007) Plantenvademecum voor tuin, park en landschap. Fontaine Uitgevers. 416p.

VAN BOXEM, H., e.a. (2002) Handboek Ecologisch Tuinieren. Velt. 780p.

Plantenzoeker van de Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren vzw (Velt): www.velt.be/plantenzoeker

Departement Omgeving van de Vlaamse Overheid: www.omgeving.vlaanderen.be

Natuurpunt vzw: www.natuurpunt.be

Contactgegevens

- **Vzw Bodemkundige Dienst van België**

Willem de Croylaan 48
3001 Leuven-Heverlee
T: 016 31 09 22
E: info@bdb.be
www.bdb.be

- **Milieuzorg op School (MOS)**

p/a Provinciaal Instituut voor Milieu Educatie (PIME)
Mechelsesteenweg 365
2500 Lier
T: 015 30 61 27
E: mos@pime.provant.be
www.provincieantwerpen.be/MOS
www.mosvlaanderen.be

- **Provincie Antwerpen – dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid**

Koningin Elisabethlei 22
2018 Antwerpen
www.provincieantwerpen.be/leefmilieu

- **Regionaal Landschap de Voorkempen vzw**

Vrieselhof, Schildesteenweg 99
2520 Ranst
T: 03 312 87 11
E: info@rldv.be
www.rldv.be/contact/

- **Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw**

Polderstraat 33
2360 Oud-Turnhout
T: 014 85 25 14
E: info@rlkgn.be
www.rlkgn.be

- **Regionaal Landschap Rivierenland vzw**

Nieuw adres: Hallestraat 6
2800 Mechelen
T: 015 21 98 53
E: info@rtrl.be
www.rtrl.be

- **Regionaal Landschap Schelde – Durme vzw**

Markt 1
9230 Wetteren
T 09 210 90 50
E: info@rlsd.be
www.rlsd.be/contact-nieuw/

- **Velt vzw (Vereniging voor Ecologisch Leven en Tuinieren)**

Uitbreidingstraat 392c
2600 Berchem
T: 03 281 74 75
E: info@velt.nu
www.velt.nu

Wil je graag een ecologische tuin bezoeken, houd dan zeker deze website in de gaten voor de data van de Velt-ecotuindagen: www.velt.nu/ecotuindagen.

Lijsten met planten aangepast aan zandgrond en zandleemgrond

Op de volgende bladzijden vind je een selectie van plantensoorten die inspiratie kunnen bieden bij het aanleggen of herinrichten van je tuin:

1. Eenjarige planten voor in de zon
2. Kruidachtigen voor de zonnegord en de bloemenweide
3. Kruidachtigen voor zonnige, stenige biotopen
4. Kruidachtigen voor natte biotopen
5. Kruidachtigen voor schaduwborders en onderbegroeiingen
6. Bomen lager dan 15 m
7. Bomen hoger dan 15 m
8. Struiken
9. Klimplanten

De planten in deze lijsten staan alfabetisch gesorteerd op wetenschappelijke naam, zodat planten van dezelfde familie bij elkaar staan. Om het opzoeken van planten gemakkelijker te maken, werd achteraan deze brochure een index opgenomen waarin zowel de Nederlandse als de wetenschappelijke namen opgenomen werden.

In de kolom 'bijen' werden enkel die soorten aangeduid die goed tot zeer goed en meestal constant bevrogen worden (Koster, 2007). Ook de planten die niet aangeduid werden, kunnen uiteraard door insecten bezocht worden.

De aanduiding 'giftig' werd gebaseerd op het document 'Soortenlijst giftige tuinplanten' dat je kunt downloaden op www.goodplanet.be. Soms is de volledige plant giftig, soms gaat het om bepaalde plantendelen. De plant kan altijd giftig zijn of bijvoorbeeld alleen wanneer de vruchten niet rijp zijn. In ieder geval is steeds voorzichtigheid geboden. Omdat het kan gebeuren dat een plant aan onze aandacht is ontsnapt, dient bij het aanplanten van een plant uit de plantenlijst steeds bijkomende informatie gevraagd te worden met betrekking tot giftigheid aan de plantenkweker.

Eénjarige planten voor in de zon

DROGE GROND

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER	UITERLIJKE KENMERKEN	KLEUR BLOEI	INHEEMS OF INGEBURGERD	BIJZONDERHEDEN	HERKOMST		
<i>Anthemis tinctoria</i>	gele kamille		30	60						☀	☀	☀	☀					geel	☀		VLINDERS	levert verfstof	
<i>Apera spica-venti</i>	grote windhalm		40	120						☀	☀	☀							☀				
<i>Origanum majorana</i>	marjolein		20	60							☀	☀	☀					wit			VLINDERS	BIJEN	EETBAAR
<i>Vaccaria hispanica</i>	koekruid		20	60						☀	☀							roze	☀				

DROGE GROND TOT MATIG VOCHTIGE GROND

<i>Anthriscus cerefolium</i>	echte kervel		30	60						☀	☀							wit				VLINDERS	EETBAAR	
<i>Centaurea cyanus</i>	korenbloem		30	70						☀	☀	☀						blauw	☀		VLINDERS	BIJEN		
<i>Nigella damascena</i>	juffertje in 't groen		60	90							☀	☀	☀					blauw					De zaadpeulen behouden hun vorm en worden vaak gebruikt in bloemstukjes of droogboeketten.	snijbloem
<i>Ornithopus sativus</i>	serradella		30	60						☀	☀	☀						roze					Groenbemester	
<i>Papaver dubium</i>	kleine klaproos, bleke klaproos		30	60						☀	☀							rood	☀			VLINDERS	BIJEN	
<i>Silene coeli-rosa</i>	hemelroosje		40	40						☀	☀	☀	☀	☀				roze						
<i>Tanacetum parthenium</i>	moederkruid		30	60						☀	☀	☀	☀	☀				wit	☀					snijbloem
<i>Viola tricolor</i>	driekleurig viooltje		5	30			☀	☀	☀	☀	☀	☀	☀	☀				paars, lila, geel	☀				Waardplant voor de kleine parelmoervlinder (dagvlinder).	EETBAAR

BIJLAGE 2

Kruidachtigen voor de zonneborder en de bloemenweide

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	UIJTERLIJKE KENMERKEN												KLEUR BLOEI	INHEEMS OF INGEBURGERD	BIJZONDERHEDEN	GIFTIG 	VLINDERS 	BIJEN 	EETBAAR
					BLOEIPIERODE (MAAND) 																		
					JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER							

BLOEMENWEIDE - DROGE EN MATIG VOCHTIGE GROND

Alle graslandplanten kunnen ook in de border gebruikt worden.

<i>Achillea millefolium</i>	gewoon duizendblad		45														wit, roze, rood							
<i>Anthyllis vulneraria</i>	wondklaver	↓	15	60													geel							
<i>Briza media</i>	bevertjes		40														bruin		De vruchtjes klinken in de wind.					
<i>Campanula rapunculoides</i>	akkerklokje		30	120													lila							N
<i>Campanula rotundifolia</i>	grasklokje		10	60													paars, blauw							N
<i>Centaurea jacea</i>	gewoon knoopkruid	↓	10	100													paars							N
<i>Centaurea scabiosa</i>	grote centaurie		30	120													paars							N
<i>Centaurium erythraea</i>	echt duizendguldenkruid		8	60													roze							
<i>Daucus carota</i>	wilde peen		30	80													wit		Waardplant voor koninginpage (dagvlinder).					N
<i>Deschampsia flexuosa</i>	bochtige smele		30	70													bruin							
<i>Dianthus armeria</i>	ruige anjer		30	45													rood							N
<i>Dianthus carthusianorum</i>	kartuizer anjer		20	50													roze		Zeldzaam, groeit in pollen.					N
<i>Galium verum</i>	geel walstro		10	80													geel							
<i>Hieracium pilosella</i>	muisenoor		3	30													geel							
<i>Hypericum perforatum</i>	Sint-Janskruid		20	80													geel							N
<i>Knautia arvensis</i>	beemdkroon		30	90													lila							N
<i>Koeleria macrantha</i>	smal fakkelgras		30	80													bruin, groen							

BLOEMENWEIDE - MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Anthoxanthum odoratum</i>	gewoon reukgras		10	80															bruin, groen	☼					
<i>Geranium pratense</i>	beemdoeivaarsbek	↓	30	90						☼	☼	☼							blauw	☼					☼ N
<i>Geranium pyrenaicum</i>	bermooeivaarsbek		20	60						☼	☼	☼	☼	☼	☼				violet	☼					☼ N
<i>Geranium sanguineum</i>	bloedoeivaarsbek			30						☼	☼								purperrood						☼ N
<i>Leucjum vernum</i>	lenteklokje		10	30		☼	☼												wit	☼	Bolgewas				
<i>Malva moschata</i>	muskuskaasjeskruid	↓	20	60										☼	☼	☼				☼					☼ N
<i>Narcissus pseudonarcissus</i>	wilde narcis	↓	15	40			☼	☼	☼										geel	☼					☼

BLOEMENWEIDE - VOCHTIGE GROND

<i>Achillea ptarmica</i>	wilde bertram		20	60							☼	☼	☼	☼					wit	☼					☼
<i>Angelica sylvestris</i>	gewone engelwortel	↓	100	180							☼	☼	☼						witroze	☼	Zorgt voor structuur, ook in de winter. Ruigteplant, druk bezocht door zweefvliegen.				☼ N
<i>Cardamine pratensis</i>	pinksterbloem		15	40						☼	☼	☼							lila	☼	Waardplant voor oranjepipje en klein geaderd witje (dagvlinders).				☼ N
<i>Colchium autumnale</i>	herfsttijloos	↓	8-40	40							☼	☼	☼	☼					violet	☼					☼ N
<i>Deschampsia cespitosa</i>	ruwe smele		30	150							☼	☼	☼							☼	Waardplant voor groot dikkopje en bruin zandoogje (dagvlinders).				☼
<i>Eupatorium cannabinum</i>	koninginnenkruid		50	150							☼	☼	☼						roze	☼	Ruigteplant				☼ N
<i>Filipendula ulmaria</i>	moerasspirea	↓	60	180							☼	☼	☼	☼					roomwit	☼	Ruigteplant, zaait goed uit. Aparte, zoete geur.				☼ N
<i>Fritillaria meleagris</i>	wilde kievitsbloem		20	50							☼	☼							purper-wit	☼	Bolgewas				
<i>Galium palustre</i>	moeraswalstro		5	60							☼	☼	☼	☼					wit	☼					
<i>Medicago sativa</i>	luzerne	↓	30	80							☼	☼	☼	☼					paarsblauw	☼	Groenbemester				☼ N
<i>Mentha longifolia</i>	hertsmunt		30	100										☼	☼	☼			paars						☼
<i>Persicaria bistorta</i>	adderwortel	↓	30	80							☼	☼							roze	☼	Goede drachtplant voor honingbijen. Geschikt om grote oppervlakken te bedekken. Zeer concurrentiekrachtig.				☼ N
<i>Pulicaria dysenterica</i>	heelblaadjes	↓	60	90							☼	☼	☼						geel	☼	Maakt worteluitlopers. Ruigteplant.				☼ N
<i>Succisa pratensis</i>	blauwe knoop		30	90							☼	☼	☼						blauw	☼					☼ N
<i>Thalictrum flavum</i>	poelruit		50	120							☼	☼	☼						roomgeel	☼	Sierlijke plant met fijn loof. Bloemen met een aparte geur. Ruigteplant				☼ N
<i>Valeriana officinalis</i>	echte valeriaan	↓	80	180							☼	☼							wit tot roze	☼	Aparte, typische geur.				☼ N

BORDER DROGE GROND

Borderplanten kunnen enkel in de border gebruikt worden en zijn niet geschikt voor een bloemenweide

<i>Acanthus mollis</i>	zachte acanthus	40	100							☀	☀	☀						wit, roze				
<i>Campanula persicifolia</i>	prachtklokje		80							☀	☀	☀						blauw	☀			N
<i>Centranthus ruber</i>	rode spoorbloem	40	80							☀	☀	☀	☀	☀				rood	☀			☀
<i>Chamaemelum nobilis</i>	roomse kamille	15	30								☀	☀	☀	☀	☀			wit				
<i>Echium vulgare</i>	slangenkruid	30	100							☀	☀	☀	☀	☀					☀			☀
<i>Iris germanica</i>	Duitse lis	60	140							☀	☀							paars				
<i>Salvia nemerosa</i>	siersalie	20	50							☀	☀	☀						paars				☀
<i>Stachys byzantina</i>	ezelsoor	30	70								☀	☀	☀					roze				☀
<i>Verbascum thapsus</i>	koningskaars	30	250								☀	☀	☀	☀				geel	☀			☀

BORDER MATIG VOCHTIGE GROND

<i>Agastache foeniculum</i>	dropplant	70	130								☀	☀	☀	☀				paars		Geurplant		☀	N
<i>Agrimonia eupatoria</i>	gewone agrimonie	50	100							☀	☀	☀	☀					geel	☀				
<i>Alcea rosea</i>	stokroos	100	150								☀	☀	☀	☀				wit, geel, rood, roze, paars		Komen vooral tot hun recht tegen muren.			N
<i>Angelica archangelica</i>	grote engelwortel	↓	90	250							☀	☀	☀					wit, groen	☀			☀	N
<i>Arnica montana</i>	valkruid	15	50							☀	☀							geel	☀				
<i>Artemisia absinthium</i>	absintalsem	50	80								☀	☀	☀					geel	☀				
<i>Bupthalam salicifolium</i>	koeienoog	20	70								☀	☀	☀					geel				☀	N
<i>Crambe cordifolia</i>	sierkool	60	160								☀							wit				☀	N
<i>Dipsacus fullonum</i>	grote kaardenbol	↓	90	200							☀	☀	☀	☀				lila	☀				
<i>Echinacea purpurea</i>	rode zonnehoe	40	100								☀	☀						roze		Prairieplant		☀	N
<i>Echinops ritro</i>	kogeldistel	60	200								☀	☀						blauw				☀	N
<i>Foeniculum vulgare</i>	venkel	150	180								☀	☀	☀	☀				geel				☀	N
<i>Geranium renardii</i>	ooievaarsbek	15	25								☀	☀						wit-blauw					
<i>Helianthus salicifolius</i>	wilgenbladzonne- bloem	↓	150	200									☀	☀				geel		Prairieplant			
<i>Hemerocalis flava</i>	daglelie		50							☀	☀							geel		Elke bloem bloeit maar één dag. Er zijn meestal wel genoeg knoppen voor twee maanden bloei aanwezig.			
<i>Melissa officinalis</i>	citroenmelisse	20	50								☀	☀						wit				☀	N
<i>Mentha spicata</i>	groene munt	30	80								☀	☀						lila	☀				

Kruidachtigen voor natte biotopen

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	UITERLIJKE KENMERKEN												HERKOMST		GIFTIG	VLINDERS	BIJEN	EETBAAR	GEBRUIK	
			MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	BLOEI PERIODE (MAAND)																	INHEEMS OF INGEBURGERD
			JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER	KLEUR BLOEI							
<i>Butomus umbellatus</i>	zwanenbloem	↓	50	150					☀	☀	☀	☀			roze	☀					N	
<i>Erica tetralix</i>	gewone dophei		10	40					☀	☀	☀	☀			roze	☀	Groenblijvende, sierlijke dwergstruik.		🦋		N	
<i>Eupatorium cannabinum</i>	koninginnenkruid		50	150					☀	☀	☀				roze	☀	Ruigteplant		🦋		N	
<i>Fritillaria meleagris</i>	wilde kievitsbloem		20	50			☀	☀							purper-wit	☀	Bolgewas					
<i>Hypericum elodes</i>	moerashertshooi		10	45				☀	☀	☀	☀				geel	☀	Zeldzaam					
<i>Iris siberica</i>	Siberische lis		60	80				☀	☀						blauw		Sierlijke plant met korte bloei.	☒				
<i>Leucojum vernum</i>	lenteklokje		10	30	☀	☀	☀								wit	☀	Bolgewas					
<i>Menyanthes trifoliata</i>	waterdrieblad		15	30				☀	☀	☀	☀				wit	☀						
<i>Narthecium ossifragum</i>	beenbreek		10	30					☀	☀					geel	☀	In de herfst en winter kleuren de bladeren en stengels goudbruin, wat zorgt voor een prachtig wintersilhouet.					
<i>Ranunculus flammula</i>	egelboterbloem		10	50					☀	☀	☀	☀	☀		geel	☀		☒				
<i>Sagittaria sagittifolia</i>	pijlkruid	↓	30	80					☀	☀	☀	☀			wit	☀	Mooie en opvallende pijlvormige bladeren. De plant kan sterk woekeren.					
<i>Sparganium emersum</i>	kleine egelskop		40	60					☀	☀	☀	☀			wit	☀	Zaait zich sterk uit. Aparte, decoratieve bloeiwijze.					
<i>Thalictrum flavum</i>	poelruit		50	120					☀	☀	☀				roomgeel	☀	Sierlijke plant met fijn loof. Bloemen met een aparte geur. Ruigteplant				N	

Kruidachtigen voor schaduwborders en onderbegroeiingen

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	UITERLIJKE KENMERKEN												KLEUR BLOEI	HERKOMST		GIFTIG	VLINDERS	BIJEN	EETBAAR										
			MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	BLOEI PERIODE (MAAND)												INHEEMS OF INGEBUURD					BIJZONDERHEDEN									
												JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER								
DROGE GROND																															
<i>Alchemilla mollis</i>	fraaie vrouwenmantel		40	100																				geel							
<i>Sedum telephium</i>	gewone hemelsleutel		25	60																				violet				N			
<i>Teucrium scorodonia</i>	valse salie		30	60																				wit, room				N			
DROGE EN MATIG VOCHTIGE GROND																															
<i>Bergenia cordifolia</i>	schoenlappersplant	↓	30	35																				roze, violet, paars		Groenblijvend			N		
<i>Convallaria majalis</i>	lelietje-van-dalen			20																				wit							
<i>Corydalis lutea</i>	gele helmblloem		15	30																				geel							
<i>Digitalis lutea</i>	geel vingerhoedskruid			70																				lichtgeel							
<i>Fragaria vesca</i>	bosaardbei			15																				wit		Groenblijvend					
<i>Hypericum calycinum</i>	kruipend hertshooi	↓	30	60																			geel				N				
<i>Iris foetidissima</i>	stinkende lis		30	80																				paarsrood		Groenblijvend. Opvallende rode vruchten.					
<i>Solidago virgaurea</i>	echte guldenroede	↓	40	70																			geel		Groenblijvend. Geschikt voor de border, niet voor onderbegroeiing.			N			
<i>Tussilago farfara</i>	klein hoefblad	↓	5	25																				geel		Vroegbloeïende bijen- en vlinderplant.			N		

MATIG VOCHTIGE GROND

<i>Aconitum napellus</i>	blauwe monnikskap	↓	50	150						☀	☀	☀						blauw-paars	☀		☒		
<i>Anemone blanda</i>	Oosterse anemoon	↓		15			☀	☀	☀									blauw		Knolgewas	☒		
<i>Anemone hepatica</i>	leverbloempje		5	20			☀	☀										violet			☒		
<i>Anemone nemerosa</i>	bosanemoon	↓	10	15			☀	☀										wit	☀		☒		
<i>Aquilegia vulgaris</i>	wilde akelei			60				☀	☀									violet	☀		☒		N
<i>Arum maculatum</i>	gevlekte aronskelk	↓		30				☀	☀									groen	☀		☒		
<i>Campanula trachelium</i>	ruig klokje			80							☀	☀						violet, blauw	☀	Zeldzaam			N
<i>Cyclamen coum</i>	Alpenviooltje		5	10		☀	☀	☀										rozerood		Knolgewas	☒		
<i>Cyclamen hederifolium</i>	klimopbladige cyclamen			10									☀	☀	☀			roze		Knolgewas			
<i>Dicentra spectabilis</i>	gebroken hartjes	↓	70	80					☀	☀	☀							rood					
<i>Dipsacus pilosus</i>	kleine kaardenbol	↓	60	120							☀	☀						wit	☀				N
<i>Dryopteris filix-mas</i>	mannetjesvaren			120															☀	Groenblijvend			
<i>Epimedium x rubrum</i>	elfenbloem		20	25		☀	☀	☀										roze, rood					
<i>Erythronium dens-canis</i>	hondstand		15	20				☀	☀									wit					
<i>Galium odoratum</i>	Lievevrouwebedstro			20				☀	☀									wit	☀	Groenblijvend. Bij het drogen verspreidt de plant de geur van vers gemaaid hooi. De bloemen worden op witte wijn gezet (Maitrank).			☒
<i>Geranium macrorrhizum</i>	rotsooievaarsbek	↓	25	30					☀	☀	☀							paars				☒	N
<i>Geranium nodosum</i>	knopige ooievaarsbek		30	50					☀	☀	☀	☀						roze, lila					N
<i>Geum urbanum</i>	gewoon nagelkruid / geel nagelkruid		30	35					☀	☀	☀	☀						geel	☀				
<i>Glechoma hederacea</i>	hondsdrif	↓		15				☀	☀	☀								paars, blauw	☀			☒	N
<i>Helleborus niger</i>	kerstroos		20	30		☀	☀	☀										wit		Groenblijvend. Knikkende witte bloemen, worden bruinrood bij het ouder worden.	☒		
<i>Helleborus orientalis</i>	Oosters nieskruid		35	50		☀	☀	☀										donkerrood		Groenblijvend	☒		
<i>Hosta spec.</i>	hartleiesoorten	↓	10	100						☀	☀	☀						wit, violet, lila		Zeer veel cultivars die verschillen van vorm. Sommige hosta's worden sterk aangevreten door slakken. Soorten met gevlekt en licht blad groeien enkel in halfschaduw. Soorten met blauwgroen blad zijn niet geschikt voor onder houtgewassen (gevoelig voor druipend regenwater).			

<i>Hyacinthoides non-scripta</i> (= <i>Scilla non-scripta</i>)	wilde boshyacint	↓		25														blauw	☀	Klokvormige bloemen in overhangende trossen. Vermeerdert zich zowel door zaad als bollen. Kan grote groepen vormen.	☒		N
<i>Lamium maculatum</i>	gevlekte dovenetel			30				☘	☘	☘	☘	☘	☘	☘				paars	☀				
<i>Lunaria annua</i>	(tuin)judaspenning		15	60				☘	☘	☘								paars	☀	Waardplant voor oranjtipje en groot koolwitje (dagvlinders).		☘	N
<i>Luzula luzuloïdes</i>	witte veldbies		30	50						☘	☘							wit	☀				
<i>Maianthemum bifolium</i>	dalkruid		10	15						☘	☘							wit	☀	Rechtopstaande bloemtrossen die boven de bladeren uitsteken. Vormt rode bessen in de herfst. Kieskeurig wat de standplaats betreft.			

MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Ajuga reptans</i>	kruiwend zenegroen		10	40				☘	☘	☘	☘	☘						paars	☀	Mooie bodembedekker		☘	N	
<i>Anemone japonica</i>	herfstanemoon		50	80									☘	☘	☘	☘		wit-roze	☀	Mooie herfstbloei	☒		N	
<i>Myosotis sylvatica</i>	bosvergeet-mij-nietje		15	40				☘	☘	☘								lichtblauw	☀				N	
<i>Myrrhis odorata</i>	roomse kervel		40	120						☘	☘	☘						wit	☀				☘	
<i>Omphalodes verna</i>	blauwe onschuld			15				☘	☘									blauw						
<i>Ornithogalum umbellatum</i>	gewone vogelmelk	↓		25				☘	☘									wit	☀					
<i>Paeonia officinalis</i>	pioen	↓	30	80						☘	☘							wit, roze, rood		Het duurt enkele jaren voor de pioen bloeit. Na verplanten slaat de plant moeilijk terug aan.			N	
<i>Phlox divaricata</i>	voorjaarsvlambloem			30						☘	☘							violet				☘		
<i>Polygonatum multiflorum</i>	gewone salomonszegel	↓	40	60				☘	☘									wit	☀	Overhangende stengels met breed en mooi blad.	☒			
<i>Polygonatum odoratum</i>	wetrijke salomonszegel		15	40						☘	☘							wit	☀		☒			
<i>Polypodium vulgare</i>	gewone eikvaren			30															☀	Groenblijvend				
<i>Pulmonaria officinalis</i>	gevekt longkruid			20				☘										violet, rood, blauw	☀	Groeit enkel onder loofverliezende bomen en struiken, niet onder groenblijvers.				
<i>Stellaria holostea</i>	grote muur			15				☘	☘	☘	☘							wit	☀	Geschikt als zoombeplanting aan de voet van oude houtaanplantingen met een goed ontwikkelde strooisellaag.		☘		
<i>Symphytum grandiflorum</i>	Oosterse smeerwortel	↓	10	25						☘	☘							wit, geel		Breidt zich snel uit via worteluitlopers. Kan droogteperiodes goed doorstaan.				
<i>Veronica chamaedrys</i>	gewone ereprijs		10	40				☘	☘	☘								violet, blauw	☀					N
<i>Vinca minor</i>	kleine maagdenpalm			15				☘	☘	☘								blauw	☀	Groenblijver. Kan grote oppervlakken bezetten.	☒			

<i>Luzula sylvatica</i>	grote veldbies		25	40															bruin, groen	☼					
<i>Lysimachia nemorum</i>	boswederik		5	10															geel	☼	Groenblijvend. Kruiwend, maar de bloeien- de stengels richten zich enigszins op.				
<i>Matteucia struthiopteris</i>	struisvaren		80	130																☼					
<i>Ornithogalum nutans</i>	knikkende vogelmelk		25	60															wit	☼					
<i>Osmunda regalis</i>	koningsvaren		50	180																☼	De goudbruine afgestorven plantenresten zorgen in de winter voor een opvallend wintersilhouet. De plant kan tot 100 jaar oud worden. Beschermd.				
<i>Pachysandra terminalis</i>	schaduwkruid	↓		30															wit		Groenblijvend				
<i>Petasites albus</i>	wit hoefblad			30															wit		Plant met grote bladeren. Lage bloeisten- gels met witte bloempjes.		☼	N	
<i>Primula eliator</i>	slanke sleutelbloem			20															lichtgeel	☼			☼		
<i>Primula vulgaris</i>	stengelloze sleutel- bloem		10	15															lichtgeel	☼			☼		
<i>Ranunculus ficaria</i>	speenkruid	↓		10															geel	☼	Sterft al in voorzomer bovengronds af.		☼	☼	
<i>Rodgersia aesculifolia</i>	schout-bij-nacht			100															wit						
<i>Saxifraga x geum</i>	schildersverdriet		15	30															roze		Groenblijvend. Geschikt voor de border, niet voor onderbegroeiing.				
<i>Silene dioica</i>	dagkoekoeksbloem	↓	60	120															roze, rood	☼					
<i>Stachys sylvatica</i>	bosandoorn	↓	60	150															paars-rood	☼					
<i>Telekia speciosa</i>	groot koeienoog	↓		150															geel	☼					N
<i>Tellima grandiflora</i>	mijterloof		20	40															groen		Kan erg woekeren.				
<i>Thalictrum aquilegifolium</i>	akeleiruit			100															lila		Steun nodig				N
<i>Tiarella cordifolia</i>	schuimkaars		10	20															roomwit		Niet geschikt voor onder houtige gewas- sen, tenzij op een bodem die in de winter en zomer vochtig blijft.				

DROGE, MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Chelidonium majus</i>	stinkende gouwe	↓	30	60															geel	☼			☼	☼	N
<i>Digitalis purpurea</i>	gewoon vingerhoeds- kruid			130															paarsroze	☼	Zeer giftig!		☼		
<i>Geranium robertianum</i>	robertskruid	↓	15	30															roze	☼	Wanneer de plant in de zon staat, worden de stengels en bladeren helderrood.			☼	N
<i>Prunella vulgaris</i>	gewone brunel		10	45															paars	☼				☼	N
<i>Vinca major</i>	grote maagdenpalm		30	50															violet	☼	Woekerende plant, niet te combineren met andere planten. Niet geschikt voor onder lage struiken, omdat grote maagdenpalm de groei van de struik belemmert.		☼		

Bomen lager dan 15 meter

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	UITERLIJKE KENMERKEN												KLEUR BLOEI	HERFSTVERKLEURING	HERKOMST				
			MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	DIAMETER (m)												INHEMS OF INGEBURGERD	BIJZONDERHEDEN			
			BLOEIPIERODE (MAAND)																		
			JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER							
<i>Cercis siliquastrum</i>	judasboom		6	6											violet-roze	geelbruin	Heeft behoefte aan een warme beschutte standplaats. Weinig vatbaar voor aantastingen.			N	
<i>Cydonia oblonga</i>	kwee(-peer)	↓ (lichte klei)	6	6											wit	geelbruin	In bosjes te gebruiken als hoogste laag. De vruchten zijn eetbaar en geurend en kun je ongeveer één maand bewaren. Je kunt ze ook verwerken in bereidingen.			N	🍴
<i>Malus toringo</i>	sierappel		8	12											wit	geel-rood	Mooie vorm en spectaculaire herfstverkleuring. Vruchten blijven lang aan de boom hangen in de winter.			N	
<i>Morus nigra</i>	zwarte moerbeï		10	10												geel	Trage groeier die een beschutte, warme standplaats verkiest. De vruchten kunnen op stof vlekken maken die moeilijk te verwijderen zijn.			N	🍴
<i>Nothofagus antartica</i>	schijnbeuk		7	5												geel	Blad verspreid tijdens uitlopen zoete kruidige geur.				
<i>Prunus domestica</i>	pruim		10	4											wit	bruin				N	🍴
<i>Prunus subhirtella 'Autumnalis'</i>			5	5											wit-roze	geel-oranje	Bloeit soms opnieuw in de lente. Vormt geen vruchten.			N	
<i>Sorbus aria</i>	meelbes		12	6											wit	geel	Vruchten blijven lang aan de boom hangen.	☠️		N	

VOLLE ZON, DROGE, MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Koelreuteria paniculata</i>	zeepboom		8	5															geel	geelbruin tot oranje	Heeft een opvallend late bloei en opvallende zaaddozen. Verkiest een beschutte standplaats.				N
<i>Sorbus x intermedia</i>	Zweedse meelbes		10	6															wit	geel	Oranjerode tot dieprode vruchten in kleine tuilen. Weinig ziektegevoelig. Geschikt voor geschoren hagen.	⊗			

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Acer campestre</i>	veldsesdoorn / Spaanse aak		15	8															geelgroen	goudgeel tot oranje	☀				N	
<i>Alnus incana</i>	grauwe els		15	10															geelgroen	bruin	☀	Snelle groeier. Verdraagt een droge bodem.				
<i>Crataegus laevigata</i>	tweestijlige meidoorn		6	5															wit tot roze	bruin	☀		⊗	⚡	N	
<i>Fraxinus ornus</i>	pluim- of bloem-es	↓	10	6															roomwit	geel tot bruinpaars	Aangenaam geurende bloei, weinig eisend wat de standplaats betreft.					
<i>Laburnum anagyroides</i>	goudenregen		6	4															geel	geel	Maakt veel zaailingen.	⊗				
<i>Malus sylvestris</i>	wilde appel		10	8															witroze	geel	☀	Eetbare vruchten. Aantrekkelijk voor honingbijen.			N	⚡
<i>Mespilus germanica</i>	mispel		5	8															wit	geel	☀	Eetbare vruchten zijn rijp in oktober-november, na de eerste nachtvorst.			N	⚡
<i>Parrotia persica</i>	Perzisch ijzerhout		5	7															rood	rood-bruin	Decoratieve schors					
<i>Prunus cerasifera</i>	kerspruim		7	5															wit	geel	Lekkere vruchten, rood of geel, zijn rijp einde juli. Rauw of bereid te eten. Goede drachtplant voor honingbijen.			N	⚡	

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, VOCHTIGE GROND

<i>Acer japonicum</i>	Japane esdoorn		4	4															rood		Glanzende rode vruchten in de zomer.					
<i>Prunus padus</i>	inheemse vogelkers		15	8															wit	geel tot oranje-rood	☀	Zwarte vruchten in trossen. Aantrekkelijk voor honingbijen.			N	

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, DROGE, MATIG VOCHTIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Acer subsp. Tataricum</i>	Chinese of Tartaarse esdoorn		7	5															lichtgeel	rood	Zeer winterhard, weinig kieskeurig wat betreft standplaats.				N	
<i>Aesculus x carnea 'Briotti'</i>	rode paardenkastanje	↓	12	10															rood	geelbruin	Bloei na tien jaar. Bijna geen vruchtdracht, is daardoor geschikt naast oprit of parking.				N	
<i>Cornus mas</i>	gele kornoelje		7	5															geel	oranje tot rood	☀	Winterbloei die geschikt is voor hagen. De kleine rode vruchten zijn eetbaar.			N	⚡

<i>Crataegus coccinea</i> syn. <i>C. pedicillata</i>	meidoorn			7	5													wit	geel tot oranje		Vruchten rijpen begin oktober.					
<i>Crataegus monogyna</i>	eenstijlige meidoorn			8	5													wit	bruinrood		Geschied voor hagen. Eenstijlige meidoorn heeft stekelige takken en draagt overvloedig rode vruchten. Kan bacterievuur krijgen en doorgeven.					
<i>Salix caprea</i>	boswilg			6	4													geelgroen	bruin					N		
<i>Sorbus aucuparia</i>	wilde lijsterbes			15	6													wit	geeloranje tot oranje- rood		Snelle groeier die gevoelig is voor bodemverdichting. Verwerkte vruchtjes zijn eetbaar voor de mens (jam of gelei). Oranje bessen geliefd bij lijsters			N		

Bomen hoger dan 15 meter

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	UITERLIJKE KENMERKEN												HERKOMST													
			MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	DIAMETER (m)	BLOEI PERIODE (MAAND) 												KLEUR BLOEI	HERFSTVERKLEURING	INHEEMS OF INGEBURGERD 	BIJZONDERHEDEN	GIFTIG 	VLINDERS 	BIJEN 	EETBAAR 			
						JANUARI	FEBRUARI	MA-ART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER											
VOLLE ZON, DROGE, MATIGE EN VOCHTIGE GROND																												
<i>Pinus nigra</i>	zwarte den		25	10																rood	groenblijvend		Goed bestand tegen hitte, droogte en zoute wind.					
<i>Pinus sylvestris</i>	grove den		30	10																rood	groenblijvend		Heeft korte naalden en een oranjekleurige, schilferachtige schors. Grove den kan 500 jaar oud worden. De naalden zorgen voor een zeer zure strooisellaag.					
<i>Tilia tomentosa</i>	zilverlinde		30	20																geel	geel		Veel minder vatbaar voor honingdauw. Goede drachtplant voor honingbijen.				N	
VOLLE ZON, MATIGE TOT VOCHTIGE GROND																												
<i>Betula pendula</i>	ruwe berk		20	6																geelgroen tot geelbruin	geelbruin tot goudgeel		Snelle groeier die weinig eisen stelt aan de bodem. Ruwe berk wortelt oppervlakkig en kan een concurrent zijn voor ondergroei. Berken leven vaak samen met vliegenschimmelen, die rond de boom kunnen voorkomen.					
<i>Betula pubescens</i>	zachte berk		25	8																geelbruin	felgeel		Snelle groeier.					
<i>Juglans nigra</i>	zwarte noot		25																				De noten zijn bitterder dan die van de walnoot.					
<i>Juglans regia</i>	walnoot		25	15																geelgroen	geeloranje		Bladeren verzuren de bodem. Verscheidene plantendelen scheiden stoffen uit die andere plantengroei remmen.					
<i>Liquidambar styraciflua</i>	amberboom		20	12																groen	dieppaars, geel, oranje, bruin tot felrood		Planten in het voorjaar, anders is er kans op vorstschade.					

<i>Liriodendron tulipifera</i>	tulpenboom			30	15														geelgroen	goudgeel		Om vorstschade te vermijden, plant je de tulpenboom best in het voorjaar. De eerste bloei komt pas na 20 tot 30 jaar. Tulpenboom verkiest een beschutte standplaats en is gevoelig voor takbreuk.					N		
<i>Ostrya carpinifolia</i>	hopbeuk			15	12														groen	geel		Opvallende zaadomhulsels.							
<i>Populus x canescens</i>	grauwe abeel	↓		25	25														groenachtig		☘	Snelle groeier. Kan zich in duingebieden invasief gedragen.							
<i>Pyrus communis</i>	peer			20	8														wit	kastanjerood								N	☘
<i>Sophora japonica</i>	honingboom			20	20														wit				Goede drachtplant voor honingbijen. Kan tot 10 jaar duren voor de boom begint te bloeien.					N	

VOLLE ZON, VOCHTIGE GROND

<i>Larix decidua</i>	Europese lork			35	15														paarsrood	goudgeel		Snelle groeier die luchtcirculatie nodig heeft. Zeer windvast. De naalden verteren traag en zorgen voor een zure strooisellaag.						
----------------------	---------------	--	--	----	----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------	----------	--	---	--	--	--	--	--	--

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, DROGE, MATIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Gleditsia triacanthos</i>	valse christusdoorn		10	25	8-15														lichtgroen	goudgeel		Sierlijk blad, opvallende zaadomhulsels.						N
<i>Populus tremula</i>	ratelpopulier	↓		25	25														rood	geel-oranje met vaak een roodachtige gloed	☘	Maakt veel worteluitlopers. Bladeren maken veel geluid in de wind. Ratelpopulier is zeer windbestendig.						
<i>Quercus petraea</i>	wintereik			35	20														geel	diepbruin	☘	Aantrekkelijk voor veel organismen: vogels, zoogdieren, insecten, mossen, korstmossen...						
<i>Quercus robur</i>	zomereik	↓		40	20														bruingeel	geel tot bruin	☘	Wordt gebruikt als haagplant. Aantrekkelijk voor veel organismen: vogels, zoogdieren, insecten, mossen, korstmossen...						☘
<i>Ulmus minor</i>	gladde iep	↓		35	20														purperrood	geel	☘	Laat een gevarieerde ondergroei toe. De boom kent veel wortelopslag en is gevoelig voor de olmenziekte.						

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, MATIGE EN VOCHTIGE GROND

<i>Acer platanoides</i>	Noorse esdoorn			25	10														geelgroen	geel-oranje	☘	Stelt weinig eisen aan de bodem. Vormt vele zaailingen, wat hinderlijk kan zijn in tuinen.						N
<i>Acer pseudoplatanus</i>	gewone esdoorn	↓		25	15														geelgroen	goudgeel	☘	Vormt vele zaailingen, wat hinderlijk kan zijn in tuinen. De boom heeft een diep wortelstelsel en is aantrekkelijk voor honingbijen.						N

<i>Acer saccharinum</i>	witte esdoorn	↓		20	15															geelgroen	geel tot oranje-rood		Verdraagt tijdelijke droogte.				N		
<i>Aesculus hippocastanum</i>	witte paardenkastanje			30	15															wit of rood	lichtgeel tot bruin	☼	Uitgebreid wortelstelsel, maar gevoelig voor bodemverdichting. Witte paardenkastanje kan vanaf de late zomer aangetast worden door de kastanjemineermot. Het is een goede drachtplant voor honingbijen.	⚠			N		
<i>Castanea sativa</i>	tamme kastanje			25	10															wit	geelbruin	☼	Laat weinig ondergroei toe.				N	🌿	
<i>Corylus colurna</i>	boomhazelaar			20	5															groengeel	goudgeel		Kurkachtige ruwe bast.				N	🌿	
<i>Fraxinus excelsior</i>	gewone es	↓		35	15															geelbruin	goudgeel	☼	Wortelt diep op lichte gronden, oppervlakkig op zware gronden. Bladeren verteren snel. Essen laten een gevarieerde kruidlaag toe.						
<i>Platanus hispanica</i>	plataan		20	30	15															geelgroen	groengeel		Snelgroeïende imposante boom. Gemakkelijk verplantbaar.						
<i>Populus nigra</i>	zwarte populier			30	15															rood	felgeel	☼	Snelle groeier met snel verterende bladeren. Wortelt oppervlakkig, maar intensief, en maakt veel uitlopers op droge bodems. Zwarte populier kan 300 jaar worden en is een waardplant van maretak.						
<i>Prunus avium</i>	zoete kers			20	10															wit	geeloranje tot oranje-rood	☼	Wortels kunnen verhardingen omhoog duwen.				N	🌿	
<i>Pterocarya fraxinifolia</i>	Kaukasische vleugeloot	↓		20	15															groen	geel		Maakt veel worteluitlopers op natte bodems.						
<i>Salix alba</i>	schietwilg	↓		25	10															geel	zilver verkleurend	☼	Oppervlakkige, maar brede beworteling. Snelgroeïende boom.					N	
<i>Tilia cordata</i>	winterlinde			25	20															geelgroen	geel	☼	Breed en diep wortelstelsel. Oudere bomen vormen wortelopslag. Druk bezocht door bladluizen die honigdauw maken en een goede drachtplant voor honingbijen.					N	🌿
<i>Tilia platyphyllos</i>	zomerlinde			30	20															lichtgeel	geel	☼	Diepe en brede beworteling. Druk bezocht door bladluizen die honigdauw maken en een goede drachtplant voor honingbijen.					N	🌿
<i>Ulmus x hollandica</i>	Hollandse iep	↓		20	8															geelgroen	geel		Deze boom is wat resistenter voor de olmenziekte.						

VOLLE ZON EN HALFSCHADUW, VOCHTIGE GROND

<i>Acer cappadocicum</i>	Kolchische esdoorn			25	20															geel	goudgeel		Snelle groeier.					N
<i>Alnus glutinosa</i>	zwarte els			20	8															roodgeel	bruin	☼	Snelle groeier. Elzenpropfen geven een mooi wintersilhouet.					
<i>Salix fragilis</i>	kraakwilg	↓		18	12															groen		☼						N

VOLLE ZON, HALFSCHADUW EN SCHADUW, MATIGE TOT VOCHTIGE GROND

<i>Abies alba</i>	zilverspar			40	10														groenblijvend	☀						
<i>Carpinus betulus</i>	haagbeuk	↓		25	10				☀										groen-geel	oranjebruin	☀	Imposante boom met dichte kroon. Relatief traag groeiend. Wordt ook gebruikt als haagplant.				
<i>Fagus sylvatica</i>	gewone beuk			40	20				☀										groen	oranjebruin	☀	Wortelt oppervlakkig. Brengt pas vanaf 40- à 50-jarige leeftijd eetbare beukenootjes voort. Beuken kennen om de 8 jaar een rijk zaadjaar.	☒			☿
<i>Taxus baccata</i>	venijnboom			20	10			☀	☀										groen		☀	Trage groeier. Kan 1000 jaar en ouder worden. Harde, zwarte vrucht en rode zaadrok worden door vogels gegeten. Blad en zaad zijn giftig voor zoogdieren en mensen. Zeer geschikt voor vormsnoei.	☒			N

Struiken

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	DIAMETER (m)	UITERLIJKE KENMERKEN												KLEUR BLOEI	HERFSTVERKLEURING	HERKOMST		GIFTIG	VLINDERS	BIJEN	EETBAAR				
						BLOEI PERIODE (MAAND)														IN HEEMS OF INGEBURGERD	BIJZONDERHEDEN								
												JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OKTOBER	NOVEMBER	DECEMBER						

VOLLE ZON , DROGE BODEM Geschikt voor volle zon

<i>Amelanchier ovalis</i>	Europees krenten-boompje		3	3													wit	rood-oranje		De zwarte vruchten kunnen rauw of gekookt gegeten worden.				N	
<i>Buddleja davidii</i> 'Nanho Blue'	vlinderstruik	1,5	2	1,5													blauw, paars		Steriele variëteit, zaait zich niet uit.						
<i>Choisya ternata</i>	Mexicaanse oranje-bloesem		3	3													wit	groenblijvend							
<i>Genista pilosa</i>	kruiptrem	0,3	0,6	0,6													geel			Kruiptrem dwergstruikje met opvallende gele bloemen.					
<i>Juniperus communis</i>	jeneverbes		10	1,5													groen	groenblijvend		Eetbare vruchten					
<i>Rosa pimpinellifolia</i>	duinroos	0,5	0,9	1													wit			Zwarte bottels. Goede drachtplant voor honingbijen.				N	

VOLLE ZON , DROGE TOT MATIG DROGE BODEM

<i>Diervilla x splendens</i>	diervilla		1,5	1,5													geel	rood		Snelle groeier.					
<i>Elaeagnus x ebbingei</i>	olijfwilg		5	5													roomwit	groenblijvend		Vormt in mei kleine oranje vruchtjes. Verdraagt zoute wind, maar geen noorden- of oostenwind. Geschikt voor vormsnoei.					
<i>Genista tinctoria</i>	verfbrem	0,3	0,7	1													geel			Doornige dwergstruik.					
<i>Lavandula angustifolia</i>	lavendel	0,3	0,6	1													blauw-lila			Wordt meestal sterk teruggesneden na de bloei.				N	
<i>Spiraea thunbergii</i>	spierstruik		1,5	1,5													wit	geel-oranje		Snelle groeier. Aantrekkelijke bloeiwijze.					

<i>Spiraea x vanhouttei</i>	spierstruik			3	3													wit	geel-oranje		Snelle groeier. Aantrekkelijke bloeiwijze. Verdraagt arme, droge bodem.						
<i>Ulex europaeus</i>	gaspeldoorn			3	2														geel		✱	De bladeren van de gaspeldoorn zijn harde doornen met een bruin topje. Gevoelig voor droogte en strenge vorst.					N

VOLLE ZON, MATIG VOCHTIGE BODEM

<i>Abelia x grandiflora</i>	abelia			2,5	2														wit, roze	halfgroenblijvend		Sierlijke habitus.					N	
<i>Caryopteris incana</i>	blauwe spirea			1,8	1,5														blauw			Geurplant die gevoelig is voor strenge vorst. Goede drachtplant voor honingbijen.					✿	
<i>Clerodendrum trichotomum</i>	kransenboom		2	4	3														wit			Verkiest een beschutte standplaats. Kransenboom kent een late bloei en vormt in oktober een opmerkelijke druppelvormige turkooise vrucht.						
<i>Cydonia oblonga</i>	kwee		↓	6	6														wit, roze	geel		In bosjes te gebruiken als hoogste laag. De vruchten zijn eetbaar en geurend en kun je ongeveer één maand bewaren. Je kunt ze ook verwerken in bereidingen.					N	✿
<i>Escallonia rubra</i>				2	2														dieproze	groenblijvend							N	
<i>Hibiscus syriacus</i>	septemberroos		1,5	3	1,5														paarsroze			Warme, beschutte standplaats.						
<i>Kolkwitzia amabilis</i>	paarlemoerstruik			3,5	3,5														roze			Opvallende heester en langdurige bloei.					N	
<i>Ribes sanguineum</i>	rode bes			2	2,5														roze			Kleine zwarte bessen.					N	
<i>Syringa microphylla 'Superba'</i>	sering			1,5	4														lilaroze			Soms herbloei in september.					✿	

VOLLE ZON, MATIG VOCHTIGE TOT VOCHTIGE BODEM

<i>Cornus florida</i>	bloemkornoelje			6	4														wit	rood		Opvallende bloeiwijze.						☠
<i>Deutzia gracilis</i>	bruidsbloem		1	2	1,5														wit									N
<i>Deutzia lemoinei</i>	bruidsbloem		1	2	1,5														wit									
<i>Exochorda racemosa</i>	parelstruik		3	4	4														wit									
<i>Mespilus germanica</i>	mispel			5	8														wit	geel	✱	Eetbare vruchten zijn rijp in oktober-november, na de eerste nachtvorst.					N	✿
<i>Salix repens</i>	kruiwilg			1	1														geel		✱	Goede drachtplant voor honingbijen.					N	
<i>Syringa josikaea</i>	Hongaarse sering		↓	3	4	3													lila			Toepasbaar als hoogste laag in bosjes.					✿	
<i>Syringa reflexa</i>	sering			4	3														paars			Toepasbaar als hoogste laag in bosjes.					✿	

VOLLE ZON, VOCHTIGE BODEM

<i>Myrica gale</i>	gagel			1,5	2															groenrood		☀					
<i>Salix aurita</i>	geoorde wilg			3	3															groengeel		☀	De geoorde wilg heeft kleine oorvormige steunblaadjes in de bladoksel; vandaar de naam.			🦋	N

VOLLE ZON, HALFSCHADUW, DROGE BODEM

<i>Cytisus scoparius</i>	Gewone brem			3	2															geel		☀	De struik wordt niet oud en kan, al naargelang de blootstelling aan wind, variëren in grootte. Zaden en twijgen zijn giftig	☒			N
<i>Colutea arborescens</i>	Europese blazenstruik			4	2															geel		☀	Aparte, blaasachtige zaaddozen. Fijn, sierlijk loof.	☒			N

VOLLE ZON, HALFSCHADUW, DROGE TOT MATIG VOCHTIGE BODEM

<i>Calluna vulgaris</i>	struikhei			0,4	0,5															roze, lila, paars	groenblijvend	☀	Enkel toepasbaar in specifieke omstandigheden.	☒	🦋		N	
<i>Cornus mas</i>	gele kornoelje			7	5		☁	☁												geel	oranje tot rood	☀	Winterbloeiër die geschikt is voor hagen. De kleine rode vruchten zijn eetbaar.				N	🦋
<i>Euonymus fortunei</i>	kardinaalsmuts			6	3															groengeel	groenblijvend	☀	Kruipend geschikt als bodembedekker, klimmend geschikt tegen muren of bomen.	☒			N	
<i>Hypericum 'Hidcote'</i>	hertshooi			1,5	2															geel								N
<i>Ligustrum ovalifolium</i>	haagliguster	↓		5	3															wit	groenblijvend	☀	Verdraagt vormsnoei.	☒	🦋		N	
<i>Ligustrum vulgare</i>	wilde liguster	↓		5	5															wit		☀	Verdraagt vormsnoei.	☒	🦋		N	
<i>Rosa canina</i>	hondsroos			3,5	3															roze		☀	Goede drachtplant voor honingbijen. Het blad heeft een frisse appelgeur.					N
<i>Syringa vulgaris</i>	gewone sering	↓	3	5	4															wit, roomkleurig, roze, lila, paars, blauw			Waardplant voor de seringenvlinder en de ligusterpijlstaart (nachtvlinders).		🦋			

VOLLE ZON, HALFSCHADUW, MATIG VOCHTIGE BODEM

<i>Berberis vulgaris</i>	zuurbes			3	3													geel	rood	☼	Snelle groeier, stekelig. Rode bessen rijpen in september. Onrijpe bessen bruikbaar als 'kappertjes'.	☒		N	☒	
<i>Calycanthus floridus</i>	wijnruiker		1,5	3	2													rood-bruin	geel		Bloem geurt naar aardbei.					
<i>Caragana arborescens</i>	erwtenstruik		3	7	5													geel			Fijn loof. Verdraagt wind.			N		
<i>Chimonanthus praecox</i>	winterzoet		2	3	2,5	☒	☒	☒										roomgeel			Lange speciale vorm van vruchten.					
<i>Cornus alternifolia</i>	kornoelje		3	6	5													roomkleurig	rood		Blauwzwarte vruchten rijp in augustus, september.					
<i>Cornus contraversa</i>	reuzenkornoelje		5	8	8													roomkleurig	rood					N		
<i>Empetrum nigrum</i>	kraaihei			0,25	0,4													roze, paars	groenblijvend		Groenblijvende neerliggende dwergstruiken die ideaal zijn voor de heidetuin. Steenvruchtjes zijn eetbaar voor vogels en tal van zoogdieren.					
<i>Euonymus alatus</i>	kardinaalsmuts		2	3	3													geel, groen	vuurrood		Trage groeier met rode vruchten. Op de takken komen kurklijsten voor.	☒		N		
<i>Lonicera fragrantissima</i>	kamperfoeliestruik			3	2,5													lichtgeel					☒			
<i>Rhamnus cathartica</i>	wegedoorn			6	4													groengeel		☼	Gestekelde struik die geschikt is voor lichtdoorlatende bosjes. Waardplant voor boomblauwtje en citroenvlinder (dagvlinders).	☒	☒	N		
<i>Rhododendron molle</i>	azalea			3	3													geel, oranje, rood	oranjerood		Bladverliezend. Geschikt voor bosachtige tuinen op zure zandgrond.	☒				
<i>Sambucus racemosa</i>	trosvlier			6	3													groengeel		☼	De bessen kleuren felrood in juli. Het zaad is giftig.	☒				
<i>Stephanandra incisa</i>	kransspirea			1,5	2,5													wit	geel-oranje					N		
<i>Viburnum lantana</i>	wollige sneeuwbal			5	3													wit	rood	☼	Maakt veel worteluitlopers. De zwarte vruchten zijn rijp in augustus, september. Viltig blad.	☒				
<i>Viburnum x bodnantense</i>	wintersneeuwbal			3	2	☒	☒	☒										roze	oranje-rood-paars		Zoetgeurende bloemen in de winter.	☒				
<i>Viburnum x burkwoodii</i>	sneeuwbal			2,5	2,5													wit	halfwinter-groen		Glanzend blad. De bolvormige bloeiwijze is steriel, er zijn geen bessen.	☒	☒			

VOLLE ZON, HALFSCHADUW, MATIG VOCHTIG TOT VOCHTIGE BODEM

<i>Berberis thunbergii</i>	Japanse zuurbes			2	2													geel	rood		Stekelige, rood-paarse bladeren. Rode bessen.				N
<i>Chaenomeles japonica</i>	Japanse kwee			1,2	2			🌸	🌸									rood-wit			Goede drachtplant voor honingbijen.				N
<i>Cornus kousa</i>	Japanse kornoelje			6	5				🌸	🌸								roomkleurig	rood		Roze vruchten.				
<i>Cornus sanguinea</i>	rode kornoelje			4	6				🌸	🌸								roomkleurig	rood	🌿	Mooie rode twijgen in de winter. De zwarte bessen rijpen in oktober en zijn erg in trek bij vogels. Let op: in de handel wordt vaak de invasieve subsoort 'australis' verkocht. Vraag naar autochtoon plantmateriaal.	☠️	🐦		
<i>Corylopsis pauciflora</i>	schijnhazelaar		1,5	2	2			🌸	🌸									geel							N
<i>Daphne mezereum</i>	peperboompje			1	1,5			🌸	🌸									roze		🌿	Rode bessen zijn zeer giftig voor mensen en zoogdieren.	☠️			
<i>Deutzia scabra</i>	bruidsbloem	↓	3	4	3				🌸	🌸								wit, roze							
<i>Erica tetralix</i>	gewone dophei			0,4	0,4				🌸	🌸	🌸	🌸						roze	groenblijvend	🌿	Sierlijke dwergstruik.		🐦		N
<i>Euonymus europaeus</i>	wilde kardinaalsmuts			6	2				🌸									oranje, rood	donkerrood	🌿	Rode vruchten zijn bijzonder geliefd bij vogels, maar giftig voor de mens.	☠️			N
<i>Hypericum androsaemum</i>	hertshooi		0,5	1	0,6					🌸	🌸	🌸	🌸					geel			De vruchten zijn eerst rood, dan zwart.				N
<i>Kerria japonica</i>	ranonkelstruik	↓		2,5	2,5				🌸	🌸								geel			De helgroene takken vallen op in de winter.				
<i>Lonicera tatarica</i>	Tartaarse struikkamperfoelie		3	5	5				🌸	🌸								roze, rood			Snelle groeier. Weinig eisen wat de standplaats betreft.	☠️			
<i>Philadelphus 'Belle Etoile'</i>	boerenjasmijn	↓		2	2				🌸	🌸								wit, purper			Deze cultivar heeft grotere bloemen dan de botanische soort.				
<i>Philadelphus 'Le-moinei'</i>	boerenjasmijn	↓		1,5	2				🌸	🌸								wit							
<i>Philadelphus coronarius</i>	boerenjasmijn	↓		5	4				🌸	🌸								wit							
<i>Philadelphus 'Manteau d'Hermine'</i>	boerenjasmijn			1	2				🌸	🌸								wit			Trage groeier.				
<i>Potentilla fruticosa</i>	ganzerik			1,2	1,2				🌸	🌸	🌸	🌸						geel			Rijke en lange bloei. Behoorlijk kortlevende struik.				N
<i>Rubus idaeus</i>	framboos	↓		2	0,5				🌸	🌸	🌸							wit		🌿	Rechtopstaande takken met stekels en een zoete vrucht. Bij toepassing als haag moet de framboos worden geleid.	🐦		N	🌿
<i>Rubus x tridel 'Benenden'</i>	braam			2,5	2,5				🌸	🌸	🌸	🌸						wit			Stekelloos. Bloemen lijken op botanische rozen.				

<i>Salix purpurea</i>	bittere wilg	↓		4	3													groengeel		☼	Snelle groeier. De rode tot dieppaarse twijgen zorgen voor een mooi wintersilhouet.				N	
<i>Salix purpurea 'Nana'</i>	lage bittere wilg	↓		2	2													groengeel			Snelle groeier. De rode tot dieppaarse twijgen zorgen voor een mooi wintersilhouet.				N	
<i>Sambucus nigra</i>	gewone vlier	↓		10	5							☼	☼					roomwit		☼	De bloemen zijn geschikt voor thee en siroop. De zwarte bessen zijn geschikt voor sap of siroop.	☼				☼
<i>Sambucus nigra 'Lanciolata'</i>	peterselievlier	↓		10	5							☼	☼					roomwit		☼	De bloemen zijn geschikt voor thee en siroop. De zwarte bessen zijn geschikt voor sap of siroop.					☼
<i>Spiraea japonica</i>	spierstruik			1,5	1							☼	☼	☼	☼			roze, lila, paars	geel-oranje						N	
<i>Weigela florida</i>	Weigelia	↓	2	2,5	3							☼	☼					roze			Langdurige, uitbundige bloei.				N	

VOLLE ZON, HALFSCHADUW, VOCHTIGE BODEM

<i>Clethra alnifolia</i>	schijnels			2	3													wit	rood tot goudbruin		☼	Weinig vatbaar voor aantastingen.						
<i>Fothergilla major</i>	lampenpoetserstruik		1,5	3	2							☼	☼	☼				wit	oranjegeel			Zoetgeurende bloemen.					☼	
<i>Hydrangea quercifolia</i>	eikenbladhortensia			1,7	1,7													wit	paarsrood			De bloemen verkleuren van wit naar roze.						
<i>Hydrangea serrata</i>	hortensia		1,5	2	2													paars	paarsrood									
<i>Salix cinerea</i>	grauwe wilg	↓		5	3													wit			☼	De mannelijke planten zijn opvallende lentebloeiers.					☼	
<i>Viburnum opulus</i>	Gelderse roos	↓		4	3													roomwit	wijnrood		☼						☼	
<i>Viburnum opulus 'Compactum'</i>	lage Gelderse roos	↓		1,5	2													roomwit	wijnrood		☼	Talrijke rode vruchten die onaangenaam ruiken.	☼					

HALFSCHADUW, DROGE TOT MATIG VOCHTIGE BODEM

Geslacht voor halfschaduw en schaduw

<i>Vaccinium myrtillus</i>	blauwe bosbes			0,5	0,5													wit, roze	oranjerood		☼	Laag bessenstruikje dat gebruikt kan worden als kruidlaag. De eetbare bessen zijn rijp in juli, augustus, september.					N	☼
----------------------------	---------------	--	--	-----	-----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------	------------	--	---	--	--	--	--	--	---	---

HALFSCHADUW, MATIG VOCHTIGE BODEM

<i>Gaultheria shallon</i>	bergthee			1	1													wit tot roze	groenblijvend			Paarse vruchten. Gebruikt als groenmateriaal in boeketten.						
<i>Viburnum tinus</i>	sneeuwbal			5	3	☼	☼	☼										witroze	groenblijvend			Zwarte bessen. Verdraagt vormsnoei.	☼			N		

BIJLAGE 9

Bij klimvorm: **Z**: zelfhechtend, **R**: rankend, **W**: windend, **(l)**: linkswindend, **(r)**: rechtswindend, **E**: enterend.

Klimplanten

WETENSCHAPPELIJKE NAAM	NEDERLANDSE NAAM	OOK GESCHIKT VOOR KLEIGROND	UITERLIJKE KENMERKEN												KLEUR BLOEI	KLIMVORM	KLIMHULP NODIG	INHEEMS OF INGEBURGERD	BIJZONDERHEDEN	GIFTIG	VLINDERS	BIJEN	EETBAAR					
			MINIMUM HOOGTE	MAXIMUM HOOGTE	DIAMETER (m)	BLOEIPERIODE (MAAND)																						
			JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER														
VOLLE ZON, DROGE BODEM																												
<i>Rosa rubiginosa</i>	egelantier		1	5	1													rozerood	E	ja	☼	Naar appels geurend blad. Goede drachtplant voor honingbijen.				N		
<i>Vitis vinifera</i>	echte wijnstok	↓	10	15	3-6													geelgroen	R	ja		Vooral merels lusten de (on)rijpe druiven.					YI	
VOLLE ZON, DROGE TOT MATIG VOCHTIGE BODEM																												
<i>Campsis radicans</i>	Amerikaanse trompetbloem		6	10	3-6													oranje	Z	steun		Aarzelende zelfhechter. Horizontale kabels zorgen ervoor dat de twijgen tegen de muur blijven. Opvallende bloemen, laat in de zomer. Plant verdraagt goed droogte.					N	
<i>Passiflora caerulea</i>	blauwe passiebloem			6	2-3													groen, violet, wit	R	ja		Bovengrondse delen kunnen doodvriezen. De plant kan tot 6 m per groeiseizoen uitlopen.					N	YI
<i>Vitis coignetiae</i>	rode wijnstok		6	10	3-6													geelbruin	R	ja		Snelle groeier.						
<i>Wisteria sinensis</i>	Chinees blauwewegen	↓	6	15	1-15													lichtpaars	W (r)	ja		Krachtige groeier met hevige bloei.					N	
VOLLE ZON, MATIG TOT VOCHTIGE BODEM																												
<i>Actinidia kolomikta</i>	kolomiktakiwi		2	6	2-5													wit	W	ja		Kiwi's zijn tweehuizig. Je hebt een mannelijke en een vrouwelijke plant nodig om vruchten te krijgen.					YI	
<i>Actinidia deliciosa</i>	kiwi	↓	4	8	2-6													wit, geel	W	ja		Kiwi's zijn tweehuizig. Je hebt een mannelijke en een vrouwelijke plant nodig om vruchten te krijgen. Hommels zorgen voor de bestuiving.					YI	

<i>Wisteria floribunda</i>	Japane blauwereggen	↓	6	10	1-12														blauwviolet	W (l)	ja	Krachtige groeier met prachtige afhangende paarsblauwe bloeitrossen.	⊗			
----------------------------	---------------------	---	---	----	------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-------------	-------	----	--	---	--	--	--

ZON EN HALFSCHADUW, DROGE TOT MATIG VOCHTIGE BODEM

<i>Clematis viticella</i>	Italiaanse bosrank		2	4	2-3														purper	R	ja	Wortels en stengels tot 30 cm afdekken met bodembedekkers.	⊗			
<i>Euonymys fortunei (var. radicans)</i>	Japane kardinaalsmuts	↓	1	5	1-4														groengeel	Z	aanbevelen	Alle plantdelen zijn giftig.	⊗		N	

ZON EN HALFSCHADUW, MATIG TOT VOCHTIGE BODEM

<i>Clematis montana</i>	bergbosrank	↓	5	8	2-6														wit	R	ja	Geschikt om tuinhuisjes en garages te bekleden. Wortels en stengels tot 30 cm afdekken met bodembedekkers.	⊗			
<i>Jasminum nudiflorum</i>	winterjasmijn		1,5	3	1,5	🌸	🌸	🌸											geel	E	ja	Winterbloeier				
<i>Schisandra chinensis</i>	schisandra	↓	4	9	2														felroze	W (r)	ja	Trage groeier. Tweehuizige plant. Om vruchten te krijgen, moet je een mannelijke en een vrouwelijke plant zetten.				

ZON EN HALFSCHADUW, VOCHTIGE BODEM

<i>Parthenocissus tricuspidata</i>	driebladige wingerd	↓	8	20	8-12														geelbruin	Z (R)	nee	De plant kan grote oppervlakten volledig bedekken.			N	
------------------------------------	---------------------	---	---	----	------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------	-------	-----	--	--	--	---	--

HALFSCHADUW, MATIG TOT VOCHTIGE BODEM

<i>Clematis alpina</i>	alpenbosrank		1	3	1-2														blauwviolet	R	ja	Wortels en stengels tot 30 cm afdekken met bodembedekkers.	⊗	🦋	N	
<i>Clematis vitalba</i>	bosrank	↓	12	15	5-8														roomwit	R	ja	🌱 Zaaft zich vlot uit. Wortels en stengels tot 30 cm afdekken met bodembedekkers.			N	
<i>Lonicera periclymenum</i>	wilde kamperfoelie		3	6	2-4														wit, roze, geel	W (r)	ja	🌱	⊗	🦋		

* Het cijfer na de plantensoort verwijst naar het nummer van de bijlage waarin de soort beschreven wordt.

aalbes	8*	akeleiruit	5	Angelica sylvestris	4	beenbreek	4
abelia	8	akkerklokje	2	Anthemis tinctoria	1	Berberis thunbergii	8
Abelia x grandiflora	8	Alchemilla mollis	5	Anthoxanthum odoratum	2	Berberis verruculosa	8
Abies alba	7	Alisma plantago-aquatica	4	Anthriscus cerefolium	1	Berberis vulgaris	8
Acaena microphylla	3	Alliaria petiolata	5	Anthyllis vulneraria	2	bergbosrank	9
Acer campestre	6	Allium ursinum	5	Apera spica-venti	1	Bergenia cordifolia	5
Acer cappadocicum	7	Alnus glutinosa	7	Aquilegia vulgaris	5	bergthee	8
Acer japonicum	6	Alnus incana	6	Arabis caucasica	3	bermooeivaarsbek	2
Acer platanoides	7	alpenbes	8	Arenaria montana	3	bernagie	1
Acer pseudoplatanus	7	alpenbosrank	9	Armeria maritima	3	Betula pendula	7
Acer saccharinum	7	Alpenviooltje	5	Arum maculatum	5	Betula pubescens	7
Acer subsp. Tataricum	6	amberboom	7	Aruncus dioicus (=sylvester)	5	bevertjes	2
Achillea millefolium	2	Amelanchier ovalis	8	Asplenium scolopendrium	5	bittere wilg	8
Achillea ptarmica	2	Amerikaanse blauwe bes	8	Astilbe sps	5	blaasspirea	8
Aconitum napellus	5	Amerikaanse trompetbloem	9	astilbesoorten	5	blauwe druifjes	2
Actinidia kolomikta	9	Ammi majus	1	Astrantia major	5	blauw glidkruid	4
Actinidia deliciosa	9	Andromeda polifolia	4	Athyrium filix femina	5	blauwe bosbes	8
adderwortel	2	Anemone blanda	5	Aucuba japonica	8	blauwe knoop	2
adderwortel	4	Anemone hepatica	5	avondkoekoeksbloem	2	blauwe lupine	1
Aesculus hippocastanum	7	Anemone japonica	5	azalea	8	blauwe monnikskap	5
Aesculus x carnea 'Briotti'	6	Anemone nemerosa	5	beekpunge	4	blauwe onschuld	5
Agrostemma githago	1	Anethum graveolens	1	beemdtkroon	2	blauwe passiebloem	9
Ajuga reptans	5	Angelica sylvestris	2	beemdooivaarsbek	2	blauwe spirea	8

Blechnum spicant	5	braam	8	Cardamine pratensis	4	Clematis viticella	9
bloedooievaarsbek	2	brede ereprijs	3	Carex pendula	5	Clerodendrum trichotomum	8
bloemkornoelje	8	Briza media	2	Carex sylvatica	5	Clethra alnifolia	8
bochtige smele	2	broodboom	8	Carpinus betulus	7	Colchium autumnale	2
boerenjasmijn (Philadelphus 'Belle Etoile')	8	bruidsbloem (Deutzia gracilis)	8	Caryoptis incana	8	Colutea arborescens	8
boerenjasmijn (Philadelphus 'Lemoinei')	8	bruidsbloem (Deutzia lemoinei)	8	Castanea sativa	7	Convallaria majalis	5
boerenjasmijn (Philadelphus coronarius)	8	bruidsbloem (Deutzia scabra)	8	Centaurea cyanus	1	Coreopsis tinctoria	1
boerenjasmijn (Philadelphus 'Manteau d'Hermine')	8	Brunnera macrophylla	5	Centaurea jacea	2	Cornus alternifolia	8
boerenkrokus	2	Buddleja davidii 'Nanho Blue'	8	Centaurea scabiosa	2	Cornus canadensis	5
boerenwormkruid	2	Butomus umbellatus	4	Centaurium erythraea	2	Cornus contraversa	8
bolderik	1	Buxus rotundifolia	8	Cerastium tomentosum	3	Cornus florida	8
bolhortensia	8	Buxus sempervirens	8	Cercis siliquastrum	6	Cornus kousa	8
bont kroonkruid	2	Calendula officinalis	1	Chaenomeles japonica	8	Cornus mas	6
bonte krokus	2	Calla palustris	4	Cheiranthus cheiri	3	Cornus mas	8
boomhazelaar	7	Calluna vulgaris	8	Chelidonium majus	5	Cornus sanguinea	8
Borago officinalis	1	Caltha palustris	4	Chimonanthus praecox	8	Coronilla varia	2
bosaardbei	5	Calycanthus floridus	8	Chinese blauwereggen	9	Corydalis lutea	5
bosandoorn	5	Campanula portenschlagiana	3	Chinese of Tartaarse esdoorn	6	Corydalis solida	5
bosanemoon	5	Campanula rapunculoides	2	Chionodoxa lucillae	2	Corylopsis pauciflora	8
bosooievaarsbek	5	Campanula rapunculus	2	Choisya ternata	8	Corylus avellana	8
bosrank	9	Campanula rotundifolia	2	Chrysanthemum segetum	1	Corylus colurna	7
bosvergeet-mij-nietje	5	Campanula trachelium	5	Cimicifuga racemosa	5	cosmea	1
boswederik	5	Campsis radicans	9	Clematis alpina	9	Cosmos bipinnatus	1
boswilg	6	Caragana arborescens	8	Clematis montana	9	Cosmos sulphureus	1
boszegge	5	Cardamine pratensis	2	Clematis vitalba	9	Crataegus coccinea syn. C. pedicellata	6

<i>Crataegus laevigata</i>	6	<i>Dianthus gratianopolitanus</i>	3	echte valeriaan	4	<i>Eupatorium cannabinum</i>	2
<i>Crataegus monogyna</i>	6	<i>Dicentra spectabilis</i>	5	echte wijnstok	9	<i>Eupatorium cannabinum</i>	4
<i>Crocus tommasinianus</i>	2	diervilla	8	eenstijlige meidoorn	6	Europees krentenboompje	8
<i>Crocus vernus</i>	2	<i>Diervilla x splendens</i>	8	egellantier	9	Europese blazenstruik	8
<i>Cyclamen coum</i>	5	<i>Digitalis lutea</i>	5	egelboterbloem	4	Europese lork	7
<i>Cyclamen hederifolium</i>	5	<i>Digitalis purpurea</i>	5	eikenbladhortensia	8	<i>Exochorda racemosa</i>	8
<i>Cydonia oblonga</i>	8	dille	1	<i>Elaeagnus x ebbingei</i>	8	<i>Fagus sylvatica</i>	7
<i>Cydonia oblonga</i>	6	<i>Dipsacus pilosus</i>	5	elfenbloem	5	<i>Filipendula ulmaria</i>	2
<i>Cytisus scoparius</i>	8	donkere ooievaarsbek	5	elfenhoed, alpenklokje	3	<i>Filipendula ulmaria</i>	4
dagkoekoeksbloem	5	driebladige wingerd	9	<i>Empetrum nigrum</i>	8	<i>Fothergilla major</i>	8
dalkruid	5	driekleurig viooltje	1	Engels gras	3	fraaie vrouwenmantel	5
damastbloem	5	<i>Dryopteris filix-mas</i>	5	<i>Enkianthus campanulatus</i>	8	<i>Fragaria vesca</i>	5
<i>Daphne mezereum</i>	8	dubbelloof	5	<i>Epilobium angustifolium</i>	2	framboos	8
<i>Darmera peltata</i>	4	duifkruid	2	<i>Epimedium x rubrum</i>	5	<i>Frangula alnus</i>	8
<i>Darmera peltata</i>	5	duinroos	8	<i>Equisetum fluviatile</i>	4	<i>Fraxinus excelsior</i>	7
daslook	5	dwergkornoelje	5	<i>Erica tetralix</i>	8	<i>Fraxinus ornus</i>	6
<i>Daucus carota</i>	2	dwerglis	3	<i>Erica tetralix</i>	4	<i>Fritillaria meleagris</i>	2
<i>Deschampsia cespitosa</i>	2	echt duizendguldenkruid	2	<i>Erigeron annuus</i>	1	<i>Fritillaria meleagris</i>	4
<i>Deschampsia flexuosa</i>	2	echte gamander	3	erwtenstruik	8	gagel	8
<i>Deutzia gracilis</i>	8	echte guldenroede	5	<i>Erythronium dens-canis</i>	5	<i>Galanthus nivalis</i>	2
<i>Deutzia lemoinei</i>	8	echte kamille	1	<i>Escholzia californica</i>	1	<i>Galium odoratum</i>	5
<i>Deutzia scabra</i>	8	echte kervel	1	<i>Euonymus alatus</i>	8	<i>Galium palustre</i>	2
<i>Dianthus armeria</i>	2	echte koekoeksbloem	4	<i>Euonymus europaeus</i>	8	<i>Galium palustre</i>	4
<i>Dianthus carthusianorum</i>	2	echte tijm	3	<i>Euonymus fortunei</i>	8	<i>Galium verum</i>	2
<i>Dianthus deltooides</i>	3	echte valeriaan	2	<i>Euonymus fortunei (var. radicans)</i>	9	ganzerik	8

gaspeldoorn	8	Geranium pratense	2	gewone smeerwortel	4	grote kattenstaart	4
Gaultheria shallon	8	Geranium pyrenaicum	2	gewone vlier	8	grote klaproos	1
gebroken hartjes	5	Geranium robertianum	5	gewone vogelmelk	5	grote maagdenpalm	5
geel vingerhoedskruid	5	Geranium sanguineum	2	gewoon duizendblad	2	grote muur	5
geel walstro	2	Geranium sylvaticum	5	gewoon knoopkruid	2	grote veldbies	5
geel zonneroosje	3	Geum rivale	4	gewoon nagelkruid / geel nagelkruid	5	grote waterweegbree	4
geitenbaard	5	Geum urbanum	5	gewoon reukgras	2	grote wederik	4
Gelderse roos	8	gevekt longkruid	5	gewoon vingerhoedskruid	5	grote windhalm	1
gele alpenbes	8	gevekte aronskelk	5	gewoon wilgenroosje	2	grove den	7
gele cosmea	1	gevekte dovenetel	5	gladde iep	7	haagbeuk	7
gele ganzenbloem	1	gewone beuk	7	Glaucium flavum	1	haagliguster	8
gele helmbloem	5	Gewone brem	8	Glechoma hederacea	5	Halesia carolina	8
gele hoornpapaver	1	gewone brunel	5	Gleditsia triacanthos	7	Hamamelis mollis	8
gele kamille	1	gewone dophei	4	goudaardbei	5	hangende zegge	5
gele kornoelje	6	gewone dophei	8	goudenregen	6	hartleliesoorten	5
gele kornoelje	8	gewone dotterbloem	4	goudsbloem	1	hazelaar	8
gele lis	4	gewone eikvaren	5	grasklokje	2	Hedera helix	9
gele lupine	1	gewone engelwortel	2	grauwe abeel	7	Hedera helix 'Arborescens'	8
gele morgenster	2	gewone engelwortel	4	grauwe els	6	heelblaadjes	2
Genista pilosa	8	gewone ereprijs	5	grauwe wilg	8	heelblaadjes	4
Genista tinctoria	8	gewone es	7	groot akkerscherm	1	Helianthemum nummularium	3
geoorde wilg	8	gewone esdoorn	7	groot hoefblad	4	Helianthus annuus sps	1
Geranium macrorrhizum	5	gewone hemelsleutel	5	groot kaasjeskruid	2	Helleborus niger	5
Geranium nodosum	5	gewone salomonszegel	5	groot koeienoog	5	Helleborus orientalis	5
Geranium phaeum	5	gewone sering	8	grote centaurie	2	hemelroosje	1

herfstanemoon	5	Hyacinthoides non-scripta	5	Jasminum nudiflorum	9	kleine maagdenpalm	5
herfsttijloos	2	Hydrangea macrophylla	8	jeneverbes	8	kleine veenbes	4
hertshooi (Hypericum 'Hidcote')	8	Hydrangea petiolaris	9	judasboom	6	klimhortensia	9
hertshooi (Hypericum androsaemum)	8	Hydrangea quercifolia	8	(tuin)judaspenning	5	klimop	9
hertsment	2	Hydrangea serrata	8	juffertje in 't groen	1	klimopbladige cyclamen	5
Hesperis matronalis	5	Hypericum 'Hidcote'	8	Juglans nigra	7	Knautia arvensis	2
Hibiscus syriacus	8	Hypericum androsaemum	8	Juglans regia	7	knikkend nagelkruid	4
hieracium pilosella	2	Hypericum calycinum	5	Juniperus communis	8	knikkende vogelmelk	5
Hollandse iep	7	Hypericum elodes	4	kamperfoeliestruik (L. fragrantissima)	8	knopige ooievaarsbek	5
holpijp	4	Hypericum perforatum	2	kamperfoeliestruik (L. nitida)	8	koekruid	1
hondsdrif	5	hysop	3	kardinaalsmuts (Euonymus fortunei)	8	Koeleria macrantha	2
hondsroos	8	Hyssopus officinalis	3	kardinaalsmuts (Euonymus alatus)	8	Koelreuteria paniculata	6
hondstand	5	ijzerhard	1	kartuizer anjer	2	Kolchische esdoorn	7
hondsviooltje	2	Ilex aquifolium	8	kattenkruid	2	Kolkwitzia amabilis	8
Hongaarse sering	8	inheemse vogelkers	6	Kaukasische vergeet-mij-nietje	5	koloniktakiwi	9
honingboom	7	Iris foetidissima	5	Kaukasische vleugelnoot	7	koninginnenkruid	2
hoornviooltje	2	Iris pseudacorus	4	Kerria japonica	8	koninginnenkruid	4
hop	9	Iris pumila	3	kerspruim	6	koningsvaren	4
hopbeuk	7	Iris siberica	4	kerstroos	5	koningsvaren	5
hortensia	8	Italiaanse bosrank	9	kiwi	9	korenbloem	1
Hosta spec.	5	Japanse blauwereggen	9	klein hoefblad	5	kornoelje	8
Hottonia palustris	4	Japanse kardinaalsmuts	9	kleine bevernel	2	kraaihei	8
huislook	3	Japanse kornoelje	8	kleine egelskop	4	kraakwilg	7
hulst	8	Japanse kwee	8	kleine kaardenbol	5	kransenboom	8
Humulus lupulus	9	Japanse zuurbes	8	kleine klaproos, bleke klaproos	1	kransspirea	8

kruipbrem	8	Leucojum vernum	4	Lychnis flos-cuculi	4	Mespilus germanica	6
kruipend hertshooi	5	leverbloempje	5	Lysimachia nemorum	5	Mespilus germanica	8
kruipend zenegroen	5	Lieievrouwebedstro	5	Lysimachia nummularia	4	Mexicaanse oranjebloesem	8
kruipflox	3	Ligularia dentata (=clivorum)	5	Lysimachia vulgaris	4	mijterloof	5
kruipwilg	8	Ligularia przewalskii	5	Lythrum salicaria	4	mispel	6
kruisbes	8	Ligustrum ovalifolium	8	maarts viooltje	5	mispel	8
kwee	8	Ligustrum vulgare	8	Maianthemum bifolium	5	moederkruid	1
kwee(-peer)	6	Linaria vulgaris	2	Malus sylvestris	6	moerasandoorn	4
Laburnum anagyroides	6	Linum usitatissimum	1	Malus toringo	6	moerashertshooi	4
Lamium maculatum	5	Liquidambar styraciflua	7	Malva moschata	2	moerasspirea	2
lampenpoetsersruik	8	Liriodendron tulipifera	7	Malva sylvestris	2	moerasspirea	4
lange ereprijs	4	Lonicera caprifolium	9	mannetjesereprijs	2	moerasvaren	4
Larix decidua	7	Lonicera fragrantissima	8	mannetjesvaren	5	moerasvergeet-mij-nietje	4
Lathyrus aphaca	1	Lonicera nitida	8	margriet	2	moeraswalstro	2
Lathyrus odoratus	1	Lonicera periclymenum	9	marjolein	1	moeraswalstro	4
Lavandula angustifolia	3	Lonicera tatarica	8	Matricaria recutita	1	Molinia caerulea	2
Lavandula angustifolia	8	Lonicera xylosteum	8	Matteucia struthiopteris	5	Morus nigra	6
lavendel	3	look-zonder-look	5	Medicago sativa	2	muizenoor	2
lavendel	8	Lunaria annua	5	meelbes	6	Muscari botryoides	2
lavendelhei	4	Lunaria rediviva	5	meidoorn	6	muskuskaasjeskruid	2
lelietje-van-dalen	5	Lupinus angustifolius	1	meisjesogen	1	muurbloem	3
lenteklokje	2	Lupinus luteus	1	Melilotus albus	2	muurpeper	3
lenteklokje	4	luzerne	2	Mentha aquatica	4	Myosotis palustris	4
Leucanthemum vulgare	2	Luzula luzuloïdes	5	Mentha longifolia	2	Myosotis sylvatica	5
Leucojum vernum	2	Luzula sylvatica	5	Menyanthes trifoliata	4	Myrica gale	8

Myrrhis odorata	5	Osmunda regalis	4	Phacelia tanacetifolia	1	Populus tremula	7
naakte lathyrus	1	Osmunda regalis	5	Philadelphus 'Belle Etoile'	8	Populus x canescens	7
narcis	3	Ostrya carpinifolia	7	Philadelphus 'Lemoinei'	8	Potentilla fruticosa	8
Narcissus pseudonarcissus	2	paarlemoerstruik	8	Philadelphus coronarius	8	Potentilla palustris	4
Narcissus tazetta	3	Pachysandra terminalis	5	Philadelphus 'Manteau d'Hermine'	8	Primula eliator	5
Narthecium ossifragum	4	Paeonia officinalis	5	Phlox divaricata	5	Primula florindae	4
Nepeta x faassenii	2	palmboompje (Buxus rotundifolia)	8	Phlox subulata	3	Primula vulgaris	5
Nicotinia alata	1	palmboompje (Buxus sempervirens)	8	Physocarpus opulifolius	8	pronkklokje	8
Nicotinia glutinosa	1	Papaver dubium	1	pijlkruid	4	pruim	6
Nicotinia noctiflora	1	Papaver rhoeas	1	pijpenstrootje	2	Prunella vulgaris	5
Nigella damascena	1	parelstruik	8	Pimpinella saxifraga	2	Prunus avium	7
Noorse esdoorn	7	Parrotia persica	6	pinksterbloem	2	Prunus cerasifera	6
Nothofagus antarctica	6	Parthenocissus tricuspidata	9	pinksterbloem	4	Prunus domestica	6
Oenanthe aquatica	4	Passiflora caerulea	9	Pinus nigra	7	Prunus padus	6
olijfwilg	8	peer	7	Pinus sylvestris	7	Pterocarya fraxinifolia	7
Omphalodes verna	5	penningkruid	4	pioen	5	Pulicaria dysenterica	2
oosters nieskruid	5	peperboompje	8	plataan	7	Pulicaria dysenterica	4
Oosterse anemoon	5	Persicaria bistorta	2	Platanus hispanica	7	Pulmonaria officinalis	5
Oosterse smeewortel	5	Persicaria bistorta	4	pluim- of bloem-es	6	Pyrus communis	7
Origanum majorana	1	Perzisch ijzerhout	6	poelruit	2	Quercus petraea	7
Origanum vulgare	2	Petasites albus	4	poelruit	4	Quercus robur	7
Ornithogalum nutans	5	Petasites albus	5	Polygonatum multiflorum	5	randjesbloem	3
Ornithogalum umbellatum	5	Petasites hybridus	4	Polygonatum odoratum	5	ranonkelstruik	8
Ornithopus sativus	1	peterselievlier	8	Polypodium vulgare	5	Ranunculus acris	2
Osmanthus heterophyllus	8	Phacelia	1	Populus nigra	7	Ranunculus ficaria	5

Ranunculus flammula	4	Rosa rubiginosa	9	Sambucus racemosa	8	sering (Syringa microphylla 'Superba')	8
rapunzelklokje	2	Rosmarinus officinalis	3	Saxifraga x geum	5	sering (Syringa reflexa)	8
ratelpopulier	7	rotsanjer	3	Scabiosa columbaria	2	serradella	1
reukerwt	1	rotsooievaarsbek	5	schaduwkruid	5	Siberische lis	4
reuzenkornoelje	8	rozemarijn	3	scherpe boterbloem	2	sierappel	6
Rhamnus cathartica	8	Rubus idaeus	8	schietwilg	7	siertabak (Nicotinia alata)	1
Rhododendron molle	8	Rubus odoratus	8	schijnbeuk	6	siertabak (Nicotinia glutinosa)	1
Ribes alpinum	8	Rubus x tridel 'Benenden'	8	schijnels	8	siertabak (Nicotinia noctiflora)	1
Ribes nigrum	8	ruig klokje	5	schijnhazelaar	8	Silene coeli-rosa	1
Ribes odoratum	8	ruige anjer	2	schijnhulst	8	Silene dioica	5
Ribes rubrum	8	ruwe berk	7	schildblad	4	Silene latifolia subsp. alba	2
Ribes sanguineum	8	ruwe smele	2	schildblad	5	Sint-Janskruid	2
Ribes uva-crispa	8	Sagittaria sagittifolia	4	schildersverdriet	5	skimmia	8
robertskruid	5	salie	3	schisandra	9	Skimmia japonica	8
rode bes	8	Salix alba	7	Schisandra chinensis	9	slaapmutsje	1
rode kamperfoelie	8	Salix aurita	8	schoenlappersplant	5	slangenwortel	4
rode klaver	2	Salix caprea	6	schout-bij-nacht	5	slanke sleutelbloem	5
rode kornoelje	8	Salix cinerea	8	schuimkaars	5	smal fakkelgras	2
rode paardenkastanje	6	Salix fragilis	7	Scutellaria galericulata	4	sneeuwbal (Viburnum x burkwoodii)	8
rode wijnstok	9	Salix purpurea	8	Sedum acre	3	sneeuwbal (Viburnum tinus)	8
Rodgersia aesculifolia	5	Salix purpurea 'Nana'	8	Sedum album	3	sneeuwbal (Viburnum davidii)	8
roodbloeiende framboos	8	Salix repens	8	Sedum reflexum	3	sneeuwbes (Symphoricarpos albus)	8
roomse kervel	5	Salvia officinalis	3	Sedum telephium	5	sneeuwbes (Symphoricarpos x chenaultii)	8
Rosa canina	8	Sambucus nigra	8	Sempervivum tectorum	3	sneeuwkllokje	2
Rosa pimpinellifolia	8	Sambucus nigra 'Lanciolata'	8	septemberroos	8	sneeuwkllokjesboom	8

sneeuwroem	2	struikhei	8	Thalictrum flavum	4	Vaccinium myrtillus	8
Solidago virgaurea	5	struikklimop	8	Thelypteris palustris	4	Vaccinium oxycoccos	4
Sophora japonica	7	struisvaren	5	Thymus serpyllum	2	Valeriana officinalis	2
Sorbus aria	6	Succisa pratensis	2	Thymus vulgaris	3	Valeriana officinalis	4
Sorbus aucuparia	6	Symphoricarpos albus	8	Tiarella cordifolia	5	valse christusdoorn	7
Sorbus x intermedia	6	Symphoricarpos x chenaultii	8	Tibetaanse sleutelbloem	4	valse salie	5
Sparganium emersum	4	Symphytum grandiflorum	5	Tilia cordata	7	Veelbloemige tulp	3
speenkruid	5	Symphytum officinale	4	Tilia platyphyllos	7	veldsesdoorn / Spaanse aak	6
spierstruik (Spiraea thunbergii)	8	Syringa josikaea	8	Tilia tomentosa	7	venijnboom	7
spierstruik (Spiraea x vanhouttei)	8	Syringa microphylla 'Superba'	8	tongvaren	5	Verbena bonariensis	1
spierstruik (Spiraea japonica)	8	Syringa reflexa	8	toverhazelaar	8	verfbrem	8
Spiraea japonica	8	Syringa vulgaris	8	Tragopogon pratensis	2	Veronica austriaca subsp. teucrium	3
Spiraea thunbergii	8	Tagetes patula	1	Trifolium pratense	2	Veronica beccabunga	4
Spiraea x vanhouttei	8	Tagetes tenuifolia	1	tripmadam	3	Veronica chamaedrys	5
sporkehout	8	tamme kastanje	7	trosvlier	8	Veronica longifolia	4
Stachys palustris	4	Tanacetum parthenium	1	tuinkamperfoelie	9	Veronica officinalis	2
Stachys sylvatica	5	Tanacetum vulgare	2	Tulipa tarda	3	Viburnum davidii	8
steenanker	3	Tartaarse struikkamperfoelie	8	tulpenboom	7	Viburnum lantana	8
stekelnoot	3	Taxus baccata	7	Tussilago farfara	5	Viburnum opulus	8
Stellaria holostea	5	Telekia speciosa	5	tweestijlige meidoorn	6	Viburnum opulus 'Compactum'	8
stengelloze sleutelbloem	5	Tellima grandiflora	5	Ulex europaeus	8	Viburnum tinus	8
Stephanandra incisa	8	Teucrium chamaedrys	3	Ulmus minor	7	Viburnum x bodnantense	8
sterafrikaantje	1	Teucrium scorodonia	5	Ulmus x hollandica	7	Viburnum x burkwoodii	8
stinkende gouwe	5	Thalictrum aquilegifolium	5	Vaccaria hispanica	1	Vicia sativa	1
stinkende lis	5	Thalictrum flavum	2	Vaccinium corymbosum	8	viltige hoornbloem	3

Vinca major	5	wijnruiker	8	wit vetkruid	3	zwarte els	7
Vinca minor	5	wild afrikaantje	1	witte esdoorn	7	zwarte moerbeï	6
vingerhelmbloem	5	wilde akelei	5	witte honingklaver	2	zwarte noot	7
Viola canina	2	wilde appel	6	witte paardenkastanje	7	zwarte populier	7
Viola cornuta	2	wilde bertram	2	witte veldbies	5	Zweedse meelbes	6
Viola odorata	5	wilde boshyacint	5	wollige sneeuwbal	8		
Viola tricolor	1	Wilde judaspenning	5	wondklaver	2		
Vitis coignetiae	9	wilde kamperfoelie	9	zachte berk	7		
Vitis vinifera	9	wilde kardinaalsmuts	8	zandkruid	3		
vlas	1	wilde kievitsbloem	2	zeepboom	6		
vlasbekje	2	wilde kievitsbloem	4	Zeeuws knoopje	5		
vlinderstruik	8	wilde liguster	8	zilverkaars	5		
voederwikke	1	wilde lijsterbes	6	zilverlinde	7		
voorjaarsvlambloem	5	wilde marjolein	2	zilverspar	7		
Waldsteinia ternata	5	wilde narcis	2	Zinnia	1		
walnoot	7	wilde peen	2	Zinnia elegans	1		
wateraardbei	4	Wilde tijm	2	zoete kers	7		
waterdrieblad	4	wintereik	7	zomereik	7		
watermunt	4	winterjasmijn	9	zomerfijnstraal	1		
watertorkruid	4	winterlinde	7	zomerlinde	7		
waterviolier	4	wintersneeuwbal	8	zonnebloemsoorten	1		
wegedoorn	8	winterzoet	8	zuurbes (Berberis vulgaris)	8		
Weigela florida	8	Wisteria floribunda	9	zuurbes (Berberis verruculosa)	8		
Weigelia	8	Wisteria sinensis	9	zwanenbloem	4		
welriekende salomonszegel	5	wit hoefblad	4	zwarte bes	8		
wijfjesvaren	5	wit hoefblad	5	zwarte den	7		

Plan Vandaag

Met meer dan 200 klimaatacties werkt de provincie aan een leefbare en klimaatveilige toekomst. Alle acties samen vormen een ambitieus klimaatplan om de klimaatdoelstellingen van 2030 te behalen: Plan Vandaag. Of ook: plan vandaag, voor het veilige klimaat van morgen.

**Provincie
Antwerpen**

Departement Leefmilieu

Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid
Koningin Elisabethlei 22 | 2018 Antwerpen

